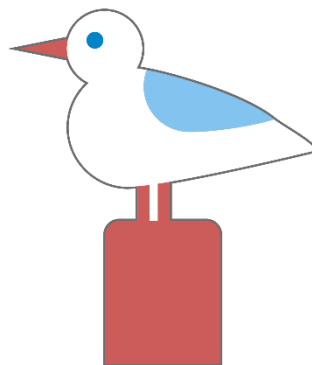

KOTKAN VARHAISKASVATUS- SUUNNITELMA

25.5.2022
KOTKAN KAUPUNKI
VARHAISKASVATUS

Sisällysluettelo

1 VARHAISKASVATUKSEN MÄÄRITTELY JA KUNTAVASUN LAATIMINEN	4
1.1 Kuntavasun laatiminen	5
1.2 KOTKAN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA.....	6
1.3 LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA	7
1.3.1 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen	7
1.3.2 Lapsen vasu: pedagoginen dokumentointi, suunnittelu ja arviointi	8
1.4 Salassa pidettävien tietojen siirtäminen ja vaihtaminen Kotkan varhaiskasvatuksessa	9
2 VARHAISKASVATUKSEN TEHTÄVÄ JA JÄRJESTÄMINEN	9
2.1 Varhaiskasvatus osa kotkalaisen lapsen kehityksen ja oppimisen polkua	11
2.1.1 Nivelvaiheet osana lapsen kehityksen ja oppimisen polkua.....	12
2.2 Arvoperusta	13
2.2.2 Lapsi on ainutlaatuinen ja lapsuus on itseisarvo	14
2.2.3 Ihmisenä kasvaminen	16
2.2.4 Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus	16
2.2.5 Kestävä ja terveellinen elämäntapa on välttämätöntä.....	18
2.3 oppimiskäsitys	19
2.3.1 Vuorovaikutus ja lapsen tavat toimia	19
2.3.2 Aikuisen rooli	20
2.3.3 Tutkiva toiminta ja oppiminen.....	20
2.3.4 avoin oppimisympäristö.....	23
2.4 Laaja-alainen osaaminen	23
2.4.1 Paikalliset kuvaukset.....	25
2.4.2 Digitaalinen osaaminen	25
2.4.3 Osallistuminen ja vaikuttaminen sekä yrittäjyys	26
2.4.4 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	28
2.5. Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus: arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi	29
2.6 Varhaiskasvatuksen tavoitteet ja tehtävä eri toimintamuodoissa	30
2.6.1 Varhaiskasvatuksen tehtävä	31
3 TOIMINTAKULTTUURI.....	32
3.1 Toimintakulttuurin tavoitteet ja käytännön toteutuminen	33
3.1.1 Arvot, normit ja tavoitteet toteutuvat käytännössä.....	34
3.1.2 Kunnioittava ja arvostava ilmapiiri. Myönteinen ja kannustava vuorovaikutus.....	35
3.1.3 Osallisuuden mahdollistavat toimintamallit, mallien vahvistaminen ja kehittäminen	36
3.1.4 Toimintakulttuurin näkyväksi tekeminen huoltajille ja varhaiskasvatuksen ulkopuolelle	37
3.2 Ehkäiseminen, puuttuminen ja toimenpiteet kiusaamis-, väkivalta- ja häirintätilanteissa	38

3.3 Oppimisympäristö	39
3.3.1 Avoin oppimisympäristö	41
3.4 Yhteistyö huoltajien kanssa	41
3.4.1 Huoli puheeksi	43
3.5 Yhteistyö eri tahojen kanssa.....	44
3.5.1 Yhteistyötahot.....	44
4 PEDAGOGISEN TOIMINNAN SUUNNITTELU	45
4.1 Pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä	48
4.1.1 Lapsen vasu.....	50
4.2 Monipuoliset työtavat, niiden valinta ja käyttö	50
4.2.1 Leikki	51
4.2.2 Tutkiva toiminta ja oppiminen.....	52
4.3 Lasten mielenkiinnon kohteet ja osallisuus.....	53
4.3.1 Vuorovaikutuksen suunnittelu ja kehkeytyvä vasu mahdollistavat osallisuuden	53
4.3.2 Varhaiskasvatuksen arjessa tilanteita suunnitellaan ja ratkaistaan yhdessä	53
4.3.3 Yhteenkuuluvuuden tukeminen ja kyvykkyys.....	54
4.3.4 Yrittäjyys	54
4.4 Leikkiä tukeva inklusiivinen toimintakulttuuri käytännössä.....	55
4.4.1 Leikin arvostus on osa toimintakulttuuria	55
4.4.2 Toiminnan suunnittelu on riittävän väljä leikkialoitteille	56
4.4.3 Yhdessä koettu leikin ilo	57
4.4.4 Mahdollisuus keskittyä leikkiin	58
4.5 Oppimisen alueet	59
4.5.1 Kielten rikas maailma	60
4.5.2 Ilmaisun monet muodot	63
4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme	66
4.5.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	69
4.5.5 Kasvan, liikun ja kehityn.....	74
4.6 Kieli- ja kulttuuritietoinen varhaiskasvatus	82
5 LAPSEN TUKI JA TUEN JÄRJESTÄMISTÄ OHJAAVAT PERIAATTEET.....	82
5.1 Varhaiserityiskasvatuksen asiantuntijat	84
5.2 Järjestämistä tukevia rakenteita.....	84
5.3 Yhteistyö ja tuen jatkumo.....	85
5.3.1 Monialainen yhteistyö ja tuen jatkumo	86
5.4 tuen arviointi	87
5.5 Tuen tasot.....	88

5.5.1 Yleinen tuki	88
5.5.2 Tehostettu tuki.....	90
5.5.3 Erityinen tuki.....	91
5.6 Tuen muodot	92
5.6.1 Pedagoginen tuen muoto	93
5.6.2 Rakenteellinen tuen muoto	93
5.6.3 Hoidollinen tuen muoto.....	94
5.7 Lapsen vasu tuen aikana.....	95
5.8. Tuen ja tukipalvelun päätösmenettely	97
6 VAIHTOEHTOISEEN PEDAGOGIIKKAAN TAI ERITYISEEN KATSOMUKSEEN PERUSTUVA VARHAISKASVATUS	98
7 ARVIOINNIN, SEURANNAN JA KEHITTÄMISEN KOKONAISUUS	98
7.1 Arviointi, seuranta ja kehittäminen yksikötasolla	99
7.2 Arviointi, seuranta ja kehittäminen järjestäjätasolla	101

1 VARHAISKASVATUKSEN MÄÄRITTELY JA KUNTAVASUN LAATIMINEN

Kotkan varhaiskasvatussuunnitelma perustuu 1.3.2022 voimaantulleisiin Opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Perusteissa varhaiskasvatus määritellään osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää. Varhaiskasvatus on tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Jokaisella lapsella on varhaiskasvatustilain määrittämä oikeus varhaiskasvatukseen. Perusopetuslain säätelemä esiopetus on osa varhaiskasvatusta. Kotkan varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelma muodostavat johdonmukaisen kasvun ja oppimisen kokonaisuuden, jossa lapsi toimii ja osallistuu vahvuuksiaan käyttäen vuorovaikutuksessa toisten

Valtakunnallisissa perusteissa luvussa 2.1 kuvataan varhaiskasvatuksen 10 tavoitetta. Niiden joukosta on nostettu tavoitteiden yleisnimittäjiksi seuraava tavoitekokonaisuus. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. Tukea lapsen oppimisen edellytyksiä
2. Edistää elinikäistä oppimista
3. Toteuttaa koulutuksellista tasa-arvoa inklusiivisten periaatteiden mukaisesti

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet näkevät inklusiivisuuden laajana käsitteenä. Inklusiivisuus on arvo, periaate ja ajattelutapa. Inklusiivisuuden periaatteisiin kuuluvat kaikkien lasten yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys. Nämä tulee näkyä jokaisen lapsen varhaiskasvatuspaikan järjestämisessä ja lapsiryhmän arjen vuorovaikutuksessa sekä toiminnassa. Kotkassa on 1,5 vuotta valmistauduttu Lapsiystävällinen kuntamalliin. Tämän mallin periaatteet ovat samoja inklusiivisten periaatteiden kanssa ja niiden näyttäytymistä varhaiskasvatuksessa on tarkasteltu erilaisissa asiantuntijaryhmissä. Myös lapsia ja huoltajia on kuultu osana malliin valmistautumista.

Valtakunnallisissa perusteissa varhaiskasvatus määritellään suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaksi kokonaisuudeksi, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Pedagogiikassa painottuvat oppimisen ilo, lasten vahvuudet ja mielenkiinnonkohteet sekä lasten oma aktiivinen rooli. Tärkeitä ovat vuorovaikutustaidot ja yhdessä tekeminen sekä kasvaminen kestävään elämäntapaan. Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lapsen laaja-alaiselle osaamiselle (Vasun perusteet luku 2). Tätä osaamista tarvitaan ympäröivän maailman muuttuessa. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä kunkin lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tarpeiden huomioimisessa. Kasvatusyhteistyön tavoitteena on henkilöstön ja huoltajien yhteinen sitoutuminen kasvun, kehityksen sekä oppimisen edistämiseen. Yhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilöstöltä edellytetään aloitteellisuutta sekä aktiivisuutta.

1.1 KUNTAVASUN LAATIMINEN

Kotkan varhaiskasvatussuunnitelma tehdään koko kuntaa koskevana. Se luo yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Tämän kuntavasun tueksi ja sitä täsmentämään on luotu suunnitelmia sekä toimintaprosessikuvauksia esimerkiksi Varhaiserityiskasvatuksen käsikirja. Näitä tarkennetaan aina lakien ja määräysten muuttuessa. Suunnitelmat ja toimintaprosessikuvaukset on listattu luvussa 1.4.2.

Kotkassa varhaiskasvatussuunnitelman päivittämisessä on hyödynnetty Lapsiystävällinen kuntamallin valmisteluprosessin kyselyitä, kehittävän arvioinnin, TVT-osaamisen kartoitus- ja asiakaskyselyn tuloksia vuodelta 2021. Lisäksi kuntavasuun on tuottanut tietoa Valteri-koulun koko henkilöstölle toteuttama koulutusprosessi "Kohti inklusiivista toimintakulttuuria" ja kuntavasuprosessin henkilöstön vasuiltapäivät. Päivittämistyöhön Kotkan varhaiskasvatus saa tietoa oppimisympäristönsä kielitietoisuudesta Turun yliopiston Koava -tutkimuksesta ja fyysisen aktiivisuuden tilasta Liikkuva varhaiskasvatusohjelma-alustan nykytila-arvioinnista.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen:

1. Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet
2. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat (kunnan oma kuntavasu, yksiköiden ja toimintamuotojen omat suunnitelmat)
3. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmat

Paikallisiin suunnitelmiin kuuluvat kuntakohtaisen suunnitelman (kuntavasu) lisäksi yksikkökohtaiset suunnitelmat. Yksikkökohtaiset laaditaan yhtenäisen pohjan mukaisiksi. Toimintasuunnitelmapohja on varhaiskasvatuksen verkkoasemalla, jossa on myös yhtenäinen toimintaohje suunnitelmien laatimiseksi.

1.2 KOTKAN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA

Varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä esiopetussuunnitelman kanssa kattavat lapsen kehityksen ja oppimisen polun alkuvaiheen. Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa ja leikkiä oppimisen menetelmänä.

Kotkan varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu suomenkielisenä ja se on koko varhaiskasvatuksen yhteinen suunnitelma. Varhaiskasvatuksen eri toimintamuotojen erityispiirteitä kukin toimintamuoto kuvaa toimintasuunnitelmassaan. Varhaiskasvatuksella on yhtenäinen toimintasuunnitelmapohja eri toimintamuodoille.

Kotkan varhaiskasvatussuunnitelman sisältö noudattaa perusteiden sisältöä, jota on tarkennettu paikallisilla ratkaisulla. Varhaiskasvatussuunnitelma julkaistaan Pedanetissä ja word-tiedostona.

Pedanet sivuston varhaiskasvatussuunnitelmassa paikalliset ratkaisut löytyvät kunkin pääluvun viimeisen alaluvun alta (1.4, 2.8, 3.4, 4.7, 5.7, 6.1 ja 7.2). Tämän luvun alussa perusteteksti kuvaa sen kokonaisuuden, josta kunnan on paikallisesti päätettävä. Lukua täydennetään paikallisilla ratkaisulla ja kuvauksilla. Pääsääntöisesti paikalliset ratkaisut on nimetty omiksi luvuiksi, jotka on numeroitu selventämään järjestystä esimerkiksi 1.4.1. Pedanetissa kuntavasutekstin tunnistaa sivujen alussa olevasta Kotka-logosta. Otsikkonumerointi helpottaa luvun löytämistä ja Kotka-logo auttaa tunnistamaan paikallisen vasutekstin.

Kotkan varhaiskasvatussuunnitelman rinnalle on laadittu järjestämistä sekä pedagogista toimintaa täsmentämään kohdennettumpia suunnitelmia ja toimintaprosessikuvauksia. Näitä ovat:

Valmiussuunnitelma

Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi (entinen varhaiskasvatuksen käsikirja)

Varhaiserityiskasvatuksen käsikirja

Monikielisyyden tukemisen suunnitelma

Perhepäivähoidon perehdytyskansio

Palvelusetelin sääntökirja

Palveluohjauksen käsikirja

Digitaalisen osaamisen-strategia

Liikunnan vuosisuunnitelma (valmisteilla)

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma (tulossa 2023)

Keke-suunnitelma (vuoden 2023 aikana)

1.3 LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA

Lapsella on lain turvaama oikeus varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Tämän toteutumiseksi tarvitaan huoltajien asiantuntemusta omasta lapsestaan ja varhaiskasvatushenkilöstön ammatillista kokemusta sekä osaamista. Päivittäisten keskustelujen lisäksi varataan erillinen hetki, jolloin lapsi, huoltajat ja varhaiskasvatushenkilöstö keskittyvät lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen äärelle. Hetki voi toteutua yhteisesti kaikkien edellä kuvattujen läsnä ollessa tai koostua useista pienemmistä hetkistä. Keskusteluun voi sovitusti osallistua esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettaja, S2 -opettaja ja kuraattori. Ajoittain keskustelu voi olla moniammatillista, jolloin mukana on sovitusti terveydenhoitaja tai puheterapeutti tai muu lasta tai perheen asioita hoitava taho. Keskustelun lähtökohtana on aina lapsen etu, vahvuudet ja tarpeet. Lasta tulee myös kuulla ja hänen näkökulmansa selvittää. Lapsen näkökulman selvittämistä on kuvattu lisää pedagogisen dokumentoinnin yhteydessä.

Kasvatusyhteistyökeskustelun (jen) pohjalta varhaiskasvatuksen henkilöstö ja huoltajat laativat lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (lapsen vasu). Suunnitelmaan liittyen käydään kokoavaa keskustelua lapsen yleisestä hyvinvoinnista ja huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä sekä tarvittaessa lapsen tuesta. Suunnitelma ohjaa varhaiskasvatuksen toteutusta lapsen ja hänen osallisuutensa ollessa keskiössä.

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan avoimessa varhaiskasvatuksessa, perhepäivähoidossa ja se täydentää lapsen esiopetussuunnitelmaa. Mikäli huoltajat henkilöstön tarjoamista useista palaveriajoista/toteutustavoista huolimatta ovat estyneitä osallistumaan, kokoaa henkilöstö lapsen varhaiskasvatussuunnitelman.

1.3.1 LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN LAATIMINEN

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta päiväkodissa ja avoimessa varhaiskasvatuksessa vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Koko ryhmän henkilöstön havainnot ja huomiot lapsen kehityksestä sekä hyvinvoinnista tarkentavat lapsen vasun kokonaisuutta. Lapsen vasun laadinnassa ovat tarpeen mukaisesti varhaiskasvatuksen erityisopettaja, S2 -opettaja ja kuraattori.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalomake on sähköinen Muksunettilomake. Ohjemateriaali lomakkeen täyttämiseen löytyy varhaiskasvatuksen verkkoasemalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan (Lapsen vasu) kirjataan lapsen tarvitsema tuki. Vasulomakkeessa kuvataan lapsen tukea (taso, muodot, toteutus), arvioidaan tuen vaikuttavuutta ja tukitoimien toteutumista. Tilanteen niin vaatiessa suunnitelmaan liitetään myös lapsen lääkehoitosuunnitelma ja suunnitelma hoidollisten toimenpiteiden suorittamisesta. Lapsen tuki ja lapsen vasu kokonaisuutta kuvataan myös luvussa 5.7. Kotkan varhaiskasvatuksessa on Varhaiserityiskasvatuksen käsikirja, jossa on laajemmin kuvattu lapsen tukeen liittyviä prosesseja ja vastuita.

Suunnitelma lapsen monikielisyyden tukemiseksi kirjataan osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunnitelman laatimisessa hyödynnetään KieliPeda-työvälinettä. Työvälineen käyttöä on kuvattu Monikielisyyden tukemisen suunnitelmassa ja työvälineessä itsessään on käyttöohje. Monikielisyyden tukemisen suunnitelma ja Kielipeda -työväline löytyvät varhaiskasvatuksen verkkoasemalta.

Perhepäivähoidon ohjaaja ja resurssiopettaja vastaavat perhepäivähoidossa vasujen laatimisen ohjaamisesta ja toteutumisesta. Perhepäivähoitaja laatii vasun yhdessä lapsen ja lapsen huoltajien kanssa. Lapsen vasu pohjautuu perhepäivähoitajan tekemille havainnoille lapsesta sekä huoltajien kanssa käydyistä päivittäisistä keskusteluista. Perhepäivähoidon ohjaaja ja/tai resurssiopettaja osallistuu vasukeskusteluun tarvittaessa. Perhepäivähoidon perehdytyskansiossa on ohje lapsen vasuprosessista.

Laaja hyvinvointitarkastus

Varhaiskasvatus on mukana 4-vuotiaan lapsen laajassa hyvinvointitarkastuksessa, josta vastaa neuvolan terveydenhoitaja. Tavoitteena on, että lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelu toteutuu sopivasti ennen 4-vuotistarkastusta. Tämä edellyttää henkilöstöltä aloitteellista yhteistyötä huoltajien kanssa. Huoltajat välittävät vasu-keskustelun ja -lomakkeen huomiot lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa neuvolan terveydenhoitajalle. Samoin huoltajat tuovat neuvolakäynnillä kootun laajan hyvinvointitarkastuksen tiedon, lapsen hyvinvoinnin kannalta oleellisemmän, varhaiskasvatukseen.

1.3.2 LAPSEN VASU: PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI, SUUNNITTELU JA ARVIOINTI

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lapsen vasu nimetään toiminnan suunnittelun ja arvioinnin välineeksi. Kotkan varhaiskasvatuksessa on yhteinen pohja ryhmän kaikkien lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteiden kokoamiseksi. Kokoaminen auttaa tavoitteiden ohjautumista osaksi toiminnan suunnittelua, kehittämistä ja arviointia (Vasun perusteet luku 1.3) eli osaksi tiimisuunnitelmaa. Tavoitteiden koontipohja on varhaiskasvatuksen henkilökunnan käytettävissä verkkoasemalla ja Tiimisuunnitelmapohja Kotkan varhaiskasvatuksen Pedanet sivulla.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma nähdään pedagogisena dokumenttina. Lisäksi sen laadinnassa hyödynnetään muita yksittäisiä dokumentoinnin keinoja kuten valokuvia, videoita, henkilöstön havaintoja, lasten piirroksia tai satuja tai digikirjoja. Suunnitelmallinen dokumentointi ja dokumenttien käsittely yhdessä lasten tai perheen kanssa tai henkilöstön kesken on pedagogista dokumentointia. Siinä lapsen vahvuudet, oppiminen tai tuen tarpeet tulevat näkyväksi. Pedagoginen dokumentointi liittyy toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen tai toteutuu sen arviointina.

Pedagogisesta dokumentoinnista lisää luvussa 4.1 Pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä.

Kotkan varhaiskasvatuksessa on käytössä lapsen Kasvun kansio. Kansio sisältää lapsen kokemaa, ilmaisemia näkemyksiä ja osallisuuden tilanteita. Kansion merkitys osana varhaiskasvatuksen toteuttamista, sen sisältö ja käytettävyyks ovat kuvattuna erillisessä ohjeistuksessa. Ohjeistus on henkilöstön käytettävissä varhaiskasvatuksen verkkoasemalla. Kasvun kansio on lapsen ryhmässä ja myös huoltajat ovat sen rakentamisessa osallisina. Kansion voi toteuttaa kokonaan tai osittain sähköisesti. Kasvun kansion rinnalla henkilöstö kerää lasten näkökulmaa erilaisilla työvälineillä tai pedagogisilla dokumenteilla sekä huolehtivat erityisesti lapsen vahuuksien näkymisestä.

Edellä mainittuja työvälineitä ovat esimerkiksi

1. Tuumaustaukomenetelmä: "Tuumaustauko on suunnitelmallista pysähtymistä dokumenttien äärelle joko yksittäisen lapsen, huoltajien, lapsiryhmän tai kasvattajatiimin kanssa" (<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-dokumentointi>, OPH verkkosivut 7.4.22)."
2. Lapsen haastattelut
3. Video lapsen toiminnasta/osallisuudesta

1.4 SALASSA PIDETTÄVIEN TIETOJEN SIIRTÄMINEN JA VAIHTAMINEN KOTKAN VARHAISKASVATUKSESSA

Kun perhe hakee lapselle varhaiskasvatuspaikkaa, huoltajien tulee ilmaista tieto lapsen hyvinvointiin, oppimiseen tai kehitykseen vaikuttavista asioista tai niihin liittyvistä tuen tarpeista varhaiskasvatuksen hakulomakkeessa. Tiedon saapuessa varhaiskasvatuksen palveluohjaukseen, perheeseen otetaan yhteyttä. Tällöin tarkennetaan varhaiskasvatuksen järjestämiseen ja aloitukseen liittyviä asioita sekä lapsen tuen tarvetta.

Varhaiskasvatuksen haku- ja aloitusprosessi on kuvattu varhaiserityiskasvatuksen ja palveluohjauksen käsikirjoissa. Kuvauksessa ilmenee varhaiskasvatuksen ammattilaisten vastuut ja tiedon kulkuun liittyvät vaiheet prosessin kokonaisuudessa. Asiakastietojärjestelmä on palveluohjauksen käytössä hakuprosessin aikana. Lapsen tuki merkitään myös asiakastietojärjestelmään. Järjestelmän käyttöoikeuksien rajaukset turvaavat perheen ja lapsen tietosuojan. Lisäksi käyttöoikeusrajaukset suojaavat lapsen digitaalista varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Huoltajat täyttävät palvelusopimuksen, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa. Sopimuksessa huoltajat vahvistavat olevansa tietoisia tiedonsiirrosta. Palvelusopimuksessa kerrotaan varhaiskasvatushenkilöstön salassapitovelvollisuudesta, asiakkaan oikeuksista sekä varhaiskasvatuksen yhteistyötahoista. Lisäksi kerrotaan, että huoltajiin ollaan aina yhteydessä, kun tietoja on tarpeen luovuttaa mainituille yhteistyötahoille. Huoltajat osallistuvat nivelvaihekeskusteluihin. Mikäli huoltaja ei pääse osallistumaan, huoltajille kerrotaan asiat, joista on tarkoitus keskustella.

2 VARHAISKASVATUKSEN TEHTÄVÄ JA JÄRJESTÄMINEN

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen vastuualue kuuluu Kotkassa Kasvatuksen ja koulutuksen lautakunnan alaisuuteen. Vastuualuetta johtaa varhaiskasvatusjohtaja. Varhaiskasvatusta järjestetään perhepäivähoidossa, päiväkodeissa, esiopetusyksiköissä (koulujen yhteydessä) ja avoimen varhaiskasvatuksen toimintana. Varhaiskasvatuksen palveluohjaus on osa asiakaspalvelukokonaisuutta, josta vastaa varhaiskasvatuksen aluepäällikkö. Palveluohjaus auttaa perheitä varhaiskasvatuspalveluihin tutustumisessa, niihin hakemisessa ja sopivan palvelun löytämisessä. Kotkassa toimii myös yksityisiä varhaiskasvatuspalveluiden tuottajia, joiden

palveluiden hankkimiseen perhe voi saada kunnalta palvelusetelin. Palvelusetelituottajien varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaa "Palvelusetelin sääntökirja", joka on luettavissa varhaiskasvatuksen www-sivuilta.

Kotkan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen palveluverkkoselvityksessä (KV 3.6.2019 §71) lähtökohtana on, että koulut ja päiväkodit muodostavat luontevan, kattavan ja joustavan asuinalueelle rakentuvan kasvatus- ja opetuspalveluiden kokonaisuuden. Tämä kokonaisuus jakautuu alueisiin, joiden varhaiskasvatuksen järjestämisestä vastaavat varhaiskasvatuksen aluepäälliköt. He toimivat päiväkotien johtajien esihenkilöinä. Päiväkodit ja perhepäivähoito tarjoavat koko- ja osa-aikaista varhaiskasvatusta. Lisäksi järjestetään vuorohoitoa, jossa on ympärivuorokautista varhaiskasvatusta sekä pidennettyä aamu- ja iltahoitoa. Päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa noudatetaan [valtioneuvoston asetusta](#) lasten ja aikuisten suhdeluista. Sama suhdelu on käytössä avoimen varhaiskasvatuksen kerhoissa.

Avoin varhaiskasvatus toteutuu jokaisella varhaiskasvatusalueella yhteistyössä perhekeskuksen ja seurakunnan sekä järjestöjen kanssa. Vuorohoitoa ei järjestetä alueittain, vaan se on keskitetty. Varhaiskasvatusta järjestetään tarvittaessa myös esiopetuksen lapsille esiopetuksen yksiköissä, jotka sijaitsevat koulurakennuksissa. Englannin- ja ruotsinkielinen varhaiskasvatus toteutuvat Kotkassa yksityisten palveluntuottajien järjestämänä.

Päiväkotien, esiopetusten, avoimen varhaiskasvatuksen ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien esihenkilöinä toimivat päiväkotien johtajat. Tämä on luonteva lähtökohta varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen ja avoimen varhaiskasvatuksen yhteistyölle. Täydentävää varhaiskasvatusta toteuttaa esiopetuksen henkilökunta ja avoimen varhaiskasvatuksen tilat ovat päiväkodissa. Henkilökunnalla on mahdollisuus konkreettiin yhteistyöhön esimerkiksi yhteisissä koulutuksissa ja varhaiskasvatuksen järjestelyitä koskevien tilanteiden suunnittelussa tai toteuttamisessa. Perhepäivähoidosta vastaa perhepäivähoidonohjaaja, joka työskentelee osana varhaiskasvatuksen hallintoa sekä osallistuu päiväkodinjohtajien kehittämis- ja suunnittelutyöhön. Perhepäivähoidon lasten varahoitopaikkoina toimivat alueiden päiväkodit. Näin myös lähtökohta perhepäivähoidon ja päiväkotihoidon yhteistyölle löytyy hoidon järjestämisen tasolta.

Varhaiskasvatuksen kehittäminen on verkostoissa toteutuvaa ja siitä vastaa varhaiskasvatuksen kehittämissuunnittelija. Jokaisella varhaiskasvatuksen toimintamuodolla on oma verkostoryhmä, jossa on ammattilaisia yksiköistä ja hallinnosta. Lisäksi esiopetuksella, varhaiserityiskasvatuksella ja yksityisellä varhaiskasvatuksella on verkostoryhmät. Näiden ryhmien puheenjohtajat muodostavat varhaiskasvatuksen yhteisen verkostoryhmän, jossa on jäsenenä myös S2- ja TVT-varhaiskasvatuksen opettajat sekä hanketyön koordinaattori. Kehittämisverkostoryhmiä vahvistavat eri sisältöjen ympärille muodostuneet ryhmät, joista osa on kehittämishankkeiden määräaikaista ryhmiä. Henkilöstön ammatillinen koulutus, kunnan sisäinen sekä ulkoinen yhteistyö ja kehittämishanketyöskentely ovat osa varhaiskasvatuksen kehittämistä.

Varhaiserityiskasvatuksen kehittämissuunnittelija johtaa varhaiserityiskasvatusta, sen suunnittelua ja kehittämistä osana varhaiskasvatuksen kokonaisjohtamista ja -kehittämistä. Tämä toteutuu vahvassa yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajien, päiväkodinjohtajien ja perhepäivähoidonohjaajan kanssa. Varhaiserityiskasvatuksen kehittämissuunnittelija vastaa lapsen tuen edellyttämistä hallintopäätöksistä, osallistuu kehittämishanketyöskentelyyn ja vastualueen ulkopuoliseen verkostotyöskentelyyn.

Kuntakohtainen varhaiskasvatussuunnitelma koskettaa kaikkia toimintamuotoja ja sen rinnalle tehdään tarkennetut yksikkökohtaiset toimintasuunnitelmat. Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot täsmentävät omissa suunnitelmissaan erityispiirteitään sekä painotuksiaan. Toimintasuunnitelmat päivitetään vuosittain. Yksityiset palveluntuottajat toteuttavat yksikkökohtaiset toimintasuunnitelmansa kuntakohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa noudattaen. Yksityisten palveluntuottajien kanssa yhteistyötapaamiset toteutuvat säännöllisesti ja esihenkilöitä kannustetaan vertaistapaamisiin. Näiden yksiköiden henkilökunta on mukana monialaisessa yhteistyössä ja osallistuu ajoittain Kotkan varhaiskasvatuksen koulutuksiin.

2.1 VARHAISKASVATUS OSA KOTKALAISEN LAPSEN KEHITYKSEN JA OPPIMISEN POLKUA

Yhteiskunnallisena palveluna varhaiskasvatuksella on useita tehtäviä. Lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen yhteistyössä huoltajan kanssa on yksi näistä tehtävistä. Varhaiskasvatus vahvistaa lapsen kehityksen ja oppimisen polun alkua huolehtimalla lasten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta. Kotkalaisen lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen polku muodostaa jatkumon, jossa lapsuus kokonaisuudessaan nähdään merkittävänä ja arvokkaana.

Varhaiskasvatus toteutuu vuorovaikutuksessa, jota kotkalaisessa varhaiskasvatuksessa vahvistetaan pedagogista pienryhmätoimintaa toteuttamalla. Vuorovaikutuksellisessa pienryhmäpedagogiikassa suunnittelu painottuu vuorovaikutuksen suunnitteluun. Suunnittelussa tavoitellaan

- mahdollisimman pitkäkestoisia vuorovaikutussuhteita,
- vuorovaikutuksen ja toiminnan toteutumista pienemmissä ryhmissä ja erilaisissa ryhmissä,
- pedagogisen asiantuntijuuden kattavaa hyödyntämistä vuorovaikutuksen hyväksi sekä
- lasten osallisuusmahdollisuuksien monipuolistumista ja määrän lisääntymistä

Suunniteltu vuorovaikutus antaa tilaa lasten osallisuuden näkymiselle varhaiskasvatuksen sisällöissä ja menetelmissä. Vuorovaikutuksessa korostuvat lasten vahvuudet ja niiden hyödyntäminen. Kuvatun kokonaisuuden toteutuminen turvaa rauhallisen, kiireettömän ja lapsen yksilöllistä oppimista sekä vahvuuksia tukevan oppimisympäristön lapsen kehityksen ja oppimisen polulle. Pedagogisessa pienryhmätoiminnassa leikki on merkittävä kasvun, oppimisen ja vertaistoiminnan muoto.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö toteutuu päivittäisissä kohtaamisissa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalla (luku 1.3) on tässä yhteistyössä tärkeä rooli. Suunnitelmassa yhdistyvät perheen asiantuntemus lapsestaan, lapsen mielenkiinnonkohteet, tarpeet, vahvuudet ja varhaiskasvatushenkilöstön ammattikokemus sekä -osaaminen. Lapsikohtaisia suunnitelmia hyödynnetään yksikön sisäisten suunnitelmien (ryhmä- tai tiimisuunnitelmat) laadintaan ja oppimisympäristöjen rakentamiseen.

Varhaiskasvatuksen kehityksen ja oppimisen polun tavoitteet määräytyvät toisaalta kunkin lapsen yksilöllisistä kehittymisen mahdollisuuksista, mielenkiinnonkohteista ja oppimisedellytyksistä sekä toisaalta yhteiskunnan tarpeista. Lapsen yksilöllinen kasvu, kehitys ja oppiminen sekä lapsen osallisuus yhteisöllisessä varhaiskasvatuksessa saavat vankan pohjan huoltajien ja henkilöstön yhteistyöstä.

Kasvun, kehityksen ja oppimisen polun yhtenäisyyttä tukevat toiminnan järjestämisen puitteet kuin myös toteuttamistavat. Varhaiskasvatukseen kuuluu esiopetus, jolla on vahva linkki perusopetukseen esimerkiksi

yhteisten tilojen ja alkuluokkatoiminnan kautta. Myös esiopetusta täydentävää varhaiskasvatusta järjestetään esiopetuksen kanssa samoissa tiloissa.

2.1.1 NIVELVAIHEET OSANA LAPSEN KEHITYKSEN JA OPPIMISEN POLKUA

Varhaiskasvatuksen aloitus on muutostilanne sekä lapselle että perheelle. Varhaiskasvatukseen tutustuminen ja sen aloittaminen on pitkä prosessi, johon sisältyy erilaisia vaiheita. Jotta aloituksesta saadaan lapselle ja koko perheelle mahdollisimman hyvä, tarvitaan tahojen kesken saumatonta yhteistyötä. Varhaiskasvatuksen Palveluohjauksen käsikirjassa on kuvattu varhaiskasvatukseen hakeutumisprosessi ja ammattilaisten vastuut tässä prosessissa. Näillä tavoitteilla ja menettelytavoilla varhaiskasvatus vahvistaa kaupunkistrategian "hyväntuulinen ja keskusteleva asiakaspalvelu" -toimenpiteen toteutumista.

Varhaiskasvatuksen aloitus on ensimmäinen nivelkohta lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Aloitusprosessi on kuvattu "Kotkan varhaiskasvatuksen käsikirjassa". Käsikirjassa on runko kysymyksineen perheen kanssa käytävälle aloituskeskustelulle.

Monikulttuurisuustaustaisille perheille on oma aloituskeskustelulomake, joka koskettaa myös lapsen ja perheen kotoutumista. Lomake on osa Monikielisuuden tukeminen -suunnitelmaa. Varhaiserityiskasvatuksen käsikirja kuvaa vastaavasti varhaiskasvatuksen aloitusta, jossa on tiedossa lapsen tuen tarve. Käsikirjat ja suunnitelma on tallennettu varhaiskasvatuksen verkkoasemalle.

Varhaiskasvatuksen aikana lapsi liikkuu yksikön sisällä erilaisista ryhmistä tai varhaiskasvatuksen toimintamuodosta toiseen, kuten perhepäivähoidosta päiväkotiin. Lapsen kasvun ja oppimisen polku jatkuu esiopetuksessa ja perusopetuksessa. Nivelvaiheet edellyttävät huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä ja tarvittaessa myös monialaista yhteistyötä.

Nivelvaiheikäytännöistä on erillinen ohjeistus, joka on laadittu yhteistyössä varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen henkilöstön kanssa. Ohjeistus on henkilöstön käytettävissä varhaiskasvatuksen verkkoasemalla. Nivelvaiheissa noudatetaan salassapitosäädöksiä. Kotkan varhaiskasvatuksen Monikielisuuden tukeminen -suunnitelmassa ja Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa on myös kuvattu nivelvaiheikäytäntöjä. Luvussa 1.4 kuvataan salassapitoa ja sen toteutumista osana nivelvaiheityöskentelyä.

2.2 ARVOPERUSTA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kuusi arvoa on yhdistelty neljäksi arvoksi. Yhdistely pohjautuu päiväkodinjohtajien työskentelyyn 2019 kuntavasuprosessissa. Lisäksi on hyödynnetty 2020-22 toteutunutta Lapsi ystävällinen kunta prosessia sekä Helsingin yliopiston kehittämistyön näkemyksiä (*).

Arvojen määrittely nousee suoraan varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Eri arvojen määrittelyissä on paljon yhteneväisyyttä toisensa kanssa.

Lapsi on ainutlaatuinen ja lapsuus on itseisarvo	Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus
<p>Lapsen oikeus on</p> <ul style="list-style-type: none"> - tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi yksilönä sekä yhteisön jäsenenä - ilmaista itseään ja ajatuksiaan niillä ilmaisun keinoilla, joiden hänellä on - leikkiä, kokeilla, oppia leikkien ja iloita oppimastaan (monenlaiset tavat toimia ja oppia) - hyvään opetukseen (vahvuuksia tukeva ja hyödyntävä, kannustaminen ja oikeudenmukaisuus) - riittävään ja oikea-aikaiseen tukeen - mahdollisuus osallisuuteen (lasten ja huoltajien) <p>Sisältää varhaiskasvatuksen arvot: Lapsuuden itseisarvo Lapsen oikeudet</p>	<p>Varhaiskasvatuksessa</p> <ul style="list-style-type: none"> - edistetään suomalaisen yhteiskunnan demokratiaa (johon kuuluvat yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus) - ammattilaiset suhtautuvat avoimesti ja kunnioittavasti moninaiisiin perheisiin sekä kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja perinteisiin ja kasvatukseen näkemyksiin - lapsilla on mahdollisuus kehittää taitojaan riippumatta sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilökohtaisista tekijöistä - lapsilla on mahdollisuus tehdä valintoja riippumatta sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilökohtaisista tekijöistä <p>Sisältää varhaiskasvatuksen arvot: Yhdenvertaisuus, tasa-arvo, moninaisuus ja Perheiden monimuotoisuus</p>
Ihmisenä kasvaminen	Kestävä ja terveellinen elämäntapa on välttämätöntä *
<p>Varhaiskasvatus perustuu</p> <ul style="list-style-type: none"> - elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen 	Arvo velvoittaa

<p>- ihmisarvon loukkaamattomuuteen</p> <p>- lapsen kasvun tukemiseen ihmisyyttä kohti</p> <p>- sivistyksen arvostamiseen</p> <p>Ihmisyys = pyrkimys totuuteen, hyvyyteen, kauneuteen, oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan</p> <p>Sivistys = suhtautuminen itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tapa/tahto toimia oikein</p>	<p>- tavoittelemaan hyväksyvää ja kunnioittavaa vuorovaikutus-oppimisilmapiiriä lasten kesken, lasten ja aikuisten kesken, henkilökunnan ja huoltajien kesken sekä työyhteisössä</p> <p>- ilmapiiriä, joka kunnioittaa moninaisuutta, luo luottamusta, ohjaa ottamaan vastuuta omasta toiminnasta ja toimimaan omissa yhteisöissä</p> <p>- tarjoamaan lapsille mahdollisuutta kehittää tunteita ja esteettistä ajatteluaan</p> <p>- ohjaamaan lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin</p> <p>- tukemaan varhaiskasvatusympäristön ekologisuutta kierrättämällä, jätteiden lajittelulla ja huomioimalla energian sekä veden kulutusta</p> <p>- moninaiseen kulttuuriperintöön ja sen säilymiseen (moninaisuuden ymmärtäminen lisää kulttuurista kestävyyttä)</p> <p>- mahdollisuutta osallisuuteen (lasten ja perheiden lisäksi henkilöstö)</p>
--	---

Taulukko 1. Varhaiskasvatuksen arvojen määrittelyä

(*Kestävä ja terveellinen elämäntapa on välttämätöntä arvon määrittelyssä on hyödynnetty Helsingin yliopiston "Uudistuva opettajankoulutus" -kehittämishankkeen arkistoa: BIO-004: Kestävä kehitys 12.4.2018 /AAKE -hanke <https://blogs.helsinki.fi/aake-hanke/category/biologia/kestava-kehitys/> 5.4.22)

Arvot liitetään tässä luvussa Kotkan varhaiskasvatuksen pedagogiikkaan ja toimintakäytäntöihin. Samalla nostetaan näkyviin kaupunkistrategian arvot ja korostetaan yhteneväisyyksiä Kotkan varhaiskasvatuksen painotuksiin. Kaupunkistrategian arvot Reiluus, Rakkaus, Rohkeus liittyvät kaikkiin varhaiskasvatuksen arvoihin. Arvokirjauksiin on hyödynnetty yksiköiden toimintasuunnitelman kirjauksia kaupunkistrategian arvoista sekä työskentelyä Lapsiystävällinen kunta -mallin eteen vuosina 2020-2022.

2.2.2 LAPSI ON AINUTLAATUINEN JA LAPSUUS ON ITSEISARVO

Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka luo mahdollisuuksia tämän arvon toteutumiselle jokaisen yksikön varhaiskasvatuksen arjessa.

Pedagogiikan tavoitteena on

- o mahdollisimman pitkäkestoiset vuorovaikutussuhteet,
- o vuorovaikutuksen ja toiminnan toteutumisen pienemmissä ryhmissä kaikissa yksiköissä,
- o pedagogisen asiantuntijuuden kattavaan hyödyntämiseen vuorovaikutuksen hyväksi sekä
- o lasten osallisuusmahdollisuuksien monipuolistumiseen ja määrän lisääntymiseen esimerkiksi varhaiskasvatuksen sisältöjen, menetelmien ja oppimisympäristön osalta.

Tavoitteiden toteutuminen turvaa rauhallisen ja kiireettömän sekä lapsen yksilöllistä oppimista tukevan oppimisympäristön. Lapsi on oman elämänsä asiantuntija, häneltä tulee kysyä suoraan asioita sekä antaa arvoa lapsen omalle tärkeys- ja oppimisympäristöjärjestykselle. Leikille on tilaa, aikaa ja tarjolla aikuisen läsnäoloa sekä ohjausta.

Kaupunkistrategian arvo RAKKAUS

Lapsi on ainutlaatuinen ja lapsuus on itseisarvo -arvolause liittyy kaupunkistrategian arvoon.

Kotkan varhaiskasvatuksessa rakkaus ilmenee:

- aikuisen ja lapsen sensitiivisinä kohtaamisina
- sylin ja lämmön sekä läheisyyden mahdollistamisena
- turvallisuuden tuomisena, esimerkiksi yhteisten sääntöjen luominen
- leikin arvostamisena, koska se on iso osa lapsuutta ja lapsille tärkeää
- lapsen kokemuksena nähdä, kuulla ja ymmärretä tulemisesta

Inklusiivinen toimintakulttuuri (määrittely luvussa tukee jokaisen lapsen, huoltajien ja henkilöstön osallistumista sekä vaikuttamista yhteiseen toimintaan. Lapsi osallistuu riippumatta fyysisistä, sosiaalisista ja psyykkisistä taidoistaan. Henkilökunta tukee tarpeen mukaan esimerkiksi lapsen toimintakykyä, ilmaisua ja vuorovaikutuksen aloittamista sekä siinä pysymistä. Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka osaltaan vahvistaa tätä toimintakulttuuria, koska aikuinen tai aikuiset ovat erityisesti lapsia varten. Pienemmässä ryhmässä myös vuorovaikutuksen määrä pysyy kohtuullisena.

Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka toteutuu varmimmin, kun suunnittelu-toteutus-dokumentointi-arviointi -prosessi mahdollistuu yksiköissä. Tässä onnistuminen edellyttää olemassa olevien palaverikäytäntöjen todentumista arjessa ja oppiva yhteisö -työtavan omaksumista. Oppivassa yhteisössä jokainen voi olla toistensa opettaja, oppiminen vaatii kaikkien panostusta ja rohkeutta kokeilla. Onnistuminen tuottaa positiivisia oppimiskokemuksia sekä haastavienkin kokemusten yhdessä työstämistä ja niistä oppimista.

Suunnittelu-toteutus-dokumentointi- arviointi -prosessiin on Kotkan varhaiskasvatuksen kehittämistyössä luotu välineitä ja toimintamalleja. Nämä välineet ja toimintamallit on koottu yhteen luvussa 4.

2.2.3 IHMISENÄ KASVAMINEN

Varhaiskasvatus toteutuu vuorovaikutuksessa, jolloin yhdessä toimimisen taidot ovat tärkeitä. Lapsuus on ajanjakso, jolloin nämä taidot kehittyvät, tarvitsevat harjoittelua sekä paljon aikuisen ohjausta. Pienemmässä ryhmässä harjoittelu on rajatumpaa ja aikuinen lähellä kannattelemassa kunnioittavaa vuorovaikutusta. Huoltajat ovat kyselyissä osoittaneet arvostavansa yhdessä toimimisen taitoja sekä toiset huomioivia käytöstapoja. Lapsella vahvistuu sivistykseen kuuluva tahto ja tapa toimia oikein sekä ihmisyyden pyrkimys oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan.

Varhaiskasvatuksessa henkilöstö kohtaa lapsen arvostavasti, huomioi usein onnistumisia sekä nimeää lapsen vahvuuksia. Tätä tietoa välitetään myös huoltajille. Positiivisen pedagogiikan pohjalta lapsi oppii arvostamaan itseään ja sitä kautta myös toisia lapsia sekä ympäristöä. Hän ymmärtää olevansa arvokas, hänen toiminnallaan on merkitystä ja oppiminen tuntuu tärkeältä.

2.2.4 YHDENVERTAISUUS, TASA-ARVO JA MONINAISUUS

Kotkassa on satamakaupunkikulttuurin myötä ollut perinteisesti ilmassa kielten ja kulttuurien moninaisuutta. Satama on jo lähtenyt keskustasta ja satamakulttuuri muuttunut, mutta kielten, kulttuurien ja katsomusten moninaisuus on säilynyt. Tähän on vaikuttanut merkittävästi turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskustoiminta, jolla on meillä myös jo pitkät perinteet.

Moninaisuuden lisääntyminen yhteiskunnassamme on ohjannut yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen tietoisempaan tarkasteluun ja tavoitteluun. Samalla ymmärryksemme esimerkiksi perheiden, perinteiden ja kasvatuskäytösten monimuotoisuudesta on laajentunut. Lapsen ymmärrystä moninaisuudesta ja sen tukemista on avattu lisää luvussa 3.1.2. On tärkeää käydä keskustelua yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvistä asenteista ja kulttuurisista stereotyyppioista, jotta osaamme tunnistaa niitä ja puuttua tarvittaessa eriarvostavaan kohteluun. Varhaiskasvatuksen avoimella, ammatillisella, arvostavalla sekä kunnioittavalla suhtautumisella

- luodaan edellytykset hyvälle kasvatusyhteistyölle perheiden kanssa.

- tuetaan lapsen perhesiteitä ja -identiteettiä.

- annetaan lapselle mahdollisuus kokea oma perhe arvokkaana.

Inklusiivisen toimintakulttuurin myötä päästään kohtaamaan ja avoimeen vuorovaikutukseen sekä kohti kunnioittavaa ja kannustavaa ilmapiiriä. Lisäksi rinnalla tarvitaan henkilökunnan positiivista ja arvostavaa vuorovaikutusta sekä perheiden palveluhenkistä kohtaamista. Kunnioittavan ja osallistavan toimintakulttuurin kautta vahvistetaan lapsen ryhmään kuulumista ja toimintakykyä. Ryhmään kuulumista ja toimintakykyä tukee myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Siihen kirjataan yhdenvertaisuutta edistävä lapsen tuki ja monikielisyyttä tukevat tavoitteet. Lapsella voi olla myös lääkehoitosuunnitelma tukemassa varhaiskasvatukseen osallistumista ja osallisuutta siinä.

Kaupunkistrategian arvoista reiluus sisältää edellä kuvailtua toimintaa.

Kotkan kaupunkistrategian arvo REILUUS

Varhaiskasvatuksen arjessa reiluus tarkoittaa:

- kokemusta siitä, että kaikkien tarpeisiin vastataan
- ymmärrystä siitä, että toinen tarvitsee enemmän saadakseen yhtä paljon, tasavertaisten mahdollisuuksien turvaaminen
- aikuisen esimerkkiä avun tarjoamisesta ja antamisesta muun kuin oman tiiminsä tehtävissä
- jokaisen oikeutta mielipiteeseensä ja kannustusta sen ilmaisemiseen
- aikuisen esimerkkiä toisten arvostamisesta; olemme erilaisia, mutta saman arvoisia
- yhdessä toimimisen taitojen harjoittelua, "kiva kaveri" -roolin harjoittelua ja kiusaamiseen puuttumista sekä sovittelua

Joissakin yksiköissämme monet kielet ja kulttuurit ovat olleet osa varhaiskasvatuksemme arkea jo useita vuosikymmeniä. Nykyään ne ovat arkeamme lähes kaikissa yksiköissä. Osalla henkilöstöä on pitkäaikaista kokemusta vuorovaikutuksesta eri kieli- ja kulttuuritaustaisten perheiden kanssa ja tätä osaamista on jaettu henkilöstön keskuudessa. Kieli- ja kulttuuritietoisuutta lisätään edelleen esimerkiksi koulutuksilla. Kotkassa varhaiskasvatuksen S2-opettaja koordinoi sekä kehittää kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden huomioimista osana varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatus tukee vahvasti lapsen ja perheen kotoutumista. Yhteistyössä huoltajien kanssa tuetaan lapsen monikielisen ja -kulttuurisen identiteetin kehittymistä heti varhaiskasvatuksen aloituksesta lähtien (aloituskeskustelu). Lapsen kulttuuritausta sekä kaksi- tai monikielisyys huomioidaan osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (lapsen monikielisyyden suunnitelma), jolloin ne vaikuttavat lapsen ryhmän ja yksikön toimintaan. Tavoitteena on, että kielellinen- ja kulttuurinen moninaisuus näkyy ja kuuluu oppimisympäristössä. Käytännössä tätä voivat olla esimerkiksi kulttuuristen tapojen huomioiminen itsensä huolehtimisen ja arjen taitojen kohdalla tai moninaisuus leikkivälineissä sekä musiikissa. Kielten ja kulttuurien näkyväksi tekemisessä kutsutaan huoltajia yhteistyöhön. Näin huoltajien osallisuus mahdollistuu ja samalla välittyy kiinnostus sekä arvostus. Esimerkiksi moninaisuuden näkyminen teksteinä ja kuvina tai perheen katsomukseen tutustuminen. Lapsi ei erottele ihmisiä ominaisuuksien perusteella, vaan esittää "Miksi"-kysymyksiä. Niihin aikuiset ja lapset voivat tarttua yhdessä ja lähteä etsimään vastauksia. Puheillaan ja teoillaan aikuinen toimii itse esimerkkinä moninaisuuden arvostamisesta. Hän rohkaisee lapsia heitä askarruttavien asioiden ihmettelyyn ja pohdintaan antaen heille näin valmiuksia ymmärtää ympäristönsä monimuotoisuutta sekä oikeutusta erilaisille näkemyksille. Ammatillinen vuorovaikutus kohtaa kunkin perheen ja lapsen ainutlaatuisena, ei vain kulttuurinsa edustajana.

Avoin varhaiskasvatus on yksi polku varhaiskasvatukseen ja yksi väylä kulttuurisesti moninaisen perheen kotoutumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotkassa yksityisten palveluntuottajien kautta perheillä on mahdollisuus ruotsin- ja englanninkieliseen varhaiskasvatukseen.

2.2.5 KESTÄVÄ JA TERVEELLINEN ELÄMÄNTAPA ON VÄLTTÄMÄTÖNTÄ

Yllä kuvattu, varhaiskasvatuksen arvoja toteuttava toiminta, lukeutuu sosiaalisen ja kulttuurisen kestävän kehityksen alueille. Seuraavaksi avataan lisää kestävän kehityksen sosiaalista ulottuvuutta ja kuvataan ekologisen ulottuvuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa.

Sosiaalinen ulottuvuus kehittää mahdollisuuksia omaehtoiseen toimintaan, osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Näillä mahdollisuuksilla vahvistetaan elämänhallintaa, omakohtaista vastuunottamista, kestäviä elämäntapoja, oman toiminnan merkityksen sekä vaikutusten ymmärtämistä. Tämä ohjaa fyysisen hyvinvoinnin (fyysisesti kestävä elämäntapa) osaksi sosiaalista ulottuvuutta. Varhaiskasvatuksessa liikkuminen on merkittävä osa lapsen ja perheiden arkipäivää. Varhaiskasvatuksessa tavoitellaan vuorovaikutuksen ja yhdessä olemisen toimintakulttuuria, jossa liikkuminen sallitaan, sitä vahvistetaan ja lisätään. Liikkuminen ja toiminnallisuus toteutuvat sekä sisällä että ulkona eri vuoden aikoina. Liikunnan kautta tai avulla tuetaan Kotkan varhaiskasvatuksessa esimerkiksi kielen kehitystä ja S2-oppimista. Kaupunkistrategian arvo rohkeus liittyy läheisesti edellä kuvattuun.

Varhaiskasvatuksen arjessa ROHKEUS tarkoittaa:

- kannustamista itse yrittämään ja käyttämään taitojaan
- sinnikkyuden vahvistamista esimerkiksi liikkumisen ja liikunnan kohdalla
- rohkaisua olemaan oma itsensä
- tunteiden ja ajatusten tunnistamisen ja ilmaisemisen opettelemista
- uusien asioiden kokeilemista
- aikuisen esimerkkiä uusien työmenetelmien/välineiden käyttöönottamisessa
- rohkeutta selvittää epäkohdat ja pulmatilanteet silloin, kun ne ovat ajankohtaisia

Ekologisesti kestävässä kehityksessä varhaiskasvatus sitoutuu työpaikkana noudattamaan Kotkan kaupungin ekotukitoimintamallia. Se on ympäristövastuullisuutta ja työarjen ekotehokkuutta edistävä toimintamalli. Toimintamalliin on luotu vastuuhenkilöjärjestelmä ja malliin voi perehtyä kaupungin sisäisillä verkkosivuilla. Toimintamallin noudattaminen luo myös varhaiskasvatukseen toimintakulttuurin, jossa lapsi näkee esimerkin ekotehokkaasta toiminnasta. Varhaiskasvatuksessa lasten kanssa tutustutaan kestävän kehityksen toimintatapoihin esimerkiksi leikin ja keskustelun kautta. Lisäksi lapsilla on mahdollisuus toteuttaa itse kestävän kehityksen toimintatapoja, saada kokemuksia yhteisestä tekemisestä ja vaikuttaa ekotehokkuuden edistämiseen yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Kestävään elämäntapaan kasvamiseen ohjaavaa toimintakulttuuria ja menetelmiä avataan myös Tutkin ja toimin ympäristössäni oppimiskokonaisuudessa ympäristökasvatukseen liittyen.

Varhaiskasvatuksen näkökulma taloudellisesti kestävään kehitykseen pohjautuu ekologisuuteen. Ekologisesti kestävä kehitys luo mahdollisuudet taloudellisesti kestävään kehitykseen

2.3 OPPIMISKÄSITYS

Kotkan varhaiskasvatuksen oppimiskäsitys rakentuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden oppimiskäsitykseen, jossa vuorovaikutus on kasvun, kehityksen ja oppimisen paikka. Keskeinen lasten vuorovaikutuksen muoto on leikki. Leikki ja muut lapsille ominaiset tavat toimia, oppia ja työskennellä ovat kasvun tukemisen, opetuksen ja toiminnan lähtökohtana. Leikki itsessään on arvokasta lapselle. Kasvattajat ja opettajat hyödyntävät opetuksessa leikin pedagogista merkitystä. Inklusiivinen toimintakulttuuri turvaa lapselle mahdollisuuden olla vuorovaikutuksessa, leikkiä ja kehittää taitojaan riippumatta sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai tuen tarpeistaan. Oppimiskäsityksessä korostuvat lisäksi lasten ihmettelyyn tarttuminen ja toiminnallisuus (lapsi on aktiivinen toimija), tutkiva oppiminen sekä avoin oppimisympäristö.

2.3.1 VUOROVAIKUTUS JA LAPSEN TAVAT TOIMIA

Lapsi nähdään varhaiskasvatuksessa sosiaalisena, leikkivänä, uteliaana ja aktiivisena oppijana. Lapsen kehittyminen ja oppiminen on kokonaisvaltaista. Toiminnallisuus, elämyksellisyys ja leikki toimivat oppimisprosessissa ohjaavina tekijöinä. Lapsi on usein leikin käynnistäjä ja hänellä on halua leikkiä yhdessä toisten lasten sekä aikuisten kanssa. Leikissä lapsi on tavallisimmin aktiivinen toimija, joka kokee iloa leikkiessään. Luottamus omiin mahdollisuuksiin oppijana on leikissä vahvimmillaan. Leikkiä toimintatapana käsitellään luvussa 4.2 "Monipuoliset työtavat, valinta ja käyttö".

Aktiivisen toimijan rooli on lapsen oppimisessa olennaista. Leikin lisäksi toiminnallisuutta on:

- liikkuminen,
- tutkiminen,
- työtehtävien tekeminen,
- itsensä ilmaiseminen ja
- taiteellinen toiminta.

Vuorovaikutukseen ja toiminnallisuuteen pohjautuva oppimiskäsitys velvoittaa käyttämään toiminnallisia menetelmiä Kotkan varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Tällöin esimerkiksi pöydän ääressä työskentelyllä tai toistuvalla vuoron odottelulla on vain pieni osa pedagogisissa menetelmissä. Toiminnallisten menetelmien käyttö ohjaa myös pedagogisen tuen menetelmien valintaa ja käyttöä. Kotkan varhaiskasvatuksessa huoltajat kokevat tutkimisen tavaksi, jolla lapsi oppii parhaiten. Toiseksi tärkein oppimisen tapa huoltajien mielestä on oikeiden työtehtävien tekeminen ja kolmas oppimisen tapa on leikki

2.3.2 AIKUISEN ROOLI

Opettajan ja kasvattajan rooli on oppimisen mahdollistaja sekä monipuolisen, positiivisen ja elämyksellisen oppimisympäristön rakentaja. Hänen tulee havaita leikin tarjoamat oppimismahdollisuudet ja hyödyntää niitä tietoisesti myös toiminnan suunnittelussa. Aikuinen ruokkii lasten leikki-ideoita, tukee leikkiympäristöjä palvelemaan leikkiä ja sen kehittymistä. Ajoittain aikuinen osallistuu lasten leikkiin ja tukee leikkiroolista leikin kehittymistä. Opettaja ja kasvattaja huolehtivat, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lapsen kehittyviin valmiuksiin, kokemusmaailmaan ja kulttuuritaustaan. Myös lapsen tarvitsema tuki toteutuu kaikissa arjen tilanteissa, mikä varmistetaan ryhmän työntekijöiden yhteistyöllä. Aikuinen mahdollistaa vertaisryhmän positiivisen ja turvallisen vuorovaikutuksen. Oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa havainnoida, tarkkailla, jäljitellä ja toistaa. Lisäksi oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi. Joskus tämä voi tarkoittaa sitä, että lapsi kiinnittyy tiettyyn aikuiseen ja hakeutuu useimmin hänen seuraansa. Tämä saattaa korostua esimerkiksi lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen. Monialainen yhteistyö edellyttää huoltajien havaintoihin ja ryhmässä tehtyihin havaintoihin pohjautuvaa yhteistä näkemystä. Kasvatusyhteistyö ja monialainen yhteistyö elää lapsen tarpeiden ja kehitysvaiheiden mukaan.

Toiminnan erillisen suunnittelun lisäksi aikuinen tarttuu lasten hetkessä nousevaan, omaehtoiseen oppimisen haluun ja aiheisiin.

Tällöin toteutuu kehkeytyvä vasu.

Kehkeytyvä vasu rakentuu

- aikuisen pedagogisesta osaamisesta,
- lapsen sisäisestä sen hetkisestä motivaatiosta
- lapsen esille tuomista kiinnostuksen aiheista.

Aikuisen roolina on myös tunnistaa tilanteet, jolloin on tarpeen tukea lasten keskinäisiä toimintoja ja toteuttaa tuki oikealla hetkellä. Tuki voi yksinkertaisimmillaan tarkoittaa välineiden tai materiaalien tuomista tarjolle. Aikuinen tunnistaa myös hetket, kun lasten kanssa voi rohkeasti kokeilla uusia tapoja oppia.

2.3.3 TUTKIVA TOIMINTA JA OPPIMINEN

Tutkivassa toiminnassa kohteena on koko lapsen maailma. Lapset ihmettelevät asioita luontaisesti toimiessaan ja leikkiessään. Varhaiskasvatuksessa tutkivan toiminnan ja oppimisen prosessi voidaan löytää leikin sisältä. Leikin yksi motivaatio on tutkiminen. Design-suuntautunut pedagogiikka (DOP) tuo mahdollisuuden myös tiedolla leikkimiseen. DOP -pedagogiikan malli löytyy Kotkan varhaiskasvatuksen Pedanet sivuilta Kehittämishankkeet-Innovatiiviset oppimisympäristöt-DOP. Samoilta sivuilta löytyy myös päiväkotien esimerkkejä DOP mallin toteutuksista.

Kuva. Dop polku vakassa, Pedanet-Kotkan varhaiskasvatus-Kehittämishankkeet-Innovatiiviset oppimisympäristöt

Tiedon hankkimisessa lapset luonnostaan käyttävät mielikuvitusta ja kokeilevat erilaisia tutkimustapoja. Esimerkiksi metsäneläinten elintapoihin tutustuttaessa lapsilla voi syntyä halu tutustua myös yksisarvisen elämään tai lentämiseen. Aikuisen tehtävä on heittäytyä tutkimaan mielikuvitusmaailmaa rohkeasti kokeillen, jolloin lapset yhdessä mielikuvituksen avulla rakentavat yhteyksiä asioiden välille. Myös tarinallinen aikuisten ja lasten yhteisleikki sopii yhdistettäväksi design-suuntautuneeseen tutkimusprojektiin. Tarinallisen leikin pedagogiikan malli löytyy Kotkan varhaiskasvatuksen Pedanet sivuilta Kehittämishankkeet-Innovatiiviset oppimisympäristöt-Tarinallinen leikki. Samoilta sivuilta löytyy myös päiväkotien esimerkkejä Tarinallisen leikin toteutuksista.

Tutkivaan toimintaan ja oppimiseen liittyvät seuraavat huomiot:

1. Luonto ja rakennettu (myös teknologinen) ympäristö tarjoavat kokemuksia.
2. Tutkiva toiminta ja oppiminen ovat keskeisessä roolissa matemaattisten taitojen opettelussa sekä ympäristö- ja teknologiakasvatuksessa
3. Leikillä sekä tutkivalla toiminnalla ja oppimisella on yhteisiä elementtejä: uteliaisuus, tutkiminen, oman toiminnan ja ympäristön hyödyntäminen sekä luovuus.

Henkilökunta tarttuu lasten luontaiseen ihmettelyyn. Yhteisen tutkimisen kohteeksi pyritään valitsemaan ilmiö, joka nousee lasten toiminnan tai keskustelun kautta tai liittyy vahvasti heidän kokemusmaailmaansa. Aikuinen itse on myös ihmettelijänä. Lisäksi hän kysyy ihmettelyyn sekä tutkimiseen ohjaavia kysymyksiä tai virittää kysymyksiä herättävän oppimisympäristön. Muistilla ja monipuolisella dokumentoinnilla on tärkeä rooli tutkivassa toiminnassa.

Tutkivaan toimintaan ja oppimiseen kuuluu

1. Havainnointi, tutkiminen, kokeilu, päättely
2. Tiedon hankinta ja asiantuntijatyöskentely
3. Omien ratkaisujen keksiminen ja kokeilu (luovuus)
4. Dokumentointi, mikä tuo näkyväksi tiedon kehittymisen ja lasten osuuden siinä (lasten ajattelu).
5. Tuloksien esittäminen. Se toteutuu eri välinein sekä keinoin. Lapset ovat aktiivisesti mukana lopputuloksen ja ratkaisujen kokoamisessa. Esittäminen voi toteutua esimerkiksi "seminaaripäivän" muodossa, jolloin lasten rooli tiedon tuottajina vahvistuu.

<http://legacy.nmi.fi/hyvaalku/wp-uploads/2016/02/Turja-LASTEN-TUTKIVA-TOIMINTA-JA-TEKNOLOGINEN-TOIMIJUUS-VARHAISKASVATUKSESSA.pdf> 11.3.2016)

Tutkimisesta muodostuu prosessi, jonka aikana lapsi syventyy yhdessä toisten ja ympäristön kanssa ilmiön tarkasteluun luoden uutta tietoa. Aikuinen auttaa lasta

- tunnistamaan omaa oppimistaan,
- hyödyntämään omia taitojaan ja tietämystään,
- etsimään tietoa ja asiantuntijoita,
- tekemään ratkaisuja ja päätelmiä yhdessä toisten kanssa.

Tutkivassa toiminnassa keräily, löytäminen ja monipuolinen retkeily ohjaavat oppimisympäristön monipuolista rakentelua ja eri ympäristöjen hyödyntämistä. Retkikohteena voi olla niin naapuriryhmä tai kirjasto kuin oma piha tai lähimetsä. Oppimisympäristöissä "vaellellaan" kaikkia aisteja käyttäen. Aarteita keräillään, nimetään ja niitä kuvaillaan. Aarteiden ominaisuuksia tutkitaan ja luokitellaan. Leikkiessään lapset luonnostaan tutkivat (mm. hiekka- ja vesileikit sekä kokeilut). Aikuinen kohdentaa lasten huomion tutkimiseen esimerkiksi kysymisen ja keskustelun kautta. Lapsia kannustetaan aktiivisuuteen ja yhdessä keskustellen luodaan vastauksia. Aikuinen auttaa kehittämään lasten ideoita toteutuskelpoisiksi. Lisäksi aikuisen avustuksella lapsi saa käyttöönsä asiantuntijavälineitä tai kehittää niitä itse. Hänellä on myös mahdollisuus päästä yhteistyöhön asiantuntijoiden kanssa. Lapsi voi olla myös itse asiantuntijaroolissa.

Tutkivan toiminnan kokonaisuus käynnistyy havainnoinnin ja ihmettelyn kautta edeten tutkimiseen, kokeiluun sekä päättelyyn. Päättelyyn liittyy arviointia ja tämän jälkeen soveltaminen on mahdollista. Lopuksi muodostetaan mielipide ja arvioidaan sitä. Arvioinnilla on tärkeä rooli tutkivassa toiminnassa. Sitä voidaan kohdistaa myös tiedon hankintaan ja asiantuntijatyöskentelyyn. Voidaan arvioida mistä tai keneltä saatiin paljon tietoa tämän ilmiön selvittämiseen. Asiantuntijalta saatua tietoa sovelletaan ja arvioidaan sen sopivuutta omiin tarpeisiin. Tutkimusprosessi herättää usein lisä- ja jatkokysymyksiä sekä kiinnostusta uusiin aiheisiin.

Tutkivaa toimintaa tukevat seuraavat kysymykset (tiedonpuu)

- Mitä jo tiedetään?
- Mitä vielä halutaan tietää?
- Miten tietoa voi saada eri aistein?
- Miten tietoa saadaan apuvälineiden avulla?
- Miten havaittu muistetaan?

Kysymyslista on aikuisen apuna tutkivan toiminnan ja oppimisen prosessissa.

<http://legacy.nmi.fi/hyvaalku/wp-uploads/2016/02/Turja-LASTEN-TUTKIVA-TOIMINTA-JA-TEKNOLOGINEN-TOIMIJUUS-VARHAISKASVATUKSESSA.pdf, 16.3.2016>

2.3.4 AVOIN OPPIMISYMPÄRISTÖ

Oppimisympäristön tulee olla avoin. Tämä tarkoittaa, että oppimateriaalia ja -välineitä on monipuolisesti ja -aistisesti lasten ulottuvilla ja heidän käytössään. Avoin oppimisympäristö mahdollistaa vastuunottamisen välineiden oikeasta käytöstä ja huollosta. Se tarjoaa lapselle tilaisuuksia leikkiin, muuhun toimintaan ja omaan rauhaan. Hetkessä syntyneille tutkimuksille löytyy nopeasti havainnointi- ja tutkimusvälineistöä avoimesta oppimisympäristöstä.

Fyysisissä tiloissa tulee olla muunneltavuutta leikissä ja muussa toiminnassa heräävien ideoiden toteuttamista varten. Fyysisten tilojen käyttö ei tule myöskään olla aikatauluun sidottua niin, että lasten toiminta häiriintyy tai keskeytyy ja jää lyhytjänteiseksi. Tarvittaessa kasvattaja ja opettaja ohjaavat leikkien jatkumista esimerkiksi siirtymien kautta ulkoiluun. Riittävän pitkä, keskeytymätön leikkiaika antaa lapselle mahdollisuuden päästä leikin alkuun kaikessa rauhassa, toteuttaa leikkinsä ja myös lopettaa se rauhassa. Hyvä leikkiympäristö on myös hyvä oppimisympäristö.

2.4 LAAJA-ALAINEN OSAAMINEN

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota lapsille kokemuksia ja mahdollisuuden olla osallisena tilanteissa, joissa laaja-alaisen osaamisen tietoja ja taitoja käytetään. Tällä luodaan pohjaa lasten omalle laaja-alaiselle osaamiselle. Varhaiskasvatuksen perusteet (2022) määrittelee laaja-alaisen osaamisen muodostuvan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen näkyy tietojen ja taitojen käyttämisellä sekä toimimisella tilanteen edellyttämällä tavalla. Laaja-alaista osaamista tarvitaan toimimiseen muuttuvassa

maailmassa. Sujuva toimiminen edellyttää tiedon- ja taidonalojen ylittämistä sekä eri osaamisen yhdistämistä esimerkiksi verkostoitumalla.

Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vahvimmin vaikuttavat

- 1 varhaiskasvatuksen toimintatavat,
- 2 oppimisympäristöjen käyttäminen monipuolisesti sekä
- 3 kasvun, oppimisen ja hyvinvoinnin tukemisen tavat.

Ajattelu ja oppiminen Tiedon hankinta, jäsentely, uuden luominen, luova ja kriittinen ajattelu	Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot Hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvät taidot, kestävän elämäntavan mukaiset valinnat	Digitaalinen osaaminen tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa
<ul style="list-style-type: none"> - Perusta osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle - Kehittyvät vuorovaikutuksessa, jossa - Monipuolisia, merkityksellisiä kokemuksia - Ihmettelyä, oivaltamista, oppimisen iloa, mielikuvitusta ja luovuutta (leikki), ideoiden kokeilua ja yhdessä tutkimista sekä iloitemista - Rohkaistaan kysymiseen ja kyseenalaistamiseen sekä ratkaisujen tekemiseen eri tilanteissa - Opetellaan kannustamista, sinnikkyyttä - Ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavuutta <p>Päivittäinen fyysinen aktiivisuus tukee ajattelua ja oppimista.</p> <p>Pedagoginen dokumentointi auttaa lasta havaitsemaan omaa oppimista ja omia vahvuuksia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen ja itsenäisyyden lisääntymistä asteittain - Lapsia autetaan ja kannustetaan pyytämään apua - Harjoitellaan arjen taitoja (pukeminen, ruokailu, hygieniasta ja omista tavaroista huolehtiminen) - Ohjataan vastuulliseen ja turvalliseen toimimiseen lähiympäristössä ja liikenteessä - Ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa sekä toisten kehoa - Käsitellään levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä (kokonaishyvinvoinnin edistäminen) - Opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita - Autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä 	<ul style="list-style-type: none"> - Vahvistaminen edistää koulutuksellista tasa-arvoa - Lasten ymmärrystä digitaalisuudesta tuetaan yhteistyössä kotien kanssa - Tutkien ja havainnoiden digitaalisuuden roolia arkielämässä - Hyödyntäen välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. - Ohjaten digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön - Digivälineiden avulla harjoittelu, kokeilu ja sisältöjen tuottaminen itse ja yhdessä muiden lasten kanssa edistävät luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa <p>Osaamista avataan kuntakohtaisemmin kuntavasun luvussa 2.8.5.1</p>
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu Taito ilmaista, kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita	Monilukutaito Kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen keskeinen perustaito. Se on viestien tulkinta ja tuottamisen taito.	Osallistuminen, vaikuttaminen ja yrittäjyys
<ul style="list-style-type: none"> - Iso merkitys identiteeteille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille - Pohjana muiden ja oman taustan ymmärtäminen ja kunnioittaminen - Tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria (esim. leikit, ruokailuhetket ja juhlat) - Kehittyy sosiaalisia taitoja vahvistamalla - Rohkaistaan tutustumaan toisiin lapsiin - Aikuinen toimii mallina moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa - Ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin - Harjoitellaan vuorovaikutus- ja ilmaisutapoja eri tilanteissa, asettumista toisen asemaan ja asioiden tarkastelua eri näkökulmista - Opetellaan ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti - Tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön <p>Osaamista avataan kuntakohtaisemmin kuntavasun luvussa 2.8.5.3</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito tarvitaan arjessa, vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa - Perustana on laaja tekstikäsitys; teksti kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. - Monilukutaitoiseksi kehittymistä tuetaan - Nimeämällä lasten kanssa asioita, esineitä ja opettelemalla käsitteitä - Innostamalla tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä - Näyttämällä aikuisen mallia monilukutaitoon kuuluvista asioista - Mahdollistamalla rikkaan tekstiympäristön - Lasten tuottamalla kulttuurilla ja lapsille soveltuvilla kulttuuripalveluilla 	<ul style="list-style-type: none"> - Tukea kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja ja kannustaa oma-aloitteisuuteen - Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa, jolloin lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä - Henkilöstö huolehtii, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. - Osallistuminen ja vaikuttaminen kehittävät lasten käsitystä itsestään, kasvattavat iteluottamusta ja muovaavat yhteisössä tarvittavia sosiaalisia taitoja. <p>Osaamista avataan kuntakohtaisemmin kuntavasun luvussa 2.8.5.2. Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus kuvataan osaksi tätä laaja-alaista osaamisen aluetta.</p>

Taulukko: Varhaiskasvatuksen laaja-alaisen osaamisen alueet, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) pohjalta koonnut Pia Eskola

Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen jatkuu läpi koko elämän. Varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa ja toteutuksessa on todennäköistä, että laaja-alaisen osaamisen eri alueet tulevat korostumaan eri tavoin eri aikoina. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteiden toteutumisen arviointi ja kehittäminen toteutuvat varhaiskasvatuksen arviointikäytäntöjen kautta. Näistä tarkemmin luvuissa 7.1 ja 7.2.

2.4.1 PAIKALLISET KUVAUKSET

Laaja-alaista osaamista täydennetään paikallisilla kuvauksilla digitaalisesta osaamisesta, kulttuurisesta osaamisesta, vuorovaikutuksesta ja ilmaisusta sekä osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Kotkan varhaiskasvatuksen laaja-alaiseen osaamiseen kuuluu myös yrittäjyyskasvatus. Paikalliset kuvaukset ovat omina lukuinaan. Ratkaisut paikallisiin kuvauksiin perustuvat seuraaviin näkökulmiin:

- Digitaaliset laitteet ja niiden toimintamahdollisuudet ovat ajanmukaistuneet varhaiskasvatuksessa ja niitä on määrällisesti useita. Tämä velvoittaa määrittelemään digitaalista toimintaympäristöä sekä sen mahdollistamaa toimintakulttuuria. Erittäin tärkeää on turvalliseen ja vastuulliseen toimintakulttuuriin kasvaminen.
- Varhaiskasvatuksessa panostetaan vuorovaikutukselliseen pienryhmäpedagogiikkaan, jonka kautta myös lasten osallistuminen ja vaikuttaminen vahvistuvat.
- Yrittäjyyskasvatuksen periaatteita on toteutettu Kotkan varhaiskasvatuksessa usean vuoden ajan. Periaatteiden noudattaminen toteuttaa kaupunkistrategiaan kirjattua toimenpidettä yrittävän elämänasenteen vahvistamisesta (strategian poiju Oppiva ja yrittävä Kotka). Yrittäjyyskasvatus on liitetty osaksi Osallistuminen ja vaikuttaminen -osaamista, johon sillä on useita yhtymäkohtia. Yhtymäkohtia löytyy myös kotkalaisen varhaiskasvatuksen oppimiskäsitykseen. Osaamisalue on Kotkan varhaiskasvatuksessa nimeltään Osallistuminen, vaikuttaminen ja yrittäjyys.

2.4.2 DIGITAALINEN OSAAMINEN

Kotkan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on suunnitelma digitaalisesta toimintaympäristöstä puitetekijöineen. Digitaalisen osaamisen strategian lähtökohta on jatkuvasti kehittyvä ja muuttuva yhteiskunta sekä varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Strategia sisältää myös näkemyksiä digitaalisen osaamisen edistämiseksi niin lasten kuin henkilöstönkin osalta. Kotkan varhaiskasvatuksessa toteutuu esimerkiksi TVT-tutoritoiminta.

- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja Kotkan TVT-ryhmän huomioiden pohjalta Digitaalisen osaamisen tavoitteeksi nousevat
- Tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta herättämällä lapsessa innokkuus ja uteliasuus. Tämä voi toteutua esimerkiksi tutkimalla ja havainnoimalla digitaalisuuden roolia arjessa. Ammattilaisten oma positiivinen ja utelias asenne on tärkeä.
- Ohjata lapsia digitaalisten ympäristöjen vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön. Tässä tehtävässä tuetaan myös kotikasvatusta.
- Digitaaliset välineet, sovellukset ja ympäristöt ovat luontevana ja hauskana osana dokumentointia, leikkiä ja pelejä, vuorovaikutusta, liikuntaa, tutkimista sekä taiteellista kokemista sekä tuottamista.
- Digitaalisten välineiden kanssa toimimisen harjoittelu, monenlainen kokeileminen ja sisältöjen tuottaminen toteutuvat yksin sekä yhdessä muiden lasten kanssa luontevasti osana arjen hetkiä.

- Lasten oma aktiivinen rooli digitaalisten sisältöjen tuottajana on vahva, lähtien liikkeelle digitaalisten dokumenttien tuottamisesta.
- Ohjata huoltajia varhaiskasvatuksen digitaalisen toimintaympäristön käyttäjiksi, jotta he voivat olla mallina lapsilleen.

Digitaalinen osaaminen monipuolistaa varhaiskasvatuksen oppimisympäristöä, välineistöä ja toimintatapoja. Lasten turvallisuutta ajatellen on tärkeää tukea eettistä ja kunkin yksityisyyttä kunnioittavan käyttökulttuurin oppimista ja siihen kasvamista.

Varhaiskasvatuksessa digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tulee käyttää huomioiden

- toiminnallisuus,

- fyysinen aktiivisuus ja

- sosiaalisuus.

Digitaalisuus on yksi mahdollinen tulokulma varhaiskasvatuksen pedagogiikkaan, jolloin se ei sulje pois jo hyväksi havaittuja kasvatusta- ja oppimiskäytänteitä. Digitaalisen osaamisen rooli osana pedagogisia ratkaisuja tulee olla yhtä vahva kuin ilmaisun muotojen, liikunnan tai kielitietoisien varhaiskasvatuksen. Varhaiskasvatusyksiköissä toiminnan suunnittelun yhtenä tavoitteena on löytää kunkin käsiteltävän tai opeteltavan asian kannalta olennaiset oppimisympäristöt, välineet sekä toimintatavat. Digitaalisuus tarjoaa lapsille ja aikuisille arjessa mahdollisuuden harjoiteluun, kokeiluun sekä sisältöjen tuottamiseen. Harjoittelu ja kokeilu edellyttävät varhaiskasvatuksen ammattilaiselta rohkeutta sekä vahvuutta kohdata myös epävarmoja tilanteita. Tärkeää on muistaa, että lapsen ennakkoluuloton ote ja aiempi kokemus saattavat tarjota ratkaisuja epävarmoihin tilanteisiin. Lasten ja aikuisten yhteisen oppimisen jaettu ilo sekä innostus tulee olla vahvasti mukana digitaalisessa osaamisessa. Digitaalinen osaaminen-osaamisalueen määrittely, tavoitteet ja toimintatavat on avattu varhaiskasvatuksen perusteiden pohjalta luvussa 2.4. Taulukossa 2. Lisäksi luvussa 4.5.4 on [Uudet lukutaidot - kehittämisohjelman](#) (OKM 2020-2022), vastuullista ja turvallista toimimista digitaalisissa ympäristöissä kuvaavat, toimintatavat nostettu osaksi Kasvan ja kehityksen oppimiskokonaisuutta.

2.4.3 OSALLISTUMINEN JA VAIKUTTAMINEN SEKÄ YRITTÄJYYS

Perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Kotkalaisessa varhaiskasvatuksessa toteutuu vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka, jossa vuorovaikutus ja toiminta toteutuvat tavallisesti pienemmissä ryhmissä. Toimintamuoto vahvistaa aikuisen läsnäoloa ja sitä kautta monipuolistaa sekä lisää lasten mahdollisuuksia osallisuuteen. Suunniteltu vuorovaikutus antaa tilaa lasten osallisuuden näkymiselle esimerkiksi varhaiskasvatuksen sisällöissä, menetelmissä ja toiminnan toteutumisessa. Yksilön osallistuminen ja panostus huomataan pienemmässä ryhmässä herkemmin. Aikuisen kannustava palaute tulee välittömästi. Palaute vahvistaa itseluottamusta ja sen kautta osallisuutta sekä osallistumista.

Varhaiskasvatuksessa toiminta on yhteisöllistä ja oppiminen erilaisissa ryhmissä tapahtuvaa. Leikissä ja yhteisessä toiminnassa lapset saavat tuoda näkemyksiä esiin, näkevät ehdotustensa toteutuvan, neuvottelevat ja ratkaisevat

aikuisen avustuksella eteen tulevia tilanteita. Vertaisten osallistuminen herättää usein lapsissa motivaatiota itse osallistua ja tehdä. Lapsen rohkeus kasvaa yhdessä toimiessa. Lapset saavat kokemusta vaikuttamismahdollisuudesta, mikä vahvistaa toimintaan sitoutumista. Aikuisten tehtävänä on erilaisilla keinoilla tukea lapsiyhteisöjen yhteenkuuluvuutta. Tässä voivat olla apuna erilaiset "hyvä kaveri" -ohjelmat ja toimintatavat.

Lapset kasvavat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Toimijuuden ja osallisuuden kautta vastataan lapsen psykologisiin tarpeisiin ja ne tulevat tyydytetyiksi. Tarpeita ja niihin vastaamista voidaan luokitella Leena Turjan (Hyvä alku messut 2016, Jyväskylä) mukaan:

- Autonomian tarve - Omat aloitteet
- Yhteyden kokeminen toisiin lapsiin ja aikuisiin
- Pätevyyden ja onnistumisen tarve sekä kokemukset - lapset voivat osoittaa omaa kyvykkyyttään yhteisössä

YRITTÄJYYS

Kotkan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toteutetaan yrittäjyyskasvatusta. Sen sisältämät periaatteet ovat useassa kohtaa yhdenmukaiset varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa. Yhdenmukaisuus ilmenee etenkin laaja-alaisessa osaamisessa ja oppimiskäsityksessä. Yrittäjyyskasvatus täydentää osallistumista ja vaikuttamista. Yrittäjyyskasvatuksesta on koottu esimerkinomaisesti yksikkökohtainen yrittäjyyskasvatussuunnitelmapohja, joka on henkilöstön käytettävissä varhaiskasvatuksen verkkoasemalla.

Yrittäjyyskasvatus nähdään pääasiassa

- asennekasvatuksena,
- lähiympäristöön tutustumisena sekä
- elämässä tarvittavien taitojen oppimisena oman tekemisen kautta.

Varhaiskasvatuksessa painottuvat kaksi ensimmäistä määritelmää.

Toisten kunnioittaminen ja hyvien tapojen osaaminen antavat peruslähtökohdat elämässä pärjäämiseen ja itsetunnon kehittymiseen. Lapsia kannustetaan muun muassa omatoimisuuteen, rohkeuteen ja pienien työtehtävien suorittamiseen. Oppimisympäristön tulisi tarjota mahdollisuuksia ja houkuttaa lasta harjoittamaan jokapäiväisessä elämässä tarvittavia taitoja itse yrittäen. Omatoimisuutta tukevat tehtävät vahvistavat lapsen sisäistä yrittäjyyttä – Minä osaan itse! Kokeilemisessa erehtymiset ovat sallittuja ja aikuinen rohkaisee lasta kannustaen kokeilemaan uudelleen. Yrittäjyyskasvatuksen elementit ovat läsnä varhaiskasvatuksen arjen kokonaisuudessa.

Oppiminen on tutkimista, kokeilua, havainnointia, jäljittelyä, aktiivista uuden omaksumista ja jo opitun uudelleen jäsentymistä. Aikuisen tehtävänä on antaa tukea tiedon etsinnässä ja luoda puitteet kiireettömälle, luovalle ja innovatiiviselle toiminnalle. Rakentava, pohtiva ja virheet salliva lähestymistapa tuottaa syy-seuraussuhteiden oivaltamista ja edesauttaa itsetunnon ja luovuuden kehittymistä. Lapsen yrittäjyyden tukeminen on tärkeä osa oppimisvalmiuksien kehittämisessä. Laaja-alaisen osaamisessa (ajattelu ja oppiminen) puhutaan sinnikkyyteen kannustamisesta. Yrittäjyyskasvatuksen kautta tuetaan luovuutta, uteliaisuutta uusia asioita kohtaan, oma-

aloitteisuutta, vastuuntuntoa, yhteistyökykyä ja pitkäjänteisyyttä. Edellä kuvattuja piirteitä on myös kotkalaisen varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksessä tutkiva toiminta ja oppiminen (design-suuntautunut pedagogiikka).

Osallistuminen ja vaikuttaminen sekä yrittäjyys -osaamisalueen määrittely, tavoitteet ja toimintatavat on avattu varhaiskasvatuksen perusteiden pohjalta luvussa 2.4. Taulukossa 2.

2.4.4 KULTTUURINEN OSAAMINEN, VUOROVAIKUTUS JA ILMAISU

Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka ohjaa toimimaan pienemmissä ryhmissä, jolloin muutamaan lapseen keskittyminen antaa mahdollisuuden pitkäkestoiisiin vuorovaikutussuhteisiin päivän kulussa. Pienemmissä ryhmissä vuorovaikutus on suunniteltua, jolloin tietoisemmin tuetaan arvostavan vuorovaikutuksen toteutumista ja aikuisen keskittymistä olemaan läsnä lasten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan huomaamaan hyvä itsessä, toisissa ja ympäristössä. Pienemmissä ryhmissä vuorovaikutuksen määrä on rajallisempi, jolloin harjoittelu kohdentuu muutamaan kaverisuhteeseen. Varhaiskasvatuksen ammattilainen näyttää mallia hyväsyvästä ja kunnioittavasta ilmaisusta sekä suhtautumistavasta lapsiryhmän ja toimintaympäristön moninaisuuteen.

Vuorovaikutuksellisen pienryhmäpedagogiikan toteutumista varhaiskasvatuksessa tuetaan Kotkan varhaiskasvatuksessa luoduilla pedagogisilla käytännöillä. Ohjeistukset ja välineet käytäntöjen toteuttamiseksi löytyvät varhaiskasvatuksen verkkosivuilta ja -asemilta.

Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä, kun heidän kanssaan havaitaan, tiedostetaan ja nimetään tunteita. Aikuisen esimerkki moninaisten tunteiden hyväksyvänä vastaanottajana on tärkeä lapsen tunnekehitykselle. Aikuinen osoittaa toiminnallaan, että luottaa lapsen oppimis- ja kehittymiskykyyn. Tämä tarjoaa mahdollisuuden oppimiselle ja kannustaa yrittämään uudelleen. Aikuinen toimii itse myötätuntoisesti ymmärtäen harmitusta ja tarjoamalla lohdutusta. Aikuinen sanallistaa lasten toisille lapsille osoitetut myötätuntoteot kuten pukemisessa auttaminen, harmin hetkellä lohduttaminen tai pudonneen tavaran nostaminen. Lapsi otetaan mukaan päivittäisiin tilanteisiin joissa hän voi yhdessä aikuisen kanssa tehdä hyviä asioita muiden eteen, toimia lohduttajana tai vaikka hellästi herätellä päiväunilta. Näissäkin tilanteissa aikuinen sanallistaa omaa ja lasten toimintaa.

Kulttuurisesta osaamisesta on hyötyä, kun kasvaa ja elää kielellisesti, kulttuurisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Osaamista vahvistavat sosiaaliset ja vuorovaikutukselliset taidot, joita pienryhmätoiminnassa on turvallista harjoitella. Kotkan varhaiskasvatuksussuunnitelmassa on avattu arvoa Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus kuntakohtaisesti (luku 2.2.4). Kulttuurisen osaamisen näkökulmasta arvon näkyminen arjessa voi olla kulttuuristen tapojen huomioimista itsensä huolehtimisen ja arjen taitojen kohdalla sekä leikkivälineiden tai musiikin moninaisuutta. Leikkivälineet ja musiikki tarjoavat lapselle mahdollisuuksia itsensä ilmaisuun. Lapset eivät erottele ihmisiä ominaisuuksien perusteella, vaan esittävät "Miksi"-kysymyksiä. Niihin aikuiset ja lapset voivat tarttua yhdessä ja lähteä etsimään vastauksia. Tässä tärkeänä tukena on yhteistyö huoltajien kanssa. Ammatillinen vuorovaikutus kohtaa kunkin perheen ja lapsen ainutlaatuisena, ei vain kulttuurinsa edustajana.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu -osaamisalueen määrittely, tavoitteet ja toimintatavat on avattu varhaiskasvatuksen perusteiden pohjalta luvussa 2.2.4. Taulukossa 2.

2.5. KASVATUKSEN, OPETUKSEN JA HOIDON KOKONAISUUS: ARJEN KOHTAAMINEN JA HYVINVOIVA LAPSI

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatus kuvataan toteutuvan vuorovaikutuksessa henkilöstön, lasten ja ympäristön kesken. Tässä vuorovaikutuksessa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden, jossa varhaiskasvatuksen pedagogiikka vahvistaa lapsen kehitystä ja oppimista. Kotkan varhaiskasvatuksessa tätä kokonaisuutta tukemaan on henkilöstön kanssa yhdessä koottu "Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi" -asiakirja. Asiakirjan tavoitteena on tukea aitoa läsnäoloa, kohtaavaa ja arvostavaa vuorovaikutusta, henkilöstön ammatillisuutta sekä perehtymistä kotkalaiseen varhaiskasvatukseen. Siinä arjen kohtaamiset lapsen ja henkilöstön kesken on kuvattu käytännön toimintana. Tavoitteena on henkilöstön yhteisen ymmärryksen avaaminen. Tällä tuetaan varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuutta koko kaupungin alueella ja samalla se tukee henkilöstön ammatillisuutta. Käsikirjan sisältöinä ovat:

Myötätuntoinen varhaiskasvatus

Lapsen toimijuuden tukeminen ja kehotunnekasvatus

Lapsiryhmän turvallinen ja kunnioittava vuorovaikutus

Ammatillinen keskustelu, sen ylläpito ja perehdyttäminen

Varhaiskasvatuksen aloittamisprosessi

Päivittäin toistuvat kohtaamiset: tulo- ja lähtötilanteet, ulkoilu, ruokailut, lepoaika

"Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi" -asiakirja päivitetään vastaamaan kulloinkin voimassa olevia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Se on käytettävissä varhaiskasvatuksen verkkoasemalla. Kukin yksikkö hyödyntää käsikirjaa uusien perheiden kohtaamisessa, ammatillisen keskustelun ylläpitämisessä ja varhaiskasvatuksen toteuttamisessa. Käsikirjan sisältö on kehittyvä kokonaisuus. Sisällön kehittämisessä tärkeää on henkilöstön ammatillinen osaaminen ja sen tukeminen.

2.6 VARHAISKASVATUKSEN TAVOITTEET JA TEHTÄVÄ ERI TOIMINTAMUODOISSA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 12) kootaan [Varhaiskasvatuslain](#) mukaiset kymmenen tavoitetta. Alla olevassa kuviossa tavoitteita on avattu Kotkan varhaiskasvatussuunnitelman teksteillä.

1. Edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia

- Aktiivinen ja arvostava kasvatusyhteistyö huoltajien kanssa toimii pohjana lapsen iän ja kehityksen mukaiselle kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Positiivinen ja aidosti kohtaava vuorovaikutus sekä kannustaminen liikkuvaan elämäntapaan ovat vahvistamassa lapsen kokonaishyvinvointia. Harjoitellaan itsestä huolehtimista ja arjen taitoja (pukeminen, ruokailu, hygieniasta ja omista tavaroista huolehtiminen)

2. Tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista **inklusiivisten periaatteiden** mukaisesti

- Aikuinen on oppimisen mahdollistaja ja rakentaa yhdessä lapsen kanssa oppimisympäristöä, jossa digitaalinen osaaminen on vahvistamassa koulutuksellista tasa-arvoa. Toimintaympäristön moninaisuutta kunnioitetaan ja arvostetaan. Lapsilla on mahdollisuus kehittää taitoja ja tehdä valintoja riippumatta sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilökohtaisista tekijöistä.

3. Toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset

- Toiminnallisuus, elämyksellisyys ja leikki ohjaavat oppimisprosessia. Leikissä lapsi on tavallisimmin aktiivinen toimija, kokee iloa leikistä ja luottaa omiin mahdollisuuksiinsa. Oppimisen alueet varmistavat monipuolisuuden. Aikuinen mahdollistaa vertaisryhmän positiivisen ja turvallisen vuorovaikutuksen. Siinä tutkiva toiminta ja oppiminen ohjaa yhdessä havaitsemaan, ihmettelemään, kokeilemaan ja innostumaan.

4. Varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö

- Aikuinen on oppimisen mahdollistaja ja muokkaa elämyksellistä oppimisympäristöä yhdessä lasten kanssa monipuolisesti sekä positiivisella otteella. Avoimessa oppimisympäristössä on välineitä saatavilla, leikki saa levitä ja mahdollisuuksia löytyy monenlaiselle toiminnalle. Vahvistetaan lapsen valmiuksia toimia vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksessa sekä lähiympäristössä.

5. Turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä

- Varhaiskasvatus toteutuu vuorovaikutuksessa, jota kotkalaisessa varhaiskasvatuksessa vahvistetaan pedagogista pienryhmätoimintaa toteuttamalla. Vuorovaikutusta leimaa positiivisuus, vahvuuksien esille nostaminen ja myötätuntoinen kohtaaminen.

6. Antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa

- Palveluohjaus kuulee perheen tarpeita, auttaa perheitä varhaiskasvatuspalveluihin tutustumisessa, niihin hakemisessa ja sopivan palvelun löytämisessä. Perhe kohdataan arvostavasti ja aidosti. Aikuisen ilmaisu on hyväksyvä ja kunnioittavaa. Tämä näkyy hänen tavassaan suhtautua lapsiryhmän, perheiden ja toimintaympäristön moninaisuuteen. Lapsiryhmän kielet, kulttuurit ja katsomukset ilmenevät toiminnassa perheiden näkemyksiä kunnioittaen. Tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria.

7. Tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä

- Lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen, mikä toteutuu mahdollisimman lähellä lapsen kotia. Lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana lapsiryhmän pedagogiikkaa, jossa huomioidaan kaikkien lasten tarpeet ja moninaisuus. Lasta ja huoltajia kuullaan. Jokainen työntekijä sitoutuu lapsen tuen toteuttamiseen. Erityispedagogista osaamista käytetään ja monialaista yhteistyötä tehdään lapsen tuen tarpeen mukaisesti.

8. Kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen

- Lasten kanssa harjoitellaan huomaamaan hyvä itsessä, toisissa ja ympäristössä. Lapsen kanssa havaitaan, tiedostetaan ja nimetään tunteita. Aikuisen esimerkki monenlaisten tunteiden hyväksyvänä vastaanottajana on tärkeää lapsen tunnekehitykselle. Hän osoittaa lapselle myötätuntoa sekä sitä, että luottaa lapsen oppimis- ja kehittymiskykyyn. Aikuinen kannustaa yrittämään uudelleen ja kannattelee lapsen vuorovaikutusta.

9. Varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin

- Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka luo mahdollisuuksia monipuoliseen osallisuuteen. Se myös lisää osallisuuden määrää, koska aikuinen on lähellä lasta tarttumassa hänen aloitteisiinsa. Lapselta tulee kysyä asioita suoraan, "kuulla" hänen kertomaan (myös sanaton) sekä antaa arvoa lapsen omalle tärkeys- ja oppimisympäristöjärjestykselle.

10. Toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä

- Henkilöstö ja huoltajat sitoutuvat yhdessä lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Molempipuolinen luottamus ja tasa-arvoinen vuorovaikutus näkyvät yhteistyössä, jossa henkilöstö on aloitteellinen ja aktiivinen. Perheiden moninaisuutta kunnioitetaan ja heidän näkökulmia kuullaan. Varhaiskasvatukseen haku ja sen aloittaminen ovat tärkeitä vaiheita. Kotkan varhaiskasvatuksessa laadukasta yhteistyötä vahvistetaan varhaiskasvatuksen kuraattorin työpanoksella.

Kuva varhaiskasvatuksen tavoitteista Pia Eskola 2022

Keskeistä tavoitteiden toteutumisessa on ammatillisesti pätevä henkilökunta, joka saa koulutusta ammatilliseen kehittämiseensä. Pätevään henkilökuntaan kuuluvat myös varhaiserityiskasvatuksen, kielitietoisen

varhaiskasvatuksen, kuraattorityön, digitaalisen osaamisen ja fyysisen aktiivisuuden asiantuntijat. Ammatillisuutta vahvistetaan pedagogisen osaamisen lisäämisellä, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajien määrän lisäämistä ja koulutusmahdollisuutta. Ammatillisuutta vahvistavat myös toimivat yhteistyö-, suunnittelu- ja arviointikäytännöt sekä vertaistyöskentely.

Varhaiskasvatuksen arjen ammatillisuutta henkilöstö kuvaa seuraavalla tavalla:

- Henkilökunta on velvollinen jatkuvasti miettimään arjen toimintaratkaisuja sekä omaa vuorovaikutusta.
- Ammatillinen vuorovaikutus pysyy arvostavana kaikissa tilanteissa.
- Arjen toimintaratkaisut pohjautuvat ja niitä muokataan kunkin lapsen tai ryhmän mielenkiinnonkohteita sekä tarpeita vastaavaksi.
- Ammattilaisilta vaaditaan uskallusta heittäytyä rohkeasti esimerkiksi liikunnan keinoin oppimaan.
- Ammattilaisten tulee nähdä lapsi ja leikki varhaiskasvatuksen keskiössä, jolloin myös peuhuleikit nousevat tärkeiksi pöytätyöskentelyn sijaan.
- Ammatillisuutta tukee käytössä olevien palaverikäytäntöjen ja suunnittelu-arviointi-kehittämistyön toteutuminen. Tällöin suunnittelu-toteutus-dokumentointi-arviointi -prosessikokonaisuus mahdollistuu.
- Ammattilaiset havainnoivat lapsia ja varhaiskasvatuksen arkea.
- Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka toteutuu varhaiskasvatuksessa.
- Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osana varhaiskasvatuksen suunnittelua ja yksittäisen lapsen kasvun ja oppimisen tukemista.

2.6.1 VARHAISKASVATUKSEN TEHTÄVÄ

Varhaiskasvatuksen perusteissa varhaiskasvatus kuvataan yhteiskunnallisena palveluna, jolla on monia tehtäviä. Tehtävänä on:

- edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa.
- edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä.
- vahvistaa lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa tietoja ja taitoja oppimalla.
- tukea huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

Kuntakohtaisessa suunnitelmassa tarkastellaan tehtäviä ja tavoitteita varhaiskasvatuksen kokonaisuuden kannalta. Kuntakohtaista suunnitelmaa tarkennetaan yksikkö- ja toimintamuotokohtaisilla (perhepäivähoito, muu varhaiskasvatus) toimintasuunnitelmilla. Toimintasuunnitelmissa on erillinen luku varhaiskasvatuksen tehtäville ja tavoitteille, jolloin ne tarkentuvat toimintamuotojen ja yksiköiden mukaiseksi. Tällä ratkaisulla tehtävät ja tavoitteet saadaan lähemmäksi henkilöstöä. Näin ne ovat aktiivisessa käytössä sekä käsittelyssä esimerkiksi yksikkö- ja toimintamuotokohtaisen kehittämistyön kautta. Avoin varhaiskasvatus kirjataan sen päiväkodin toimintasuunnitelmaan, jossa avointa järjestetään. Toimintamuotokohtaisia tavoitteita luodaan ja käsitellään verkostokehittämissä. Verkostokehittäminen luo yhteyksiä varhaiskasvatuksen eri toimintamuotojen välille.

3 TOIMINTAKULTTUURI

Toimintakulttuurin kehittämisessä johtamistyö, henkilöstön ja lasten osallisuus ja sitoutuneisuus yhteisiin toimintatapoihin ovat tärkeitä. Toimintakulttuuria kehitetään muun muassa kehittävällä arvioinnilla (kts. luku 7.2.), kokeilemalla monipuolisia työtapoja ja uudenlaisia oppimisympäristöratkaisuja sekä kehittämällä ammatillista osaamista.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen pedagoginen tuki toteutuu moninaisten tiimityöskentelyjen, ammatillisen yhteistyön, yhteisten koulutusten ja kehittämistyön kautta. Varhaiskasvatuksen kuntatasoinen kehittäminen on verkostoissa toteutuvaa. Jokaisella varhaiskasvatuksen toimintamuodolla on oma verkostoryhmä, jossa on ammatillaisia yksiköistä, asiantuntijoista ja hallinnosta. Lisäksi esiopetuksella, varhaiserityiskasvatuksella ja yksityisellä varhaiskasvatuksella on verkostoryhmät. Näiden ryhmien puheenjohtajat muodostavat varhaiskasvatuksen yhteisen verkostoryhmän, jossa on jäseninä myös varhaiserityiskasvatuksen opettaja, S2- ja TVT-varhaiskasvatuksen opettajat sekä hanketyön koordinaattori. Kehittämistyössä ovat mukana alueittaiset esimiesten palaverit, Tieto- ja viestintätekniikan sekä Varhaiserityiskasvatuksen ryhmä (VEK-ryhmä). Ajoittain kehittämisverkostojen tueksi tarvitaan laajempaa henkilöstön näkemystä. Tällöin kuullaan henkilöstön näkökulmia kulloinkin ajankohtaisista kehittämisen teemoista. Henkilöstö nostaa myös tarpeita kehittämistyölle. Kehitetyt toimintamallit tai työvälineet esitellään varhaiskasvatuksen johtoryhmässä, joka päättää niiden toimeenpanosta.

Päiväkodinjohtajalla on pedagoginen vastuu yksikkönsä varhaiskasvatuksesta. Yksikön suunnitelma eri tiimien ja viikkopalaverien toteutumisesta tukee tiimien pedagogista vastuuta toteuttamastaan varhaiskasvatuksesta. Osa pedagogisesta suunnittelu-, arviointi, ja kehittämistyöstä toteutuu myös henkilöstön itsenäisenä työskentelynä. Koulutussuunnittelu pohjautuu kehityskeskustelujen, asiakaskyselyn ja kehittämistyön nostamiin tarpeisiin. Kotkan kaupungin henkilöstöpalveluiden henkilöstöstrategia ja hyvinvointisuunnitelmat tukevat esihenkilötyöskentelyä, koko henkilöstön ammatillista työtettä sekä työyhteisön turvallista toimintaa. Varhaiskasvatuksen tärkeitä toimintakulttuuriin vaikuttavia yhteistyötahoja ovat esiopetus, opetustoimi, maakunnallisen sosiaali- ja terveystieteiden perhepalvelut (Kymsoten lastenneuvola, terapiapalvelut, perhetyö), lasten kulttuuri ja hyvinvointipalvelut.

Järjestelmällinen itsearviointi ja jatkuva kehittäminen ovat luonteva osa varhaiskasvatuksen arkea. Se on osa yllä kuvailtua verkostokehittämistä. Arviointi toteutuu varhaiskasvatuksen johtoryhmän, esimiespalaverien, yksiköiden suunnittelupäivien ja monenlaisten tiimikokoontumisten, varhaiserityiskasvatuksen palaverien sekä kehityskeskustelujen kautta. Työvälineinä arvioinnissa ovat esimerkiksi asiakas- ja henkilöstökyselyt, päivittäinen ja yksikkökohtainen yhteistyö vanhempien kanssa, kirjatut työprosessit, tiimien ja ammattilaisten itsenäinen työskentely sekä kasvatus- ja opetustoiminnan auditointikäytäntö. Yksiköt mahdollistavat vanhempainilloissa tai päivittäisissä kohtaamisissa huoltaja-arvioinnin toteutumisen. Lasten kanssa käytävä arviointikeskustelu on osa arjen varhaiskasvatuksen toteuttamista, jolloin arviointi on jatkuvaa. Keskustelun pohjalta suunnitellaan tulevaa. Henkilöstön vastuulla on löytää lapsille soveltuvia arviointikäytäntöjä. Tätä tukemaan varhaiskasvatuksen verkkoasemalta löytyy koonti lasten kanssa toteutettavista arviointitavoista. Arvioinnin menetelmiä on kokonaisvaltaisemmin kuvattu Kotkan varhaiskasvatuksen arvioinnin kokonaiskuvassa luvussa 7.2.

3.1 TOIMINTAKULTTUURIN TAVOITTEET JA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUMINEN

Päiväkotien johtajat ovat yhteistyönä tuottaneet **toimintakulttuurin tavoitteita**. Huoltajat ovat saaneet antaa näkemyksensä tärkeimmistä asioista varhaiskasvatuksessa. Tärkeimmäksi nousi lapsen viihtyminen varhaiskasvatuksessa, toiseksi tärkeintä ovat ystävät ja kolmanneksi leikki. Kotkan varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa korostuvat seuraavat tavoitekokonaisuudet

- *Arvot, normit ja tavoitteet toteutuvat käytännössä*
 - *Toimintakulttuurin säännöllinen arviointi*
 - *Kunnioittava ja arvostava ilmapiiri. Myönteinen ja kannustava vuorovaikutus.*
 - *Osallisuuden mahdollistavat toimintamallit, mallien vahvistaminen ja kehittäminen*
- *Toimintakulttuurin näkyväksi tekeminen huoltajille ja varhaiskasvatuksen ulkopuolelle.*

Päiväkotien johtajat ovat yhteistyönä tuottaneet **toimintakulttuurin tavoitteita** ja tavoitekohtaisia kuvauksia. Huoltajat ovat saaneet antaa näkemyksensä, millaista on hyvä lapsuus varhaiskasvatuksessa

MITÄ ASIOITA KUULUU HYVÄÄN KOTKALAISEEN LAPSUUTEEN VARHAISKASVATUKSESSA

Top 5 teemaa

1. **Turvallisuus:** ammattitaitoiset, välittävät, tarkkaavaiset ja tutut aikuiset, kivat kaverit, turvallinen ympäristö, empaattinen ja positiivinen kohtaaminen sekä läsnäolo, reilu kohtelu –kiusaamiseen puuttuminen, vahvuudet huomioon, kannustaminen, lapsella on turvallinen olo
2. **Yhdessä tekeminen ja monipuolinen oppiminen:** ikätasoista oppimista, tuki ja tsemppi opettelussa, lasten toiveet huomioon, lapsen kuunteleminen, aikaa opetella, arjen asiat ja kivat jutut, leikkien oppiminen, lapsi viihtyy, tunnekasvatus, kaverien kanssa leikkiminen, laulaminen ja musiikki, käden taidot
3. **Pienet ryhmäkoot tai pienissä ryhmissä toimiminen:** ainutlaatuinen kohtaaminen, aikaa yksilölle, tasapuolinen huomiointi, lapsen arvostaminen omana itsenään, kehityksen tukeminen, lapsen yksilöllisten tarpeisiin vastaaminen
4. **Luonto, liikunta ja lähiympäristö:** meri, puistot, metsät, retkeilymahdollisuudet lähellä, monipuolinen liikunta, luonnon ihmettely ja seuraaminen, Kotkan historia ja kulttuuri tutuksi, ulkoilua
5. **Yhteistyö perheen kanssa:** lapsen kehityksen asioissa, etsitään ratkaisuja pulmiin yhdessä perheen kanssa, avoin yhteistyö

Kuva Varhaiskasvatuksen Asiakaskysely 2021, koonnut Pia Eskola

3.1.1 ARVOT, NORMIT JA TAVOITTEET TOTEUTUVAT KÄYTÄNNÖSSÄ

Koko varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on yhteinen, jaettu ymmärtäminen varhaiskasvatuksen toteuttamisesta, sen pohjalla olevista arvoista ja normeista. Varhaiskasvatuksen toteuttamisen tapoja ja sen sisältämiä asioita henkilöstö tulkitsee samansuuntaisesti. Koko henkilöstö on sitoutunut yksikön toimintakulttuurin kehittämiseen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet korostavat inklusion näkymistä toimintakulttuurissa. Lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen, mikä toteutuu mahdollisimman lähellä lapsen kotia. Lapsi saa tarvitsemaansa tukea osana lapsiryhmän pedagogiikkaa, jossa huomioidaan kaikkien lasten tarpeet ja moninaisuus. Kaikilla lapsilla on oikeus osallisuuteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Jokainen ryhmän työntekijä sitoutuu lapsen tuen toteuttamiseen, jolloin tuki toteutuu myös pienryhmätoiminnassa (strukturoitu arki). Ryhmässä on riittävästi resursseja vastata lasten tarpeisiin (ryhmäkoko, rakenteellinen tuki ja joustavat ryhmittelyt) ja työntekijöiden osaamista käytetään aktiivisesti. Huoltajien kanssa tehdään yhteistyötä, sillä huoltajan asiantuntemus omasta lapsestaan on tärkeä osa inklusiivista toimintakulttuuria. Toimintaympäristöä muokataan lasten tarpeita vastaavaksi niin, että se mahdollistaa kaikkien lasten aloitteellisuuden, osallisuuden, mahdollisuuden erilaisten valintojen tekemiseen sekä taitojen harjoitteluun. Arjen strukturi ja ennakoitavuus tukevat kaikkien lasten toimintaa. Tarvittaessa arjen strukturia muokataan tarpeen vaatimalla tavalla, jotta lapsen tuki toteutuu. Inklusiota ei nähdä pysyvänä tilana tai valmiina mallina. Inklusio on jatkuvaa oppimisen ja osallisuuden esteiden purkamista varhaiskasvatuksen eri tasoilla.

Toimintakulttuurissa on tärkeää, että leikki on varhaiskasvatuksen keskiössä. Leikki on varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa. Siinä lapsen motivaatiotaso on voimakas ja lapsi toimii taitojen sekä kehityksen ylätasolla. Lapset itse ovat nostaneet leikin ja toiset lapset tärkeimmäksi asiaksi koko varhaiskasvatuksessa. Leikki on jokaisen lapsen oikeus. Aikuisen tulee toiminnallaan ja oppimisympäristöä muokkaamalla varmistaa jokaiselle lapselle mahdollisuus leikkiä toisten lasten kanssa. Lisäksi aikuinen ruokkii mielikuvitusta yhteisillä lukuhetkillä, jossa lasten huomiota saadaan myös kuuluviin. Tärkeää on lapsen etu, joka on johtamisen ja kaiken varhaiskasvatustoiminnan lähtökohta.

Toimintakulttuurin tavoitteiden toteutumista tukee se, että koulutuksia toteutetaan yksiköittäin. Tällöin koulutus suuntautuu mahdollisuuksien mukaan koko yksikön henkilökunnalle. Ajoittain kaksi yksikköä toteuttaa kehittämisspäivät yhdessä, jolloin mahdollistuu ammattilaisten vertaisvaihto. Vähintään kehittämisspäivissä henkilöstö tavoittelee arvojen, pedagogisten näkemysten ja tavoitteiden yhteistä ymmärtämistä. Yksikön sisäisistä palaverikäytännöistä pidetään kiinni ja palaveriaika käytetään hyödyksi. Tällöin käytetään yhtenäistä tiimipalaveripohjaa (tiimille hyvä päivä tänään tai Kotkan vakassa luotu pohja). Ryhmissä tehdään pedagogisia ratkaisuja ja ratkaisuja perustellaan. Pidetään kiinni yksikön toimintasuunnitelmaan sekä tiimin suunnitelmaan kirjatuista asioista. Pedagoginen vastuu tiimissä, päiväkodissa, perhepäivähoidossa, avoimessa varhaiskasvatuksessa, alueella ja koko kaupungissa toteutuu.

Arvioinnilla vastataan siihen, että toimintakulttuurikin muuntuu lasten ja perheiden tarpeiden ohjaamana sekä ammatillisuuden kautta. Muuntumiseen vaikuttavat olennaisesti myös toimintaympäristön moninaisuus ja jatkuvasti muuntuva ympäröivä yhteiskunta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden korostama inklusiivinen toimintakulttuuri edellyttää jatkuvaa oppimisen ja osallisuuden esteiden purkamista varhaiskasvatuksen eri tasoilla. Toteutuessaan arviointi nostaa esiin esteet ja antaa suuntaviivoja niiden purkamiselle. Arviointia on kuvattu yllä ja lisää luvussa 7.

3.1.2 KUNNIOITTAVA JA ARVOSTAVA ILMAPIIRI. MYÖNTEINEN JA KANNUSTAVA VUOROVAIKUTUS

Lasten kohtaamisessa vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka on hyvänä keinona varmistamassa, että lapsi tulee kuulluksi, huomioituksi ja saa paljon mahdollisuuksia osallisuuteen. Varhaiskasvatuksen arviointikäytäntö tukee säännöllistä arviointia, jossa lapset, huoltajat ja henkilöstö ovat arviointitiedon tuottajia.

Toimintakulttuurissa arvostavan palautteen antaminen on osana arjen kohtaamisia ja kommunikointia. Tämä koskettaa myös huoltajien kohtaamista.

Myönteisessä vuorovaikutuksessa kommunikoinnin laatuun kiinnitetään säännöllisesti huomiota. Pidetään yllä henkilöstön kesken keskustelukulttuuria, jolla tuetaan kannustavan sekä arvostavan ilmapiirin toteutumista. Huomataan hyvä itsessä, toisissa ja ympäristössä. Tarvittaessa nostetaan esiin tavoitteen toteutumista estäviä tekijöitä.

Kotkan varhaiskasvatuksessa yksi toimintakulttuurin tavoite (myös huoltajien näkökulmasta) on se, että sillä vahvistetaan lasten kykyä yrittää uudelleen (periksi antamattomuus). Toimintakulttuuri tukee lasta tekemään asioita loppuun tai niin pitkälle kuin mahdollista omien taitojen mukaan. Aikuisen tehtävänä on auttaa, kannustaa ja kannatella uskoa itseensä ja selviämiseen. Kulttuuriin kuuluu lupa epäonnistua ja tuodaan esiin se, että kaikille (myös aikuisille) niitä sattuu. Oppimiskäsityksessä epäonnistuminen nähdään oppimisen mahdollistajana ja uusien ratkaisujen löytämisen keinona. Uusia tilanteita tulee jokaiselle eteen ja ne ovat uusi mahdollisuus onnistumiseen. Sallitaan erehtyminen sekä erilaiset mielipiteet. Lisäksi seuraavat toimintakulttuurin tekijät koetaan tärkeiksi:

- Uskalletaan haastaa itseä ja tunnistaa sekä hyödyntää vahvuuksia.
- Arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaa käytöstä (huoltajien näkemys).
- Jaetaan ajatuksia, kokeillaan rohkeasti (aikuinen mallina) uusia toimintatapoja ja tehdään yhdessä.

Elämän moninaisuus nähdään toimintakulttuurin voimavarana ja rikkautena. Pidetään yllä henkilöstön osaamista ja arvostavaa vuorovaikutusta kulttuurien, kielten, katsomusten, perinteiden, perheiden, tuen tarpeiden sekä sukupuolien moninaisuuden keskellä. Tuetaan ymmärrystä siitä, mitä moninaisuutta arvostava vuorovaikutus ammattilaisten käyttäytymiseltä edellyttää. Moninaisuus on tavallinen asia toimintakulttuurissa. Moninaisuuden tavallisuutta voidaan tukea sillä, että

- ympäristössä on paljon kuvia moninaisuudesta, esimerkiksi liikuntahetkikuvissa esiintyy apuvälineitä käyttäviä lapsia

- huomataan ja turvataan lapsen tarve yhteiseen hassutteluun myös apuvälineitä käyttävien lasten kohdalla esimerkiksi "höpöjutut" ovat mahdollisia myös kommunikaatiokansiota käyttävälle

- lasten saduissa, kirjoissa tai elokuvissa esiintyy moninaisia perheitä sekä kirjan hahmoilla esiintyy perinteiset sukupuolirajat ylittäviä rooleja

- samaa tarinaa kuullaan tai laulua lauletaan tai runoa lorutellaan monilla kielillä yhdessä (Lukulumo tai kaksikielinen lukeminen)

- monet kielet näkyvät myös leikki- ja oppimisympäristössä

- leluissa näkyy ihmisten ihovärikirjo ja leikeissä eri kulttuuriperinteiden yhteisleikit

- lasten kanssa juhlitaan eri kulttuurien juhlia ja ihastellaan katsomusten tuomaa moninaisuutta juhlintatapoihin

Katso myös luku laaja-alainen osaaminen 2.4.

3.1.3 OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAVAT TOIMINTAMALLIT, MALLIEN VAHVISTAMINEN JA KEHITTÄMINEN

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa osallisuus mahdollistuu, kun aikuiset ovat läsnä lapsille huomioiden lasten arjessa esiin nostamat aloitteet (myös ei-kielilliset), kehittämisideat (myös toiminnallisesti ilmaistut) ja arviointikeskustelut. Lapsella tulee olla kokemus, että hänen kuulumisensa ryhmään on merkityksellistä. Yksin ei kukaan voi olla osallinen. Osallisuus ei ole vain kokemus, vaan siihen liittyy usein toimintaa.

(Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Inklusiivisella toimintakulttuurilla kohti yhdenvertaista varhaiskasvatusta - koulutus 9.3.22 Hanna Lampi ja Soile Eriksson)

Aikuisen pedagoginen suunnittelutyö koskettaa pääsääntöisesti vuorovaikutusta. Suunnittelutyön tukena voidaan käyttää esimerkiksi Suunnittele, toteuta, arvioi ja kehitä -karttaa (pohjana Karvin malli) ja Vuorovaikutuksen kehä -visualisointia. Painotus vuorovaikutuksen suunnitteluun monipuolistaa lasten osallisuuden mahdollisuuksia esimerkiksi toimintatapojen ja sisällön suuntaan.

Suunniteltu vuorovaikutus sisältää

- päivän tapahtumien muistelua,
- kokemusten ja näkemysten jakamista ja arviointia
- tulevan suunnittelua.

Suunnitelmat ovat riittävän väljiä. Tällöin lasten hetkessä nostamien ideoiden toteuttamiselle on tilaa ja niihin on mahdollista tarttua. Voidaan puhua *kehkeytyvästä vasusta*. Henkilökunnan tulee hyödyntää lapsille soveliaita menetelmiä toiminnan seuraamiseen ja tarkasteluun. Tällaisia ovat esimerkiksi:

- Pedagogisen dokumentoinnin toteuttaminen ja dokumenttien läpikäyminen yhdessä lasten kanssa.
- Tuumaustauko menetelmä (lapsella kuukausittainen mahdollisuus).
- Lapsen haastattelu vasu-keskustelun alla.
- Lapsiryhmän jäsenenä toimimisen onnistumisia riemuitaan yhdessä
- Lapsiryhmän jäsenenä toimimisen pulmat ratkaistaan yhdessä lasten kanssa (ikätaaso huomioiden).
- Käsitekartta- tai aikajanatyöskentelyn toteuttaminen.

Leikissä ja yhteisessä toiminnassa lapset saavat tuoda näkemyksiä esiin, näkevät ehdotustensa toteutuvan, neuvottelevat ja ratkaisevat aikuisen avustuksella eteen tulevia tilanteita. Vertaisten osallistuminen herättää usein lapsissa motivaatiota itse osallistua ja tehdä. Lapsen rohkeus kasvaa toisten lasten kanssa yhdessä toimiessa. Lapset saavat kokemusta vaikuttamismahdollisuudesta, mikä vahvistaa toimintaan sitoutumista. Osallisuutta, osallistumista ja vaikuttamista on syvennetty luvun 2.8 alla oppimiskäsityksen ja laaja-alaisen osaamisen osuudessa.

Leikkiä ja inklusion toteutuminen leikissä teemoja käsitellään luvussa 4.4. ja osallisuutta 4.3.

Lapsen osallisuus ei ole vain sitä, mitä hän itse osaa toivoa tai pyytää. Se edellyttää
Aikuisen rohkeutta heittäytyä, tulla vastaanottavalla ja riittävän tyhjällä mielellä töihin. Aikuisen havaintoja lapsesta, koska lapsi valitsee asioita, mitkä sillä hetkellä tietää. Aikuista kokoamaan lasten "toiveita" kimpuiksi ja yhdistämään ne vasun mukaisesti pedagogisiin tavoitteisiin.

Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin "Inklusiivisella toimintakulttuurilla kohti yhdenvertaista varhaiskasvatusta" koulutuksen nostamia henkilöstön näkökulmia 9.3.22/ koosti Pia Eskola

3.1.4 TOIMINTAKULTTUURIN NÄKYVÄKSI TEKEMINEN HUOLTAJILLE JA VARHAISKASVATUKSEN ULKOPUOLELLE

Velvoite toiminnan dokumentointiin tukee tämän tavoitteen toteutumista varhaiskasvatuksessa. Kotkan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen Digitaalisen osaamisen-strategia luo rakenteita ja antaa välineitä dokumentoinnin monipuoliseen toteuttamiseen. Se kuvaa Kotkan varhaiskasvatuksen kokonaisuutta digitaalisen toimintakulttuurin mahdollistumisessa, ylläpitämisessä ja vahvistamisessa sekä vastuullisessa toteutumisessa. Digitaaliset laitteet nähdään yhtenä dokumentoinnin välineenä muiden joukossa (muita mm. sadutus, havainnointi ja piirtäminen). Digitaaliset ympäristöt toimivat vastaavasti dokumenttien julkaisupaikkoina. Julkaiseminen toteutuu tekijänoikeutta kunnioittaen ja yksityisyyttä suojaten. Digitaalisen osaamisen -strategia löytyy Kotkan Pedenetista Esiopetussivuilta.

Kotkan varhaiskasvatuksessa tavoitteena on, että varhaiskasvatuksen ulkopuolelle suuntaava viestintä ja varhaiskasvatuksen näkyväksi tekeminen on riittävää, ajantasaista ja vuorovaikutteista. Kotkan varhaiskasvatuksessa tämän tavoitteen toteuttamisessa käytetään sosiaalista mediaa, digitaalista viestintäjärjestelmää ja Pedanet-verkkoympäristöä. Tavoitteena on kohdentaa Kotkan varhaiskasvatuksen kehittämistyön osaamisen jakamisen verkostotapaamisia yksityisille palveluntuottajille kuin myös lähikunnille. Seudullisiin ja valtakunnallisiin verkostoihin kuulumisen lisää näkyväksi tekemisen paikkoja.

3.2 EHKÄISEMINEN, PUUTTUMINEN JA TOIMENPITEET KIUSAAMIS-, VÄKIVALTA- JA HÄIRINTÄTILANTEISSA

Kotkalaisessa varhaiskasvatuksessa toteutuu vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka, jossa vuorovaikutus ja toiminta toteutuvat pienemmissä ryhmissä. Pedagogiikka vahvistaa arjessa aikuisen läsnäoloa ja sitä kautta luo turvaa lasten keskinäiseen kanssakäymiseen. Läsnäololla on kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään ennalta ehkäisevä vaikutus ja se mahdollistaa välittömän puuttumisen tilanteisiin. Eteen tulevista tilanteista keskustellaan herkästi huoltajien kanssa.

Pienryhmäpedagogiikan tavoitteena on mahdollistaa myös pidempikestoinen vuorovaikutus päivän kulussa, jolloin ristiriitatilanteiden selvittelyt toteutuvat ajantasaisesti ja luontevasti. Ammattilaisten vuorovaikutuksessa ja puheessa näkyy sekä kuuluu tietoisuus siitä, että lapset harjoittelevat vuorovaikutustaitoja varhaiskasvatuspäivän aikana. Vuorovaikutus pohjautuu positiiviseen pedagogiikkaan ja siihen perustuviin käytäntöihin. Varhaiskasvatuksen vuorovaikutustilanteissa aikuinen varmistaa, että toisten ihmisten arvostava huomiointi on arkipäivää. Aikuinen toimii lapselle mallina ja erityisesti huomiota tulee kiinnittää siihen, kuinka aikuinen puhuu lapsille ja aikuisille. Useinkin pienten lasten kiusaamisessa on kyse puutteista vuorovaikutus- ja itsesäätelytaidoissa. Nämä ovat opittavissa olevia taitoja.

Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen tähtäävä yhteisö antaa mallia ja rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Lasten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitojen vahvistamisella voidaan tukea lapsiryhmän turvallista vuorovaikutusta. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita, jolloin kiusaamistilanteita voidaan ehkäistä ja myös selvittää. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen. Ratkaisuun pääsemiseksi käytetään sovitteluvaa työotetta. Onnistuessaan työote edistää lasten toimijuutta, vaikutusmahdollisuuksia ja elämäntaitoja. Sovittelutoiminnassa ristiriitatilanteet ymmärretään tavalliseen elämään kuuluviksi ja erimielisyyksien ratkaiseminen enemmän oppimistilanteeksi kuin hankalaksi tai ikäväksi välikohtaukseksi. Sovittelu antaa lapselle mahdollisuuden muuttaa toimintaansa ristiriitatilanteissa rakentavaan suuntaan. Lapsi oppii sovittlevampaa käyttäytymistä vain sovittelua toistaen ja harjoitellen. MiniVerso -menetelmä on varhaiskasvatusikäisten lasten sovittelua tukeva menetelmä. (21.4.22<https://sovittelu.com/vertaissovittelu/koulutukset/miniverso/>)

Varhaiskasvatuksessa on kuntakohtainen turvallisuussuunnitelma sekä yksikkökohtaiset pelastus- ja turvallisuussuunnitelmat. Näissä turvallisuusnäkökohdat otetaan huomioon hyvin laajasti. Suunnitelmissa on myös teemoja, jotka ovat yhteneväiset kiusaamis-, väkivalta- ja häirintätilanteiden kanssa. Yksikkökohtaisissa toimintasuunnitelmissa kuvataan arjen toimintaa ohjaavat periaatteet ja itse toimintatapaa kiusaamis-, väkivalta- ja häirintätilanteita ilmetessä. Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi -asiakirjassa on koottu suunnitelmarunko yksikkökohtaisen suunnitelman tueksi. Suunnitelmassa ennaltaehkäisy sekä sovitteluva työote ovat tärkeitä elementtejä. Mikäli lasten keskinäisten vuorovaikutustilanteiden mahdollisiin pulmiin puuttuminen ja tilanteiden seuraaminen sekä selvittely vaativat suunnitelmallisempaa ja pidempiaikaista työskentelyä, kirjataan toiminnan tavoitteita näkyviin myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Kasvatuskeskusteluissa huoltajien kanssa keskustellaan aina ennaltaehkäisyyn, puuttumiseen ja selvittelyyn liittyvistä yksikön käytännöistä sekä kuullaan huoltajien näkemyksiä näistä asioista. Yksikön ammattilaisten toiminnan ja huoltajayhteistyön tueksi on Kotkan varhaiskasvatuksessa mahdollista hyödyntää varhaiskasvatuksen kuraattorin osaamista.

Varhaiskasvatuksen toiminnassa voidaan hyödyntää seuraavia ohjelmia, oppaita tai menetelmiä:

- MLL:n sivuja, joista löytyy ”Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa”.
- Turvakasvatuksen sisältöjä THL:n oppaasta ”Tunne- ja turvataitoja lapsille”.
- [PIKI- toimintamallia](#) (lasten itsesäätelytaitojen ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen).
- [MiniVerso -menetelmää](#).
- Askeleittain -ohjelmaa.
- Paikallisesti suunniteltuja ja toteutettuja tunne- ja turvataito- sekä kiva kaveri -projekteja

3.3 OPPIMISYMPÄRISTÖ

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) oppimisympäristöön kuuluu muun muassa fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Varhaiskasvatuksessa varmistetaan kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, turvallinen ja esteetön oppimisympäristö. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita. Perusteet korostavat sitä, että oppimisympäristöt

- suunnitellaan ja rakennetaan usein yhdessä lasten kanssa.
- tukevat lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua.
- ohjaavat leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen.

Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Oppimisympäristöjen tulee

- olla muunneltavia.
- motivoida, aktivoida ja innovoida lapsia.
- vahvistaa vuorovaikutusta vertaisryhmän kanssa.
- mahdollistaa osallisuus.
- toiminnalliset työtavat.

Ympäristöissä sekä niiden suunnittelu- ja rakennusprosessissa huomioidaan lasten tavoitteet, vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet. Lapset ovat säännöllisesti (toistuvasti toimintavuoden aikana) rakentamassa ympäristöjä. Heidän ideat, leikit ja tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristössä. Lasten oppimisympäristöjärjestys voi poiketa aikuisen omasta. Tarinallinen leikki tarjoaa lapsille mahdollisuuden oppimisympäristön muokkaamiseen sekä uusien sosiaalisten suhteiden syntymiseen. Tarinallisesta leikistä on tarkemmin luvussa 4.2 ”Monipuoliset työtavat”.

Oppimisympäristön moninaisuutta lisää, kun hyödynnetään

- lähiympäristöä (metsät ja rannat, leikkikentät, liikuntapaikat, retkeilymahdollisuudet)
- yhteistyökumppaneiden (esimerkiksi opetus-, kulttuuri-, kirjasto- ja liikuntatoimi) tarjoamia mahdollisuuksia sekä
- digitaalista oppimisympäristöä esimerkiksi heijastettuja kuvia, ääniä, lisättyä todellisuutta tai virtuaalisia vierailuja.

Varhaiskasvatuksen perheet toivovat, että varhaiskasvatuksessa hyödynnetään kotkalaisen ympäristön elementtejä kuten merta ja jokea. Myös rakennettu ympäristö koettiin tärkeänä. Etenkin toiveena on käyttää puistoja ja tukea lasten tutustumista Kotkan historiaan ja kulttuuriin.

Oppimisympäristöjen tavoitteena on turvata kokonaisvaltainen kehitys ja oppiminen sekä mahdollistaa lapsiryhmien yhteinen ja lapsen itsenäinen toiminta. Oppimisympäristöä käytetään lasten ja ryhmän toiminnan esittelyyn. Toimintaa kuvataan yksikön tai ryhmän sähköisillä sivuilla. Kotkan varhaiskasvatuksessa kuvien käyttö sähköisillä sivuilla on ohjeistettu Digitaalisen osaamisen strategiassa. Myös yksikön fyysisissä tiloissa on nähtävillä toimintaprosessien etenemistä sekä lopputuloksia. Kuulumisia ryhmän toiminnasta vaihdetaan huoltajien kanssa päivittäin.

Varhaiskasvatuksessa koetaan tärkeänä, että kulttuurinen moninaisuus näkyy oppimisympäristössä. Tässä tulee hyödyntää

- huoltajien osaamista.
- leluja, kirjoja, kuvia sekä eri kulttuureille tyypillisiä kankaita ja musiikkia.
- monikielisyyden näkyväksi tekemistä.
- kielitietoista varhaiskasvatusta.
- lasten rohkaisemista kielen monipuoliseen käyttöön vaihtelevia kielenkäyttötilanteita tarjoamalla.
- Kulttuurien juhkalenteria, jotta monenlaiset juhlat tulevat näkyväksi.

Varhaiskasvatuksen vuorovaikutustilanteissa aikuinen varmistaa, että toisten ihmisten arvostava huomiointi on arkipäivää. Aikuinen toimii lapselle mallina ja erityisesti huomiota tulee kiinnittää siihen, kuinka aikuinen puhuu lapsille ja aikuisille. Kasvattajien välinen kommunikaatio, myös sanaton viestintä, välittyy lapselle. Negatiiviset ilmeet ja eleet eivät jää lapsilta huomaamatta. Kasvattajan ja opettajan vuorovaikutuksen malli on erittäin merkityksellinen. Keskustelukulttuuri sallii kyseenalaistamisen ja keskustelun eriävistäkin mielipiteistä. Lapsille tuodaan ryhmän yhteisiä asioita käsittelyyn (mm. säännöistä sopiminen) päivittäisissä kohtaamisissa. Käsittelyyn tuominen voidaan toteuttaa erilaisia ilmaisullisia keinoja käyttäen, koska pienen lapsen kielellinen taitotaso ei aina yksinään riitä asioiden käsittelyyn. Aikuisen ja lapsen välinen hetki on arvokas ja yksikön henkilökunta välttää keskeyttämästä näitä hetkiä.

Kotkan varhaiskasvatuksessa yhtenä tärkeänä vuorovaikutuksen tai toimintakulttuurin tavoitteena on vahvistaa lasten kykyä yrittää uudelleen (periksi antamattomuus), tehdä asioita loppuun tai niin pitkälle kuin mahdollista omien taitojen mukaan. Aikuisen tehtävänä on auttaa, kannustaa ja kannatella uskoa itseensä ja selviämiseen. Kulttuuriin kuuluu lupa epäonnistua ja tuodaan esiin se, että kaikille (myös aikuisille) niitä sattuu. Uusia tilanteita tulee jokaiselle eteen ja ne ovat uusi mahdollisuus onnistumiseen. Sallitaan erehtyminen sekä erilaiset mielipiteet. Tätä näkemystä myös huoltajat tukevat ja se on kirjattu toimintakulttuuriin (luku 3.1.2). Lisäksi seuraavat oppimisympäristön tekijät halutaan nostaa esiin:

1. Uskalletaan haastaa itseä ja tunnistaa sekä hyödyntää vahvuuksia.
2. Arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaa käytöstä (huoltajien näkemys).
3. Jaetaan ajatuksia, kokeillaan uusia toimintatapoja ja tehdään yhdessä.

3.3.1 AVOIN OPPIMISYMPÄRISTÖ

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan, että monipuoliset ja turvalliset likki- ja toimintavälineet tulevat olla lasten saatavilla. Kotkan varhaiskasvatuksen ja myös esiopetuksen oppimisympäristöä kuvaa käsite avoin oppimisympäristö, joka huomioidaan oppimisympäristön suunnittelussa ja toteutuksessa.

Oppimisympäristön tulee olla avoin, mikä tarkoittaa, että materiaalia ja -välineitä on monipuolisesti ja -aistisesti lasten käytössä sekä myös heidän ulottuvillaan. Kun lapsi on opettelemassa valintojen tekemistä, kaikki välineet tai materiaalit eivät ole käden ulottuvilla. Suuri valinnanmahdollisuus voi olla ylitsepääsemätön este ratkaisuun pääsemiselle tai toimintaan keskittymiselle. Aikuisen tulee huolehtia siitä, että hän kuuntelee lasta ja antaa välineitä lapsen käyttöön hänen tarpeensa mukaan. Aika tai aikuisen erilainen käsitys soveltuvuudesta ei saa muodostua rajoitteeksi, vaan useimmiten lasten ideoihin on tartuttava silloin, kun ne syntyvät.

Oppimisympäristöön voidaan koota paikkoja, joissa on tarjolla esimerkiksi välineistöä lyhyempää leikkimistä tai pelaamista varten. Ryhmän lasten moninaiset tarpeet (myös tuen tarve) huomioidaan leikki- ja toimintavälineissä sekä niiden saavutettavuudessa. Oppimisympäristöratkaisuilla voidaan tukea esimerkiksi lapsen ymmärrystä ja muistia siitä, mitä materiaalia tai välineitä on mahdollisuus käyttää. Tällöin kaappien ovissa tai laatikoissa on esimerkiksi kuva sen sisällöstä. Oppimisympäristössä on tavallista, että päivärytmiä, eri arjen taitoja tai leikkejä ohjataan kuvien avulla.

Avoin oppimisympäristö mahdollistaa vastuunottamisen välineiden oikeasta käytöstä ja huollosta. Se tarjoaa lapselle tilaisuuksia leikkiin, muuhun toimintaan ja omaan rauhaan. Fyysisten tilojen käyttö ei saa olla aikatauluun sidottua niin, että lasten toiminta häiriintyy tai keskeytyy ja jää lyhytjänteiseksi. Tarvittaessa kasvattaja ja opettaja ohjaavat leikkien jatkumista esimerkiksi siirtymien kautta ulkoiluun. Riittävän pitkä, keskeytymätön leikkiaika antaa lapselle mahdollisuuden päästä leikin alkuun kaikessa rauhassa, toteuttaa leikkinsä ja myös lopettaa se rauhassa. Hyvä leikkiympäristö on myös hyvä oppimisympäristö.

3.4 YHTEISTYÖ HUOLTAJIEN KANSSA

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa varhaiskasvatuksen arkea. Sen tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Kasvatusyhteistyön onnistumista tukee molemminpuolinen luottamus, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus. Yhteistyö pohjautuu varhaiskasvatuksen henkilöstön aloitteellisuuteen ja aktiivisuuteen. Kotkan varhaiskasvatuksessa laadukasta yhteistyötä vahvistetaan varhaiskasvatuksen kuraattorin työpanoksella.

Varhaiskasvatuksen aloitus on muutostilanne sekä lapselle että perheelle. Varhaiskasvatukseen tutustuminen ja sen aloittaminen on pitkä prosessi, johon sisältyy erilaisia vaiheita. Yhteistyön tulee varhaiskasvatuksen sisällä ja huoltajien kanssa olla saumatonta, jotta aloituksesta saadaan sekä lapselle että koko perheelle mahdollisimman hyvä. Kotkan varhaiskasvatuksen aloitusprosessi on kuvattu "Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi" -asiakirjassa, joka löytyy varhaiskasvatuksen verkkoasemalta. Aloitusprosessiin kuuluu mahdollisuus tutustua varhaiskasvatukseen. Tämä mahdollisuus koskettaa lasta ja huoltajia. Perheen kanssa käydään aloituskeskustelu, josta on oma erillinen lomake. Se on verkkoasemalla henkilöstön saatavilla. Kulttuuritaustaltaan moninaisten perheiden kohdalla hyödynnetään aloituskeskustelussa "Aloituskeskustelu eri kieli- ja kulttuuritaustaisille perheille -lomake", joka löytyy varhaiskasvatuksen verkkoasemalta. Monikielisyyden tukemisen suunnitelmaan on kirjattu aloituskeskustelu.

Varhaiskasvatuspalvelun aloittamisen aikana huoltajat tekevät palvelusopimuksen, johon kirjataan lapsen ja perheen tietoja sekä sovitaan lapsen varhaiskasvatuspalvelusta. Sopimuksen laadinnan tai päivityksen yhteydessä huoltajille kerrotaan varhaiskasvatuksen järjestämisestä, yhteistyön merkityksestä varhaiskasvatuksessa sekä sovitaan lasta koskevien asioiden käsittelystä. Palvelusopimus on sähköisesti varhaiskasvatuksen henkilökunnan saatavilla. Osa sopimuksen tiedoista siirretään sähköiseen asiakasjärjestelmään.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Huoltajilla on myös mahdollisuus tulla tutustumaan lapsen päivään päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimen varhaiskasvatuksen kerhossa. Toimintaa seuraamalla huoltajat voivat saada vinkkejä lapsen ja huoltajien yhteisten hetkien viettotavoista esim. kirjojen lukuhetkiin, yhteiseen ulkoiluun tai liikkumiseen liittyen. Huoltajien näkemys ja odotukset yhteistyölle kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalomakkeeseen (mm. millaisia kuulumisia toivovat päivittäin). Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. Samalla se tukee luottamuksellisen kasvatusyhteistyösuhteen syntymistä. Kohtaamisten lisäksi tietoa välitetään tiedotteiden, viestien ja kirjausten muodossa. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kehitetään jatkuvasti digitaalista osaamista kohti vastavuoroista yhteistyötä. Vastavuoroisuus koskettaa viestinnän ja tietojärjestelmien, toiminnan pedagogisen sisällön sekä sosiaalisen median käyttöä.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa, lapsen vaihtaessa varhaiskasvatusryhmää tai -yksikköä tai aloittaessa esiopetuksen. Oppimisen polun nivelvaiheet, toteutumisosuudet ja henkilöstön vastuut on Kotkan varhaiskasvatuksessa ohjeistettu. Ohje on henkilöstön saatavilla varhaiskasvatuksen verkkoasemalla. Yhteisellä keskustelulla henkilöstön ja huoltajien kesken on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu, kun suunnitellaan ja toteutetaan lasten tukea (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös tilanteissa, joissa huoli herää lapsen hyvinvoinnista.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Niistä huoltaja ja henkilöstö keskustelevat lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessin aikana. Lisäksi vähintään kerran vuodessa toteutuu vanhempainilta, jossa arvoja, tavoitteita ja vastuuta käsitellään yhdessä. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi. Vanhempainiltojen lisäksi toiminnassa on yhteisiä juhlia ja tapahtumia.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot keräävät vuosittain huoltajilta palautetta erilaisten kyselyjen välityksellä. Näillä täydennetään varhaiskasvatuksen vuosittaista asiakaskyselyä. Tätä kokonaisuutta käsitellään tarkemmin luvussa 7.2. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön toteuttamisen ohella tuetaan myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

3.4.1 HUOLI PUHEEKSI

Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. Samalla se tukee luottamuksellisen kasvatusyhteistyösuhteen syntymistä. Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös tilanteissa, joissa huoli herää lapsen hyvinvoinnista.

Kotkan varhaiskasvatuksessa kasvatusyhteistyön yhtenä tärkeänä tehtävänä on ottaa ajantasaisesti huoli puheeksi huoltajien kanssa. Toimintakulttuurin tulee luoda huoltajille tunne, että heillä on mahdollisuus myös kertoa havaitsemistaan huolista henkilöstölle. Näissä kohtaamisissa henkilöstön ammatillisuus turvaa sen, että esille nousevat asiat kohdataan asioina. Niiden herättämiä tunteita ei käsitellä kasvatusyhteistyötilanteissa. Tunteiden käsittely toteutuu työyhteisön sisällä siten, että esimies on tietoinen tilanteesta ja tarvittaessa pyytää ulkopuolista apua tunteiden käsittelyyn.

Huolen puheeksi ottaminen tarkoittaa sitä, että ammattilainen ottaa oman huolensa esiin huoltajan kanssa. Huolen puheeksi ottamisessa on tärkeää kunnioittava ja arvostava dialogi (keskustelu). Rohkea, rehellinen, avoin toista kuunteleva aito dialoginen huolen puheeksi ottaminen on tapa tuoda oma huoli esiin. Dialogisessa lähestymistavassa asioita voidaan parhaiten ymmärtää ja tutkia yhteisessä vuoropuhelussa. Tämä tarkoittaa yhteistä ajattelua, jotta yksi taho ei sanele, miten asiat ovat. Dialoginen lähestymistapa edes auttaa luottamuksen rakentumista ja yhteistyötä.

Riittävän varhainen puheeksi ottaminen ja puuttuminen kannattaa. Henkilöstö ja huoltajat aloittavat yhteistyön varhaisessa vaiheessa, jolloin toimintamahdollisuuksia on vielä paljon. Pyritään ymmärtämään arkielämää yhdessä ja siten löytää entistä parempia ratkaisuja. Asioita ja tilanteita tarkastellaan aina erilaisista näkökulmista, myös huolia on monenlaisia. On tärkeää kysyä huoltajilta ja kuunnella heitä. Dialogissa vältetään kiertoilmaisuja ja kysytään asioista avoimesti, sillä näemme ja koemme asioita eri tavalla. Huolen puheeksi ottamisessa kasvattajan ja huoltajien ajatusten vaihdon tulee olla avointa. Huolen puheeksi ottaminen tähtää lasta koskevan huolen poistamiseen.

Henkilöstön on tärkeää tuoda oma huoli esiin ja pyytää huoltajilta apua huolen huojentamiseksi. Ongelman määrittäminen ei ole tärkeintä, vaan puuttuminen varhaisessa vaiheessa ja mahdollisen ongelman ratkaiseminen. Tavoitteena puheeksi ottamisessa on saada ratkaisu huoleen huoltajan tai varhaiskasvatuksen omilla toimintamahdollisuuksilla tai apuna voidaan käyttää yhteistyöverkostoa.

Ympäröivän yhteiskunnan muutokset ja niiden vaikutukset perhe-elämään sekä huoltajana toimimiseen voivat olla moninaiset. Lapsi on riippuvainen huoltajastaan ja hänen voimavarojen tai arjesta selviytymisen heikentyminen voivat vaikuttaa suoraan lapsen hyvinvointiin. Vakavia tilanteita ovat huoltajien elämänlaatua ja perhe-elämää heikentävät tekijät kuten päihteet ja väkivaltainen käyttäytyminen. Varhaiskasvatuksen henkilökunta tapaa huoltajia päivittäin, jolloin heillä on mahdollisuus myös havaita voimavarojen väheneminen ja merkit elämänlaadun heikentymisestä. Avoin keskustelu huoltajan kanssa tarjoaa mahdollisuuden tarttua tilanteeseen ja pyytää yhteistyöverkostoa mukaan.

3.5 YHTEISTYÖ ERI TAHOJEN KANSSA

Kotkan kaupunkistrategia tukee kunnan vastuu- ja palvelualoja tuottamaan palveluita saumattomassa yhteistyössä. Strategian vastuu- ja palvelualueiden palvelulupauksien toteutumista linjataan poikkihallinnollisissa työryhmissä, hyvinvointia tukevilla yhteistyöryhmissä (Hyvinvoiva Kotka, Kasva Kotkassa -ryhmä) sekä säännöllisesti toteutuviissa yhteistyöpalavereissa. Hyvinvointityöryhmien jäseninä ovat kunnan omien palveluiden ammattilaisia, Kymsoten henkilöstöä sekä kolmannen sektorin toimijoita. Yhteistyölinjausten lisäksi työryhmissä kehitetään palveluita asiakkaiden tarpeiden mukaan ja laaditaan kunnan Hyvinvointisuunnitelma. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma laaditaan ja se toteutuu lapsi- ja perhetyössä maakunnallisesti. Kotkan ja lähikuntien sosiaali- ja terveystalvveluja hallinnoi ja tuottaa Kymsote.

Yhteistyön toimintamallit mahdollistavat toimivan tiedonkulun palveluiden välillä kunnan sisällä sekä kunnan ja Kymsoten kesken. Yhteistyö tiivistyy palveluiden välisissä nivelvaiheissa sekä lapsen tuen asioissa. Lisäksi yhteistyö toteutuu palveluiden kehittämistä vastaavien suunnittelijoiden yhteistyönä, erilaisissa toistuvissa tai tilannekohtaisissa ammattilaisten palavereissa, lapsen kehityksen ja oppimisen polun jatkuvuutta koskevissa yhteistyöryhmissä, yhteisissä tapahtumissa sekä ajoittain yhteisten koulutusten muodossa. Yhteistyön osana arvioidaan myös sen toteutumista. Henkilöstön palautteet yhteistyön sujuvuudesta nousevat arjen palaverikäytäntöjen kautta esimerkiksi suunnittelijoiden tietoon. Huoltajat antavat palautetta erityisesti palveluiden nivelvaiheyhteistyössä sekä palveluohjauksessa. Varhaiskasvatuksen asiakaskyselyssä on yhteistyötä koskettava osionsa.

3.5.1 YHTEISTYÖTAHOT

Varhaiskasvatus hallinnoi esiopetusta. Esiopetusikäisen lapsen varhaiskasvatus pyritään järjestämään esiopetuksen kanssa samoissa tiloissa ja saman henkilökunnan toimesta. Yhteistyö ja tiedon kulku lasta koskevissa asioissa on tällöin saumatonta. Kotkalaisen lapsen oppimisen polkuun kuuluu olennaisesti alkuluokkatoiminta. Toiminnassa esi- ja perusopetus ovat yhdessä suunnitellut ja yhdessä toteuttavat opetuksellista yhteistyötä. Yhteistyö perusopetuksen kanssa painottuu esiopetukseen. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen välillä yhteistyö korostuu lapsen tuen sekä esiopetuksen oppilashuollon asioissa.

Varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyö muodostuu säännöllisistä kokoontumisista, joista osa toteutuu alueellisesti. Kokoontumisissa käydään vuoropuhelua yhdessä tehtävästä työstä, vahvistetaan toimivia käytäntöjä ja tarvittaessa kehitetään niitä. Varhaiskasvatuksen ja neuvolan henkilöstöllä on ajoittain yhteistä koulutusta. Lisäksi varhaiskasvatus on yhtenä toimijana ensimmäisen lapsensa saaneiden perheiden perhevalmennuksessa. Lapsikohtaisessa yhteistyössä terveydenhoitaja voi osallistua lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen. Laajaan terveystarkastukseen liittyen varhaiskasvatus kokoaa huoltajien kanssa yhdessä arvion lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa. Käytännössä tämä tarkoittaa nelivuotiaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman päivittämistä ennen terveydenhoitajan toteuttamaa tarkastusta. Huoltajat toimittavat suunnitelmalomakkeen neuvolaan ja myös tarkastuksen toteuduttua neuvolasta varhaiskasvatukseen. Hyvinvointiarvion tärkeimpiä alueita ovat lapsen leikki ja ryhmässä toimiminen, joista varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on laajin kokemustieto. Arvion rinnalla tulee muistaa lapsen kokonaisvaltainen kasvu, kehitys ja hyvinvointi sekä varhaiskasvatuksessa tunnistetut lapsen tarpeet.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Varhaiskasvatuksen alueellisella yhteistyöllä lähiympäristön

toimijoiden kanssa edistetään oppimisympäristöjen monipuolisuutta. Näin lasten oppimisympäristöt avautuvat ympäröivään yhteisöön ja maailmaan. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi yhteistyötä kirjaston, kulttuuri-, liikunta- ja maahanmuuttajapalveluiden sekä seurakuntien ja eri järjestöjen kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestämisen tasolla tärkeitä yhteistyötahoja ovat ravinto-, kiinteistönhuolto- ja puhtaanapitopalvelut. Kotkan varhaiskasvatuksessa ruoan tuottaa Kymijoen ravintopalvelu. Ravintopalveluiden sähköisillä sivuilla on käytettävissä "Ravitsemuskäsikirja" tukemaan varhaiskasvatuksen henkilöstön ravitsemustietoutta. Yhteistyö ravintopalveluiden kanssa toteutuu mm. palveluraadin sekä ohjausryhmän kautta. Tämän lisäksi käytössä on asiakastytyväisyyskyselyt huoltajille ja lapsille. Yhteistyö puhtaanapitopalvelun kanssa perustuu yhdessä luotuun toimintamalliin, jota ylläpidetään yhteistyöpalavereilla.

Yhteistyötä kunnassa toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien kanssa raamittaa Varhaiskasvatuksen palvelusetelin sääntökirja, joka löytyy kaupungin sähköisiltä sivuilta. Monipuolisuutta yhteistyöhön tuo varhaiserityiskasvatuksellinen ja koulutuksellinen yhteistyö.

4 PEDAGOGISEN TOIMINNAN SUUNNITTELU

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogista toimintaa kuvataan sanalla kokonaisvaltaisuus. Tätä kokonaisuutta raamittaa perusteiden kuvaus (luku 2.6 ja 2.8 "Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus" - sivu) varhaiskasvatuksen toteutumisesta vuorovaikutuksessa henkilöstön, lasten ja ympäristön kesken. Vuorovaikutuksessa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden.

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022, s. 23).

Kotkan varhaiskasvatuksessa kasvatuksen, opetuksen ja hoidon eheää kokonaisuutta tukemaan on henkilöstön kanssa yhdessä koottu "**Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi**" (entinen kasvattajan käsikirja. Asiakirjan tavoitteena on tukea aitoa läsnäoloa, kohtaavaa ja arvostavaa vuorovaikutusta sekä lapsen osallisuutta arjen toiminnoissa. Asiakirjassa vuorovaikutus lapsen ja henkilöstön välillä on kuvattu käytännön toimintana itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen kautta. Tavoitteena on yhteisen ymmärryksen avaaminen, jolla tuetaan henkilöstön ammatillisuutta ja varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuutta koko kaupungin alueella. "Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi" päivitetään asetusten ja määräysten mukaisesti. Se myös pyrkii vastaamaan varhaiskasvatuksen arjesta nouseviin kehittämistyön tarpeisiin. Asiakirjassa sisältöinä ovat:

- Myötätuntoinen varhaiskasvatus
- Lapsen toimijuuden tukeminen ja kehotunnekasvatus
- Lapsiryhmän turvallinen ja kunnioittava vuorovaikutus
- Ammatillinen keskustelu, sen ylläpito ja perehdyttäminen
- Varhaiskasvatuksen aloittamisprosessi
- Päivittäin toistuvat kohtaamiset, itsestä huolehtimisen ja arjen taidot: tulo- ja lähtötilanteet, ulkoilu, ruokailut, lepoaika

Kotkan varhaiskasvatuksessa toteutetaan **vuorovaikutuksellista pienryhmäpedagogiikkaa**, joka ohjaa aikuisen pedagogisen suunnittelun painottumaan vuorovaikutuksen suunnitteluun. Kotkan varhaiskasvatuksen arvoja (Kotkan paikallinen luku 2.2), laaja-alaista osaamista (Kotkan paikallinen luku 2.4) sekä kasvun ja oppimisen polkua (Kotkan paikallinen luku 2.1) käsittelevissä vasun kohdissa tuodaan esiin näkökulmia pienryhmäpedagogiikan tavoitteista. Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka tukee vuorovaikutuksen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia. Sen kautta tavoitellaan

- mahdollisimman pitkäkestoisia vuorovaikutussuhteita,
- vuorovaikutuksen ja toiminnan toteutumista pienemmissä ryhmissä,
- pedagogisen asiantuntijuuden kattavaa hyödyntämistä vuorovaikutuksen hyväksi sekä
- lasten osallisuusmahdollisuuksien monipuolistumista ja määrän lisääntymistä

Suunniteltu vuorovaikutus antaa tilaa lasten osallisuuden näkymiselle varhaiskasvatuksen sisällöissä, menetelmissä ja oppimisympäristössä. Kuvatus kokonaisuuden toteutuminen turvaa rauhallisen ja kiireettömän sekä inklusiivisen oppimisympäristön lapsen kasvun ja oppimisen polulle. Pedagogisessa pienryhmässä huomioidaan myös se, että leikki on merkittävä kasvun, oppimisen ja vertaistoiminnan muoto. Aikuinen tukee kaikkien lasten pääsyä leikkiin, leikkimistä ja leikissä mukana pysymistä. Tarinallisen leikin kautta aikuiset ja lapset saavat aikaan yhteisleikkiä ja leikkipedagogiikkaa. Tarinallisesta leikistä on lisää luvussa 4.2 Monipuoliset työtavat ja luvussa 3.3 Oppimisympäristö.

Vuorovaikutuksellisen pienryhmäpedagogiikan toteutumisen kokonaisuutta ohjaavat seuraavat tekijät:

- Pienryhmäpedagogiikka edellyttää lasten tarpeisiin perustuvaa ryhmärakenteiden suunnitelmaa. Tämä suunnitelma laaditaan tiimissä. Suunnitelmassa hyödynnetään veon asiantuntijuutta. Suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen prosessista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Tiimin koko henkilöstö on vastuussa, että heidän asiantuntemusta ja osaamista hyödynnetään pedagogiikassa sekä erityisesti sen toteuttamisessa.
- Yksikön ja ryhmän varhaiskasvatus perustuu käytännössä pienryhmäpedagogiikkaan ja sisältää suunnitelman poikkeustilanteiden varalle.

Toimintaympäristö tukee pienryhmäpedagogiikan toteutumista, jonka toteuttajina ovat yksikön varhaiskasvatuksen ammattilaiset.

Kotkan varhaiskasvatuksessa on **pedagogisen suunnittelun, toteutuksen, arvioinnin ja kehittämisen tueksi työvälineitä**, jotka ovat syntyneet kehittämistyön tuloksena. Mukana on myös valtakunnallisen kehittämistyön välineitä. Lisäksi pedagogiikan kokonaisuutta tukevat menetelmät kuten Design suuntautunut oppiminen ja Tarinallinen leikki sekä ohjelmat kuten Liikkuva varhaiskasvatus ja Vihreä lippu.

Varhaiskasvatussuunnitelman luvussa 1.2 on koottu kuntavasua tarkentavia suunnitelmia. Suunnitelmissa on työvälineitä toiminnan suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja kehittämiseen. Esimerkiksi Monikielisyden tukemisen suunnitelmassa on kielitietoisien varhaiskasvatuksen ja suomi toisena kielenä opetuksen tueksi toimintaprosesseja sekä sisältöjä tukevaa materiaalia.

Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa on varhaiskasvatuksen erityisopettajien työn tukemiseksi esimerkiksi tehtävävastuukuvauksia ja yhteistyöprosesseja.

Seuraavaksi on pedagogiikan työvälineitä ja ohjelmia ryhmitelty varhaiskasvatuksen pedagogiikan osatekijöiden alle. Työvälineitä ja ohjelmia on lupa käyttää luovasti alla esitetystä ryhmittelystä poiketen. Osa työvälineistä löytyy kahdesta laatikosta, koska lähtökohtaisesti ne liittyvät useaan pedagogiikan osatekijään.

Vuorovaikutus (vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka)	Tiimityöskentelyn varmentaminen
Kehittämisen portaat Vuorovaikutuksen suunnittelun kehä Pienryhmätoiminnan muistilista Suunnittele, toteuta, arvioi ja kehitä -kartta	Vuorovaikutuksen suunnittelun kehä Lasten vasujen koonti Tiimipalaveripohja Tiimisuunnitelma Kielipeda - työväline kielitietoisien varhaiskasvatusympäristön varmistamiseen

Oppimiskäsitys, oppimisympäristö ja leikki
Design suuntautunut pedagogiikka (DOP) -polku (ilmiöpohjainen oppiminen) - käytännön esimerkkejä DOP -polun projektimaisesta työskentelystä Kotkan varhaiskasvatuksessa Pedanet -sivuilla Tarinallinen leikki -opas ja -polku - työkaluja ja käytännön esimerkkejä Tarinallisesta leikistä Kotkan varhaiskasvatuksesta Pedanet -sivuilla. Kielipeda - työväline kielitietoisien varhaiskasvatusympäristön varmistamiseen Liikkuva varhaiskasvatus Vihreä lippu

Pedagoginen dokumentointi
Kasvun kansio -ohje Lasten vasujen koonti

(Lisää pedagogiikkaa tukevia välineitä esitellään luvun 4. alla ja luvussa 7.2. Pedagogista kokonaisuutta tukevia työvälineitä ja menetelmiä tuodaan esiin esimerkiksi pedagogisesta dokumentoinnista kertovassa luvussa 4.1 ja monipuolisia työtapoja käsittelevässä luvussa 4.2)

4.1 PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN PERIAATTEITA JA KÄYTÄNTÖJÄ

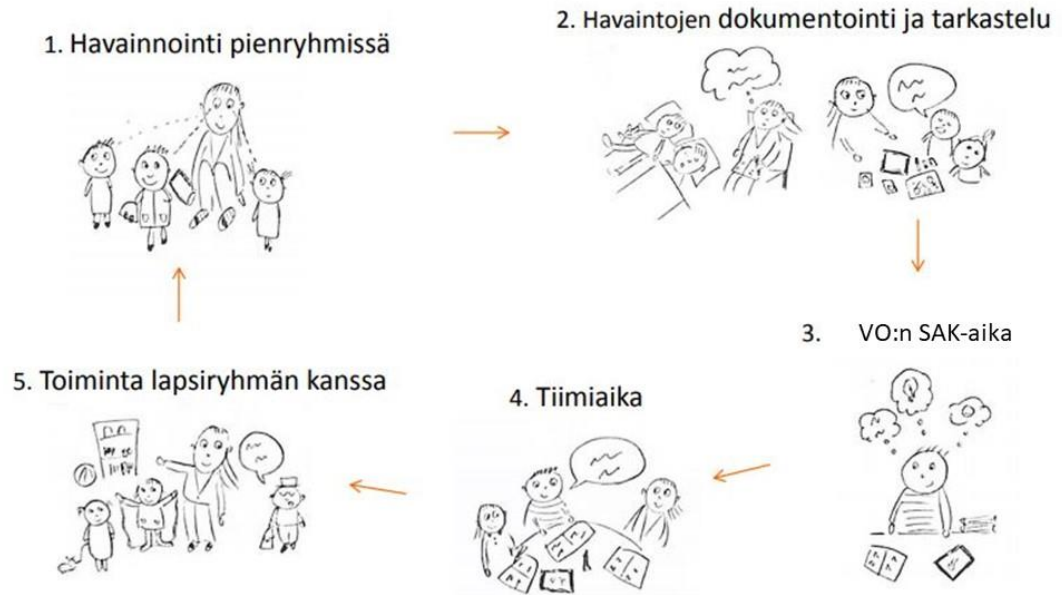
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Siinä havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta kootaan ymmärrykseksi pedagogisesta toiminnasta.

Dokumenttien vuorovaikutuksellinen tulkinta toteutuu

- lasten ja henkilöstön kesken esimerkiksi yhteisen projektin etenemisestä kertovien kuvien katselutilanne tai lasten satujen lukeminen ja keskustelu niistä
- henkilöstön kesken esimerkiksi lasten vasujen tavoitteiden koonti ja niiden nostaminen tiimisuunnitelmaan
- lasten kesken, jota aikuiset havainnoivat esimerkiksi lasten tutkiessa yhdessä kasvun kansioitaan
- huoltajien ja henkilöstön kesken esimerkiksi lapsen vasuprosessissa.

Vuorovaikutuksellisen tulkinnan tilanteita voidaan käyttää joko suunnitteluun, arviointiin tai kehittämiseen. Tiimissä päätetään etukäteen, mihin tulkinnan tilanne kohdentuu. Tällöin keskustelua ohjataan tiimin päätöksen mukaisesti joko suunnittelun, arvioinnin tai kehittämisen suuntaan. Vuorovaikutus elää hetkessä, jolloin samassa tilanteessa voidaan myös saada tietoa koko pedagogiikan prosessista.

VUOROVAIKUTUKSEN SUUNNITTELUN KEHÄ

Kuva: Vuorovaikutuksen suunnittelu varhaiskasvatuksessa osana pienryhmäpedagogiikkaa. Kuvan koostanut päiväkodinjohtaja Tiina Kääpä.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa konkreettisella sekä monipuolisella tavalla tietoa lapsen ja lasten

- elämästä,
- kehityksestä ja oppimisesta,
- ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista,
- tiedoista ja taidoista,
- vahvuuksista ja tarpeista sekä
- lapsiryhmän toiminnasta.

4.1.1 LAPSEN VASU

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet kuvaavat lapsen varhaiskasvatussuunnitelman yhdeksi pedagogisen dokumentoinnin tavaksi. Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa, jota kuvataan lisää luvuissa 1.3 ja 5.7.

Lapsen vasuprosessissa yksi tärkeä vaihe on vasukeskustelu lapsen ja huoltajan kanssa. Siinä dokumentoinnin hyödyntäminen (Kasvun kansio, video, valokuva tms.) tuo lapsen varhaiskasvatusta lähemmäksi keskustelijoita. Dokumentteja tuovat sekä huoltajat että varhaiskasvatuksen henkilöstö. Ne voivat koskea esimerkiksi päivittäistä asiaa, joka toteutuu kotona ja varhaiskasvatuksessa. Lasten, joilla ei vielä ole puhetta riittävästi päivän tapahtumien kertomiseksi, päivän kokemukset voidaan esittää huoltajille esimerkiksi videon välityksellä. Lapsen näkökulmaa vasun laadintaan saadaan vahvemmasi lasta haastatteleamalla ja haastattelun dokumentoinnilla (esim. kirjoittaminen tai videointi).

4.2 MONIPUOLISET TYÖTAVAT, NIIDEN VALINTA JA KÄYTTÖ

Perusteiden mukaan henkilöstön ammattitaito ja herkkyys tunnistaa arjen eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia on edellytys monipuolisten työtapojen käytölle. Ammattitaito ja herkkyys näkyvät muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Pienempien lasten aloitteet ovat usein kehollisia ja sanattomia. Niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista. Tähän pääsemisessä aikuista tukee vuorovaikutuksellisen pienryhmäpedagogiikan toteuttaminen.

Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Oppimisen toiminnallisuus on kuntakohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa liitetty oppimiskäsitykseen, jota on kuvattu aiemmin luvussa 2.3. Paikallisesti päätettävät asiat kohdassa "Oppimiskäsitys". Toiminnallisia työtapoja ovat esimerkiksi:

- Lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki
- Tutkiminen
- Liikkuminen
- Taiteellinen kokeminen ja ilmaisu

Työtavoissa tulee hyödyntää digitaalista osaamista, välineitä ja ympäristöjä. Samalla tarjotaan lapselle välineitä kehittyä kriittisesti toimijaksi sosiaalisen median ja digitaalisen ympäristön tuomien mahdollisuuksien kanssa. Tätä voi käytännössä olla työskentely- ja oppimiskokemuksen mahdollistaminen viihdekäytön rinnalle. Lisäksi lasten kanssa muokatut fantasiakuvat avaavat ymmärtämään, että kaikki digitaaliset kuvat tai median kuvat eivät välttämättä kerro todellisuudesta.

Perusteet korostavat, että työtapojen valintaa ohjaavat

- varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet (kuntataso ja yksikkö)
- lasten ikä, tarpeet ja edellytykset sekä

- lasten kiinnostuksen kohteet (ryhmän suunnitelma - toiminnan sisältö).
- Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa lapsille edellytyksiä
- oman osaamisensa hyödyntämiseen,
- toiminnan dokumentointiin yhdessä muiden kanssa
- sekä dokumenttien katseluun ja esittämiseen.

Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Samalla henkilöstö hyödyntää omaa ja lasten osaamista. Kotkan varhaiskasvatuksessa nähdään tärkeänä se, että lapset saavat dokumentoida itse tuotoksiaan tai leikkirakennelmiaan esimerkiksi digitaalisia laitteita käyttäen. Design-suuntautunut pedagogiikka vahvistaa lasten kysymyksiin perustuvaa ja niiden selvittämiseen tähtäävää toimintaa. Lasten näkemykset kysymyksen kohteena olevasta asiasta, havaintojen ja tiedon keräämisestä ovat tärkeässä roolissa myös ratkaisujen tai vastausten kokoamisessa. Design-suuntautuneessa pedagogiikassa hyödynnetään asiantuntija-apua (oppimisen edistäminen) ja lopulliset vastaukset tuotetaan eri aineistoja yhdistämällä yhdessä (oppiva yhteisö). Koko prosessi ja lopputulos valmistetaan esitykseksi, jota tulee julkistaa laajemminkin. Design-suuntautuneesta pedagogiikasta lisää luvussa 2.3 Oppimiskäsitys.

Kotkan varhaiskasvatuksessa huoltajat pitävät tärkeänä, että henkilöstö kannustaa lasten kokeilevaa toimintaa. Toimintakulttuuri tukee sitä, että työskennellessä on sallittua yrittää ja erehtyä. Epäonnistumisten jälkeen lasta kannustetaan uudelleen kokeilemaan. Tärkeänä he pitävät perusteiden näkemystä siitä, että työskennellessä lapsia rohkaistaan kyselemään, ihmettelemään sekä päättelämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä (huom. Design-suuntautunut pedagogiikka ja Tarinallinen leikki).

4.2.1 LEIKKI

Varhaiskasvatus toteutuu vuorovaikutuksessa ja tärkein lapsen vuorovaikutuksen muoto on leikki eri muodoissaan. Leikkiessään lapsi pääsääntöisesti toteuttaa omia leikkiaikeitaan sekä kiinnostuksen kohteita. Samalla lapsella on uskallusta harjoittaa orastavia taitojaan, koska leikissä lapsi usein luottaa omaan osaamiseensa. Hänen rohkeuttaan tukee muiden lasten malli. Parhaimmillaan leikissä toteutuu monipuolisten työtapojen edellyttämä yhteisöllisyys, toiminnallisuus, kokemuksellisuus ja elämyksellisyys. Leikissä lasten on mahdollista työskennellä saman taitoisten, taitavampien vertaistensa seurassa tai olla itse taitavamman roolissa.

Leikin ja leikkitilanteiden hyödyntäminen oppimiseen edellyttää aikuisen tiivistä läsnäoloa. Tiivis läsnäolo tuo leikkiin mukaan monipuolisten työtapojen tavoitteita. Näitä tavoitteita ovat lapsen mahdollisuus

- käyttää kaikkia aistejaan,
- liikkua,
- kehittää muistiaan ja mielikuvitustaan sekä
- nauttia oivaltamisesta.

Tarinallinen leikki vahvistaa lasten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen merkitystä oppimisessa. Tästä syystä se sopii hyvin Kotkan varhaiskasvatuksen työtavaksi. Tarinallisessa leikissä näkyvät aikuisen aktiivinen läsnäolo, havainnointi ja osallistuminen. Se toteuttaa muitakin pienryhmäpedagogiikan tavoitteita kuten pitkäkestoisuutta

ja lasten mielenkiinnonkohteiden sekä ideoiden arkeen saattamista. Tarinallinen leikki tarjoaa lapsille mahdollisuuden oppimisympäristön muokkaamiseen.

Kuva Tarinallisen leikin polku Tiina Kääpä Innovatiiviset oppimisympäristöt -hanke 2018-2020 (Kokan vaka)

Tarinallinen leikki vahvistaa lasten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen merkitystä oppimisessa, kun aikuiset ja lapset luovat yhdessä leikkimaailman varhaiskasvatusympäristöön. Tämä on yksi merkittävä tekijä, miksi se sopii hyvin Kotkan varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin. Leikissä aikuinen on erilaisissa rooleissa kanssalleikkijänä, roolihenkilönä tai dokumentoijana. Roolit edistävät aikuisen aktiivisen läsnäolon, havainnoinnin ja osallistumisen toteutumista sekä samalla kasvattajien oman leikkisyyden löytämistä ja vahvistamista. Tarinallinen leikki tarjoaa lapsille mahdollisuuden oppimisympäristön muokkaamiseen sekä uusien sosiaalisten suhteiden syntymiseen. Tarinallista leikkimaailmaa on luontevaa rikastuttaa digivälineillä, kuten videoilla, heijastetuilla kuvilla sekä äänillä. Leikistä lisää luvussa 4.4 Leikkiä tukeva inklusiivinen toimintakulttuuri käytännössä. (Katso myös Pedanet sivut Kotka>Varhaiskasvatus>Kehittämishankkeet>Innovatiiviset oppimisympäristöt>Tarinallinen leikki>Tarinallisen leikin aloituslomake.)

4.2.2 TUTKIVA TOIMINTA JA OPPIMINEN

Kotkan varhaiskasvatussuunnitelman oppimiskäsitykseen kuuluu tutkiva toiminta ja oppiminen. Varhaiskasvatuksessa tutkiva toiminta- ja oppimisprosessi voidaan löytää leikin sisältä. Leikin yksi motivaatio on tutkiminen. Siihen kuuluvat tutkimisen lisäksi havainnointi, kokeilu ja päättely. Lasten kanssa leikki tallennetaan esimerkiksi digitaalisten välineiden avulla tai lapset voivat piirtää rakentamansa kohteen. Dokumentointi on parhaimmillaan monipuolista. Tämä tavoite mahdollistuu mm. tarinallisessa leikissä.

Monipuoliset työtavat tarjoavat lapsille ja lapsiryhmälle mahdollisuuden toiminnan seuraamiseen ja yhteiseen tarkasteluun sekä pedagogiseen dokumentointiin. Dokumenttien tarkastelutyötapoja ovat esimerkiksi lasten kokoukset, käsittekartta- tai aikajantäyöskentely. Työtapojen luonnollisena osana on kannustava palaute ja

arviointikäytännöt. Arviointikäytännöt lasten kohdalla toteutuvat konkreettisten apuvälineiden (esim. hymynaamat) tukemana osana arjen varhaiskasvatusta.

4.3 LASTEN MIELENKIINNON KOHTEET JA OSALLISUUS

4.3.1 VUOROVAIKUTUKSEN SUUNNITTELU JA KEHKEYTYVÄ VASU MAHDOLLISTAVAT OSALLISUUDEN

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa lasten osallisuus mahdollistuu aikuisten läsnäolon kautta. Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka tukee aikuisen ja lasten mahdollisimman pitkäkestoista vuorovaikutusta. Tämä **auttaa aikuisia olemaan herkkänä** lasten aloitteille, kehittämisideoille ja arviointikeskustelulle. Lapset ilmentävät mielenkiinnonkohteita puheen lisäksi ilmeillä, eleillä, äännähdyksillä ja asioita tehden. **Toiminnan suunnittelussa tulee olla väljyyttä** tarttua niihin sekä leikki-ideoihin. Väljyys mahdollistuu, kun suunnittelu painottuu vuorovaikutuksen suunnitteluun. Tällöin lasten kanssa yhdessä suunnitellaan ja rakennetaan esimerkiksi oppimisympäristöä, valikoidaan välineistöä sekä työskennellään lasten nostaman sisällön kanssa. Pienryhmäpedagogiikka vahvistaa myös aikuisen havainnointia, jolloin esimerkiksi onnistumisten palaute annetaan lapselle välittömästi. Positiivinen palaute tukee itseluottamuksen vahvistumisen kautta osallisuutta ja osallistumista. Lähtökohtaisesti suunnitelmat ovat niin väljät, että meneillään olevalla vuorovaikutuksella on **mahdollisuus rakentaa kehkeytyvää vasua**. Työvälineinä tässä ovat esimerkiksi "Pienryhmätoiminnan muistilista", "Suunnittele, toteuta, arvioi ja kehitä -kartta" ja "Vuorovaikutuksen kehä" (Pedanet-Kotkan varhaiskasvatus-Kehittämishankkeet-Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka).

4.3.2 VARHAISKASVATUKSEN ARJESSA TILANTEITA SUUNNITELLAAN JA RATKAISTAAN YHDESSÄ

Lasten osallisuuden, osallistumisen ja vaikuttamisen edellytyksenä on varhaiskasvatuksen arjessa löytyvät hetket **toiminnan käsittelyyn yhdessä lasten kanssa**. Näihin hetkiin kuuluvat dokumenttien läpikäyminen yhdessä lasten kanssa (vähintään kerran kahdessa viikossa), niiden pohjalta nousseiden toiveiden tallentaminen ja työstäminen uudeksi toiminnaksi. Hetkissä lapset saavat **muistella päivän tapahtumia, osallistumistaan ja yhdessä vaihtaa kokemuksia sekä näkemyksiä**. Käsittelyhetket ovat toiminnallisia, jolloin esimerkiksi lapsilla on mahdollisuus selailla kuvia, kerättyjä tai itse tehtyjä dokumentteja sekä aikajanan kehittymistä. Aikuisten tulee varmistaa, että kaikki lapset voivat ilmaista näkemyksiään. Tällöin otetaan lasten tarvitsemat apuvälineet ja tuki käyttöön esimerkiksi kommunikoinnin tai dokumenttien tarkastelun mahdollistamiseksi. Aikuiset tallentavat lasten reaktiot. Lapsiryhmän henkilöstö käy ammatillista keskustelua tekemistään havainnoista esimerkiksi tiimipalaverissa. Varhaiskasvatuksen opettaja ohjaa havainnot päätelmiksi ja suuntaa ne tiimin pedagogiseen käyttöön.

Yhteistä toiminnan suunnittelua ja käsittelyä tukevat design-suuntautunut pedagogiikka (luku 2.3.3) ja tarinallinen leikki (luku 4.2).

Lisäksi yhteiseen toiminnan käsittelyyn kuuluvat **ryhmän arjen tilanteiden ratkaiseminen** aikuisten sekä aikuisen ja lasten kesken (lasten ikätaso huomioiden). Ratkaisujen kautta tarkennetaan ryhmän toimintatapoja tai tarvittaessa sääntöjä sekä aikuisten ja lasten rooleja. Näissä tilanteissa keskustelun rinnalla käytetään kuvasarjoja

tai draamatyöskentelyä. Vertaissovittelu on yksi menetelmä, josta voi olla apua tilanteiden ratkaisuun pääsemisessä. Katso myös luku 4.5.3 Eettinen ajattelu ja katsomuskasvatus.

4.3.3 YHTEENKUULUVUUDEN TUKEMINEN JA KYVYKKYYS

Omien ja yhteisten kokemusten pohdinta, näkemysten esilletuonti, neuvottelu ja toiminnan arviointi lisäävät lasten metakognitiivisia taitoja (taito nähdä, kehittää ja arvioida omaa oppimista, toimimista) sekä taitoja, joita yhteisessä tarvitaan. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat **kokemusta vaikuttamismahdollisuudesta** toimintakokonaisuuden (suunnittelu-toteutus-arviointi-kehittäminen) eri vaiheissa, mikä **vahvistaa toimintaan sitoutumista**. Tämän rinnalla aikuinen hyödyntää yhteenkuuluvuuden tukemiseen leikkejä ja mahdollistaa ryhmän yhteiset elämykset. Aikuisen rooli **lasten välisen myötätunnon kasvattamisessa** on tärkeä. Aikuinen sanallistaa lasten keskinäiset spontaanit avustamis- ja lohduttamistilanteet sekä antaa niistä positiivista palautetta. Lapset ovat mukana hetkissä, joissa aikuisen kanssa yhdessä toimitaan myötätuntoisesti ja hellästi arvostaen toisen lapsen tunnetilaa. Tällaisia hetkiä ovat esimerkiksi lepohetkeltä herättely.

Leena Turjan mukaan toimijuuden ja osallisuuden kautta vastataan lapsen psykologisiin tarpeisiin. Tarpeita ja vastaamista voidaan luokitella:

- Autonomian tarve - Omat aloitteet omaan tai yhteiseen tekemiseen sekä toisten huomioimiseen
- Yhteyden kokeminen toisiin lapsiin ja aikuisiin - Yhteiset kokemukset, saa osoittaa myötätuntoa ja olla sen kohteena
- Pätevyyden ja onnistumisen tarve sekä kokemukset - Lapset voivat osoittaa omaa kyvykkyyttään lapsiyhteisössä

Vertaisten osallistumisen, vaikuttamisen ja kyvykkyyden näkeminen sekä kokeminen rohkaisee yksittäistä lasta toimimaan samoin.

4.3.4 YRITTÄJYYS

Kotkan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toteutetaan yrittäjyyskasvatusta. Yrittäjyyskasvatus on vastaa Kotkan kaupunkistrategian tavoitteisiin. Yrittäjyyskasvatuksen sisältämät periaatteet ovat yhteneväiset laaja-alaisen osaamisen ja oppimiskäsityksen kanssa. Kotkan varhaiskasvatussuunnitelmassa **yrittäjyyskasvatus täydentää osallistumista ja vaikuttamista**. Yrittäjyyskasvatuksesta on Kotkassa koottu esimerkinomaisesti yksikkökohtainen yrittäjyyskasvatussuunnitelmapohja, joka on henkilöstön käytettävissä.

Yrittäjyyskasvatus nähdään pääasiassa

- asennekasvatuksena,
- lähiympäristöön tutustumisena sekä
- elämässä tarvittavien taitojen oppimisena oman tekemisen kautta.

Toisten kunnioittaminen ja hyvien tapojen osaaminen antavat peruslähtökohdat elämässä pärjäämiseen ja itsetunnon kehittymiseen. Lapsia kannustetaan muun muassa omatoimisuuteen, rohkeuteen ja pienien työtehtävien suorittamiseen. Huoltajien kokemus on, että pienten työtehtävien tekeminen on erittäin toimiva oppimisen tapa. Oppimisympäristön tulisi tarjota mahdollisuuksia ja houkutella lasta harjoittamaan jokapäiväisessä elämässä tarvittavia taitoja omatoimisesti aikuisen kannustamana. Omatoimisuutta tukevat tehtävät vahvistavat lapsen sisäistä yrittäjyyttä – Minä osaan itse!

Aikuisen tehtävänä on antaa tukea tiedonetsinnässä ja luoda puitteet kiireettömälle, luovalle ja innovatiiviselle toiminnalle. Rakentava, pohtiva ja virheet salliva lähestymistapa tuottaa syy-seuraussuhteiden oivaltamista ja edesauttaa itsetunnon sekä luovuuden kehittymistä. Lapsen yrittäjyyden tukeminen on tärkeä osa oppimisvalmiuksien kehittämisessä. Yrittäjyyskasvatuksen kautta tuetaan luovuutta, uteliaisuutta uusia asioita kohtaan, oma-aloitteisuutta, vastuuntuntoisuutta, yhteistyökykyisyyttä ja pitkäjänteisyyttä.

4.4 LEIKKIÄ TUKEVA INKLUSIIVINEN TOIMINTAKULTTUURI KÄYTÄNNÖSSÄ

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) määrittelee henkilöstön tehtäväksi turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Tällöin henkilöstö huolehtii, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla yhteisessä leikissä osallisena omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Leikkiä tukeva pedagogiikka ja leikin inklusiivinen toimintakulttuuri on määritelty tässä luvussa. Määritelmä on jaettu neljään pääteemaan. Pääteemojen sisältö pohjautuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lisäksi Kotkan varhaiskasvatuksen henkilöstön ammattiosaamiseen.

4.4.1 LEIKIN ARVOSTUS ON OSA TOIMINTAKULTTUURIA

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Varhaiskasvatuksessa huoltajat näkevät henkilöstön olevan leikin mahdollistajia ja innostajia. He **tunnistavat leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittävät leikkiä edistäviä toimintatapoja sekä oppimisympäristöjä**. Tällöin on tärkeää, että ammattilainen näkee lapsen ja leikin varhaiskasvatuksen keskiössä. Tämä arvostus antaa leikille aikaa sekä luvan näkyä ja kuulua, jolloin peuhuleikit koetaan tärkeinä. Leikkien havainnointi ammattilaisten silmin tukee "peuhun" merkityksen ymmärtämistä lapsen kehitykselle. Ammattilaisen havainnointi ja osallistuminen vahvistavat leikin pitkäkestoisuutta sekä kaikkien lasten mahdollisuutta leikkiä yhdessä inklusiivisen toimintakulttuurin mukaisesti.

Kotkan varhaiskasvatuksen henkilöstön mielestä leikkiä arvostetaan, kun

- vauhtia ja ääntä sisältävät leikit näkyvät arjessa.
- rakennettua leikkiä ei tarvitse siivota pois, leikki saa levitä ja aikuinen "sietää" sekasotkua.
- leikkirauha on mahdollinen - myös aikaa ja rauhaa löytyy leikin käynnistämiseen.

- lapset itse muokkaavat leikkiympäristöä.
- leikkivälineissä huomioidaan lasten moninaiset tarpeet, kiinnostuksen kohteet ja nykyaika.
- leikkiä ei aina ole pakko keskeyttää ja leikkiporukkaa suurentaa - arvostetaan jo alkanutta leikkiä.

Jos leikkiin otetaan taukoamatta lisää uusia kavereita, leikin jatkuvuus voi kärsiä.

- lelut ovat ehjiä ja toimivia.
- lelujen vaihto eri ryhmien välillä on mahdollista ja leikkivälinelaatikoita voi siirrellä leikin tarpeen mukaan.

Lapsilla tulee olla vahva kokemus, että leikki on tärkeintä varhaiskasvatuksessa. Ystävät ja yhteinen tekeminen heidän kanssaan vahvistavat leikin merkittävyyttä. Huoltajat nostivat leikin ja ystävät yhtä monta kertaa varhaiskasvatuksen kolmen tärkeimmän asian joukkoon. (Huoltajakyselyt vuonna 2019).

Seuraavassa on Kotkan varhaiskasvatushenkilöstön kuvaus (kevät 2022) aikuisen toiminnasta, joka tukee kaikkien lasten leikkiä ja yhdessä leikkimistä (inklusiivinen toimintakulttuuri).

- Aikuinen on avustamassa leikkiä alkuun, jolloin hänellä on mahdollisuuksia tukea lasten leikkiin pääsyä
- Aikuinen voi aloittaa leikin, johon lasten on helppo liittyä
- Eri leikkiteemojen pohjalta leikit jaetaan eri tiloihin ja leikkitauluja voidaan käyttää valintatilanteissa
- Aikuinen on leikissä leikkivälineillä mallintamassa ja tukemassa lasten kommunikointia (ilmaisu, kuunteleminen, neuvottelu)
- Aikuisen leikkivälineillä on lapsen leikkivälineiden rinnakkaisrooli, jolloin lapsi saa rooliinsa käyttäytymismallia esimerkiksi tilanteessa, jossa taitavammat leikkijät tukevat leikkialkeita harjoittelevia leikkijöitä.
- Aikuinen sanoittaa leikin kulkua (auttaa juonen rakentumista), käyttää apuna kuvia (mm. fraasit) ja vahvistaa leikissä pysymistä sekä lasten taitoa antaa ja vastaanottaa palautetta (määräily, leikin rikkominen ja yhteinen käsitys säännöistä)
- Aikuinen käyttää tukiviittomia leikissä
- Aikuinen järjestää leikille rinnakkaistoimintaa, jolloin lapselle tarjoutuu mahdollisuus piipahtaa esim. liikuntaradalla ja palata takaisin samaan leikkiin
- Aikuinen käyttää lapsen leikkiä tukevia valmiita pedagogisia menetelmiä/materiaaleja (Kuttu, Roihunen)
- Toteutetaan samanaikaisopettajuutta veon, S2 -opettajan tai varhaiskasvatuksen kuraattorin kanssa.

4.4.2 TOIMINNAN SUUNNITTELU ON RIITTÄVÄN VÄLJÄ LEIKKIALOITTEILLE

Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Toiminnan suunnittelussa tulee olla väljyyttä leikin mahdollisuuksille. Väljyys mahdollistuu, kun suunnittelu painottuu vuorovaikutuksen suunnitteluun. Esimerkiksi oppimisympäristöjen suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä lasten kanssa mahdollistaa kuhunkin leikkiin sopivan ympäristön. Rakentelu voi olla myös osa leikkiä ja toiminnallista oppimista. Muokattava leikkivälineistö kuten kankaat, pahviputket ja -laatikot antavat tilaa mielikuvitukselle ja innovointiin.

Leikkiä ja sen etenemistä tukee se, että leikki perustuu lasten toiveisiin ja mielenkiinnon kohteisiin. Huoltajilla on asiantuntemusta lapsen mielenkiinnon kohteista. Lisäksi henkilöstön tulee tuntea vallitsevaa lasten kulttuuria ja lapsille suunnattua mediaa, jotta he ymmärtävät lasten leikki-ideoita ja voivat tukea niitä. Hedelmällisin on leikki, joka saa alkunsa lasten omasta aloitteesta. Lapset valitsevat paikan ja leikin eivätkä välttämättä tarvitse leikkiin aikuisen ohjausta. Aikuinen toimii tällöin enemmän havainnoijan roolissa.

4.4.3 YHDESSÄ KOETTU LEIKIN ILO

Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Huoltajat ja lapset kokevat leikin tärkeäksi, koska se on kivaa, lapset nauttivat, tykkäävät leikkiä ja se on lasten lempijuttu. Leikistä tulee huoltajille mieleen ilo, nauru, uuden oppiminen, oma lapsuus, vuorovaikutus ja lapsen omat ajatukset.

Varhaiskasvatusyhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Draamapedagogiikan keinoja voidaan hyödyntää leikin kehittymisen tukemisessa, koska se perustuu kuvitteluleikkeihin. Draamaa voidaan liittää leikkiin moninaisilla roolivaatteilla, valmistamalla leikkeihin tarvittavaa materiaalia (eri ilmaisun keinoja käyttäen), hyödyntämällä ja muokkaamalla erilaisia leikkiympäristöjä. Pitkäkestoisen leikin toteutuminen perustuu leikkitoiminnan arvostukseen ja aikuisen aktiiviseen osallistumiseen leikin kokonaisuudessa. Tässä hyvänä menetelmänä on tarinallinen leikki. Siinä sekä lapset että aikuiset heittäytyvät yhteiseen tekemiseen (improvisaatio) ja yhdessä kehitellään mielenkiintoinen, juonellinen "tarina". Katso lisää tarinallisesta leikistä 4.2.

Aikuisen läsnäolo tukee vertaisuuhteita esimerkiksi ristiriitatilanteiden työstämisessä. Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka mahdollistaa kerralla vähäisemmän määrän vuorovaikutussuhteita, jolloin aikuinen pystyy herkemmin havainnoimaan sekä onnistumiset että epäkohdat. Yhteisö antaa mallia ja rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaisuuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita, jolloin kiusaamistilanteita voidaan ehkäistä ja tarpeen tulleen myös selvittää. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Henkilöstö näkee, että erilaisilla joustavilla ja tilanteen mukaan muuntuvilla ryhmittelyillä vaikutetaan yhdessä leikkimisen onnistumiseen. Pienet leikkiryhmät tukevat lasten omaehtoista leikkiä, kun taas

ulkoleikeissä voi olla suuremmat ryhmät. Alle on koottu huomioita leikkiryhmien muodostamiseen vaikuttavista seikoista ja leikkiryhmien merkityksestä. Erilaiset leikkiryhmät

- ovat tukemassa orastavia kaverisuhteita.
- auttavat tutustumaan lapsiryhmään esimerkiksi pienryhmien avulla.
- voidaan joskus muodostaa arpomalla.
- voivat muodostua taidoiltaan samanlaisista tai taidoiltaan erilaisista leikkijöistä.

Henkilöstö näkee leikin olevan lapselle iso mahdollisuus oppia ja harjoittaa taitojaan. Aikuisen ohjaamisessa leikeissä voi keskittyä yhteen toiminnan tavoitteeseen esimerkiksi kielen kehitys tai vuorovaikutustaidot (kuuntelu ja ilmaisu). Leikissä on mahdollista harjoitella tunnetaitoja (tunteiden ilmaiseminen ja tunnistaminen), syy-seuraussuhteita ja eleillä sekä ilmeillä (nonverbaaliviestintä) kommunikointia.

4.4.4 MAHDOLLISUUS KESKITTYÄ LEIKKIIN

Leikkivillä lapsilla ja aikuisilla on mahdollista keskittyä leikkiin. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Tällöin henkilöstön kesken on esimerkiksi sovittu, että leikkirauhaa ei pääsääntöisesti häiritä, vaan mahdolliset "aikuisten asiat" siirtyvät sopivampaan hetkeen. Suunnitelmiin kirjataan mahdolliset tilanteet, jolloin leikkijät voi keskeyttää.

4.5 OPPIMISEN ALUEET

Varhaiskasvatuksessa on olennaista monipuolinen ja oppimisen alueita yhdistelevä pedagoginen suunnitelu sekä toteuttaminen, joka tapahtuu yhdessä lasten kanssa. Vuorovaikutuksen suunnittelulla vahvistetaan lasten osallisuutta toiminnan toteuttamisessa ja oppimisympäristön rakentelussa. Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden sekä ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen varhaiskasvatuspäivän kokonaisuudessa. Lasten mielenkiinnon kohteet, ihmettelyt, havainnot ja kysymykset ovat toiminnan sekä sen sisällön lähtökohta. Aihepiirit ja sisällöt nousevat esimerkiksi

- leikeistä,
- saduista,
- retkistä tai
- spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken
- tai lasten keskinäisestä vuorovaikutuksesta.

Oppimisen alueissa kuvataan varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Niiden kautta turvataan lasten oikeus monipuolisiin kokemuksiin. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia. Ne ovat läsnä myös pedagogisesti painottuneessa kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa sekä myös tuen tarpeiden edellyttämässä hoitotilanteissa. Oppimisen alueita yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden sekä osaamisen mukaisesti. Ammatillaiset varmistavat, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetus suunnitelman perusteiden mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

Opetushallituksen vasun perusteiden jalkautustilaisuus 23.2.22

4.5.1 KIELTEN RIKAS MAAILMA

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen ja valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Vahvistaminen koskettaa lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen

- monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.4) sekä
- lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen.

Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita. Lapsi toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, leikkii, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukevat

- monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö,
- yhteistyö huoltajien kanssa sekä
- kannustava ja johdonmukainen palaute koskien heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaitoja.

Lapsilla on **kyky omaksua useita eri kieliä samanaikaisesti**. Kielten kehittyminen ja käyttäminen voivat olla erilaista eri tilanteissa. Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen kasvatus- ja opetuskielten taitojen kehittymistä. Tällöin varhaiskasvatuksen toteutuksessa huomioidaan, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat. Kodeissa voidaan puhua useita kieliä.

Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa, jolloin tuetaan myös lapsen kielellisen identiteetin kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään perusteiden luvussa 4.6. Kotkan varhaiskasvatuksessa on Monikielisyyden tukemisen suunnitelma, joka on verkkoasemalla henkilöstön käytettävissä. Monikielisyyden tukemisen suunnitelmassa luvussa 5.1 kuvataan kielen kehityksen eri osa-alueiden tukemisen sisältöjä ja menetelmiä. Suomi toisena kielenä varhaiskasvatuksen opettaja toimii koordinoivana asiantuntijana kaksi- ja monikielisyyden tukemisessa.

Kielen oppimisessa saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielellinen identiteetti kehittyy**, kun lasta ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuva Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022)

Leikissä lapsella on mahdollisuus käyttää kieltä erilaisissa rooleissa ja vuorovaikutustilanteissa. Leikissä toteutuu lasten osallisuus. Lapset nostavat leikkiteemat, kehittävät leikkiä, ratkaisevat tilanteita ja ovat monipuolisessa vuorovaikutuksessa. Aikuinen seuraa, havainnoi tai ohjaa leikkiä, jotta vuorovaikutus on turvallista ja tarjoaa kehittäviä tilanteita lapsille. Tukea aikuisen rooliin, lasten leikeissä, tarjoaa tarinallisen leikin menetelmä. Aikuisen roolia leikissä on käsitelty myös luvussa 4.2.1 ja 4.4.

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta tärkeitä ovat lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten ei-kielellisiin viesteihin on tässä keskeistä. Pienryhmäpedagogiikka mahdollistaa aikuisen ja lasten pidempikestoisen vuorovaikutuksen sekä samalla tukee aikuisen välitöntä reagointia lapsen viesteihin. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tukee kommunikoinnin toteutuminen toisten lasten ja henkilöstön kanssa eri kokoisissa ryhmissä tai pareittain.

Varhaiskasvatuksen runsas kielellinen mallintaminen tukee lasten **kielen ymmärtämisen taitoja**. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen kehittävät lasten sanavarantoa. Aikuinen kiinnittää huomion omaan täsmälliseen sanoittamiseen. Ei puhuta lapsen puolesta, vaan annetaan lapselle rauhassa mahdollisuus ihmetellä ja tuottaa sanoja. Aikuinen pysähtyy ja kuuntelee pienet yritykset tuottaa puhetta. Varhaiskasvatuksen eri tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa asioita/esineitä/tunteita/tilanteita nimeävää kieltä, joka sisältää vähän pronomineja. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia. Ymmärtämisen taitoihin kuuluu myös monilukutaito, josta esimerkkeinä:

- Kuvalukutaito: kuvakirjat, kuvitettu ympäristö (esim. strukturoitu päiväjärjestys), ympäristössä olevat symbolit esimerkiksi sään tutkiminen puhelimelta (supersää ladattuna puhelimella).
- Numeerinen lukutaito: lukukäsité koostuu; lukusana- lukumäärä- numeromerkki, kaikki matematiikkaan liittyvät käsitteet.
- Medialukutaito: teksti ja kuvan yhteys, kertomusten/uutisten merkitykset, todenmukaisuuden arviointi, mahdollisuus arvioida ja vertailla esimerkiksi yhdessä pohditaan sääsymboleiden merkitystä ja etenkin niiden vaikutusta siihen, mitä puetaan retkelle päälle.
- Peruslukutaito: nimeäminen, sadutus, lasten nimet kirjoitettuna, ympäristössä olevien symbolien lukeminen.
- Sosiaalinen lukutaito: taito liittyä erilaisiin leikkeihin, taito lähestyä erilaisia ihmisiä, taito löytää oma rooli esimerkiksi ryhmässä tai tilanteessa.

Aikuinen seuraa ja ohjaa lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä, rohkaisee puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Vähitellen lasten kanssa huomioidaan myös äänensävyt ja -painot. Arkisen toiminnan sanoittaminen tukee samalla puheen tuottamisen taitoja. Kielen ymmärtämisen taidon kohdalla (yllä) kuvailtiin tarkkaa nimeävää puhekieltä, jossa pronomineja on vähän. Puheen tuottamisen ja kielen ymmärtämisen tukeminen auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä.

Varhaiskasvatuksessa ohjataan lasten **kielen käyttötaitoja** ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan

- kertomista,
- selittämistä ja
- puheen vuorottelua.

Kielen käyttötaitoja vahvistavat

- eläytyminen (draama, leikki ja tarinallinen leikki),
- huumorin käyttö,
- hyvien tapojen opettelu (yrittäjäyyskasvatus) sekä
- erilaisiin teksteihin (sadut ja muut fantasia tarinat, lorut, arjesta kertova kirjallisuus, sarjakuvat, uutiset jne.) tutustuminen.

Kirjojen lukeminen ja teksteihin tutustuminen auttavat lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja. Vuorovaikutteinen lukeminen tukee kielen tutkimista. Siinä keskustellen ja draamapedagogiikan avulla käsitellään satuja, runoja ja kertomuksia. Lukuhetkessä aikuisen ja lasten välinen myönteinen vuorovaikutus synnyttää kokemuksen, jolla on merkitystä kiinnostuksen syntyymiseen lukemista kohtaan. Kirjoitettua tekstiä voidaan havainnollistaa ja "kuulla" eri kielillä digitaalisuutta tai kaksikielistä lukemista hyödyntäen.

Lasten kielellinen muisti ja sanavaranto laajenevat **kielellisen ilmaisun** monipuolistuessa. Aikuiset tukevat tietoisesti tätä kehitystä. Muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorut ja laululeikit. Kielellä leikkely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät kielellisen muistin lisäksi sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu esimerkiksi siirtymätilanteissa ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä. Samalla tulee tilaisuus opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä, jolloin yhteys käytännön tekemiseen tukee ymmärtämistä ja muistamista.

Lasten **kielitietoisuuden kehittymistä** varhaiskasvatuksessa tuetaan lähiympäristön eri kielten havainnoimisella. Henkilöstö herättää ja lisää lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Leikissä lapsi osaa (taidoistaan riippumatta) tuottaa luki-taidoille tärkeää leikillistä kirjoittamista ja leikillistä lukemista. Aikuisten tulee rohkaista tähän tuottamiseen. Leikissä lapselle on mahdollista myös

- jäljentää tekstiä ja nimetä asioita,
- lukea (kuva)kirjoja toisille tai aikuiselle sekä
- kertoa tarinoita.

Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin. Näitä ovat sanat, tavut ja äänteet. Liikkeelle lähdetään lasten kielestä tekemistä huomioista (esim. sanojen muuntelut ja lällättelyt) tai tutuista sanoista (esim. lasten nimet).

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Aikuiset lukevat lapsille lastenkirjoja, jolloin lasten kanssa yhdessä tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan keksimään niitä itse. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

4.5.2 ILMAISUN MONET MUODOT

Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Lasten oppimisedellytykset, merkitysten luominen, sosiaaliset taidot ja myönteinen minäkuva vahvistuvat, kun he saavat valmiuksia ympäröivän maailman jäsentämiseen. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia kehittävät myös eettistä ajattelua. Nämä valmiudet kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja ilmaisevat itseään sekä maailmaa eri ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Harjoittelu tukee myös lasten keskittymiskyvyn ja itsesäätelytaitojen kehittymistä. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen (saadut kokemukset) vahvistavat lasten

- identiteettiä,
- kulttuurin arvostusta, omaksumista, käyttöä ja tuottamista,
- monilukutaidon osaamista,
- sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osaamista.

Varhaiskasvatuksen **tehtävänä on tukea lasten musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön.**

Ilmaisun monet muodot tarjoaa varhaiskasvatuksessa lapselle

- **mahdollisuuksia nähdä ja kokea** monipuolisesti taidetta ja kulttuuria.
- **keinoja kokea ja hahmottaa** maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla.
- spontaanissa ja ennalta suunnitellussa toiminnassa **kokeilua, tutkimista, tekemisen eri vaiheiden harjoittelua sekä dokumentointia** (ilmaisun ja oppimisen prosessi).
- keinoja ja välineitä **havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen.**

Jokaisen lapsen yksilölliselle ja lasten yhteiselle ilmaisulle annetaan aikaa sekä näkyvyyttä oppimisympäristöissä. Varsinaiset yksittäiset tuotokset eivät ole pääosassa, vaan ilmaisun ja oppimisen prosessi. Lasten ilmaisussa ja työskentelyn dokumentoinnissa hyödynnetään erilaisia materiaaleja sekä välineitä. Eri oppimisympäristöt (myös digitaalinen), lasten ja henkilöstön osaamisen hyödyntäminen, lähiseudun osaajat sekä kulttuuritarjonta rikastuttavat taidekasvatusta.

Hieno- ja karkeamotoriset taidot kehittyvät ilmaisun perustaitojen harjoittelussa. Monipuolinen ilmaisu on keskeisessä roolissa harjoiteltaessa myös silmän ja käden yhteistyötä. On luonnollista yhdistää eri ilmaisun muotoja ja saada opetuksesta kokonaisvaltaista. Draama ja kielen rikas maailma muodostavat luontevan kokonaisuuden kahdesta oppimisen alueesta.

Musiikillinen, kuvallinen, käsityöllinen, sanallinen ja kehollinen ilmaisu

Varhaiskasvatuksen musiikillinen ilmaisu on monipuolista ja moniaistista. Tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa heidän kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Varhaiskasvatuksessa **musiikillinen toiminta** on leikinomaista ja leikkiinkin kuuluvaa. Se on myös luonnollinen osa varhaiskasvatuspäivän kulkua. Musiikillisella toiminnalla vahvistetaan lasten valmiuksia hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa (lyhyt, pitkä, tauko), tasoa (matala/korkea), sointiväriä ja voimaa (musiikin peruskäsitteet).

Lasten kanssa

- lauletaan yhdessä erilaisia lauluja hyödyntäen ilmaisussa esimerkiksi voiman vaihteluja (hiljaa/lujaa) ja sointivärejä (esimerkiksi sama sävel eri soittimilla tai eri laulajien laulamana).
- loruillaan lasten taustoihin liittyviä, perinteisiin kuuluvia ja uusia loruja sekä luodaan itse omia loruja.
- kokeillaan erilaisia soittimia, kehonsoittimia, keksitään itse soittotapoja ja tehdään soittimia.
- havainnoidaan ääniympäristöä ja kuunnellaan paikallista, suomalaista sekä kulttuurisesti moninaista musiikkia (elämyksellisyys).
- liikutaan musiikin mukaan tai ilmaistaan musiikkia liikkuen sekä muilla ilmaisun keinoilla.

Musiikillisen toiminnan kautta sanarytmi, perussyke ja yhteinen rytmi tulevat tutuiksi. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien (kokonaisvaltainen ja soveltava pedagogiikka). Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä. Lisäksi kokemusta tulee pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta yhdessä tekemisen sekä onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla.

Lasten kanssa

- havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita.
- tulkitaan ja heitä ohjataan kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä
- huomiota kiinnitetään esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.
- kuvailmaisun taitoja harjoitellaan moniaistisesti ja muihin ilmaisun muotoihin yhdistäen
- kokeillaan kuvan tekemisen tapoja kuten maalaaminen, piirtäminen, rakentaminen ja mediaesitykset
- kokeillaan kuvan tekemisen välineitä ja materiaaleja.

Kuvallisen ilmaisun ympäristöinä hyödynnetään myös pihaa, lähiympäristöä sekä paikallista taidetta tai taidelaitoksia. Digitaalinen oppimisympäristö avaa Kotkan ulkopuoliset taidelaitokset lasten ulottuville.

Käsityöllisen ilmaisun kuten muovailun, rakentelun, ompelun ja nikkaroinnin (esim. naulaaminen ja sahaaminen) avulla harjoitellaan

- suunnittelutaitoja,
- hienomotorisia taitoja,
- luovaa ongelmaratkaisua,
- muotoilua sekä
- rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta

Tavoitteena käsityöllisessä toiminnassa ja ilmaisussa on tarjota lapsille tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa. He saavat kokemusta työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsilla on mahdollisuus itse tai yhdessä toisten kanssa ideoida, kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja. Lisäksi on mahdollisuus toteuttaa teoksia ja esineitä sekä opetella työskentelyssä tarvittavia tekniikoita esimerkiksi leikkimateriaalin valmistusprosessin yhteydessä. Toiminnassa tarkastellaan ja hyödynnetään paikallista sekä lasten taustoihin liittyvää perinnettä.

Lapsia **rohkaistaan sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on tarjota lapsille mahdollisuuksia (leikit, tarinallinen leikki ja draamalliset harjoitukset)

- monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen.
- monipuoliseen ilmaisuun ja viestintään.

Leikin havainnointi kertoo lasten näkemyksistä (kokemusten työstäminen) ja antaa aikuiselle ideoita (lasten mielikuvitus) toimintaan. Leikkiä voidaan rikastuttaa draamakasvatuksen keinoilla esimerkiksi vahvistamalla rooleja roolivaatteilla, monipuolistamalla roolien tehtäviä tai keskustelemalla rooleista. Draamakasvatus ja tarinallinen leikki tukevat kokonaisvaltaista pedagogiikka. Esimerkiksi leikissä lapsilla on mahdollisuus yhdistellä eri ilmaisumuotoja, jos aikuinen on tarttumassa heidän ideoihin, tarjoamassa välineitä sekä tarvittaessa opastamassa tekniikoissa. Tarinallista leikkiä on kuvattu esimerkiksi luvussa 4.2 Monipuoliset työtavat.

Lasten mielikuvituksen, kokemusten ja havaintojen tuomia asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Suunnitellut prosessit voivat käynnistyä lasten ideoista tai mielenkiinnonkohteista ja päätyä esityksiksi omalle ryhmälle tai yksikön juhliin. Tällaisia mahdollisuuksia tulee, kun esimerkiksi tuttu musiikki synnyttää tanssihalun tai supersankarit taistelevat (koreografia) leikissä.

Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta. Kotkan varhaiskasvatuksessa käytetään saduttamista yhtenä ilmaisun ja sanataiteen menetelmänä. Lapsen tai lapsiryhmän luomaa satua voidaan laajentaa muilla ilmaisun keinoilla.

Sadutusmenetelmä yksittäisen lapsen tai lapsiryhmän kanssa
<p>Aikuinen sanoo "Kerro satu, sellainen kuin itse haluat. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi, ja voit muuttaa tai korjata sitä, mikäli haluat."</p> <p>Saduttaja ei anna aihetta eikä korjaa kieliasua. Hän keskittyy kuuntelemiseen ja kirjaamiseen sekä tukee kertomista ilmeillään. Ajoittain saduttaja voi lukea ääneen tähänastisen tekstin, jolloin kertoja(t) voi innostua satuilemaan lisää. Lopuksi saduttaja lukee sadun ääneen ja sadun kertoja, jolla on tekijänoikeudet tarinaansa, voi tehdä siihen muutoksia. Satu säilyy kertojan päätäntävällässä.</p> <p>Satuun merkitään kertojan nimi, ikä, päivämäärä ja kirjaajaa sekä kerrontapaikka voidaan myös kirjata ylös. Usein lapsi haluaa kuvittaa satua piirtämällä siitä kertovan kuva. Piirros voi myös käynnistää sadun kerronnan.</p>

4.5.3. MINÄ JA MEIDÄN YHTEISÖMME

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Lapsiryhmissä ja henkilökunnan joukossa on moninaisia katsomus-, kulttuuri- ja perhetaustoja. Monimuotoisuutta on laajemmin määritelty esimerkiksi Kotkan varhaiskasvatussuunnitelman luvussa 3.1.2.

Lähiyhteisön menneisyyden sekä nykyisyyden tarkastelu pohjautuu lasten nostamiin huomioihin sekä varhaiskasvatuksessa luotuihin ja hyödynnettyihin eläytymismahdollisuuksiin. Eettisen ajattelun ja tunnetaitojen kehittyminen lähtee arjessa esiintyvistä eettisistä kysymyksistä. Tutustuminen lähiyhteisön tapoihin sekä uskontoihin ja muihin katsomuksiin tukee lasten kulttuurisen osaamisen ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.4). Monenlaiset tavat toimia ja nähdä asioita tulevat eläväksi arjessa. Lapsiryhmän arki ilmentää arvoja, joihin vuorovaikutus ja aikuisten tekemät ratkaisut perustuvat. Lasten osallistuessa aikuisen rinnalla lapsiryhmän päivittäisiin tilanteisiin, he saavat olla välittämässä myötätuntoa muita kohtaan tai olla vastaanottamassa muiden osoittamaa myötätuntoa. Arkea yhdessä elämällä lapset kasvavat vallitsevaan arvomaailmaan.

EETTINEN AJATTELU JA KATSOMUSKASVATUS

Minä ja meidän yhteisömme oppimisen alueen tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median** näkökulmista. Toiminnassa käytetään monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia.

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi.

Turvallisuutta vahvistaa erehtymisen salliva ilmapiiri (katso 3.3 Oppimisympäristö ja 3.1.2 Toimintakulttuuri). Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita. Esimerkiksi ryhmän toiminnassa toistuviin pulmatilanteisiin lähdetään hakemaan ratkaisuja lasten kanssa yhdessä. Pulmatilanteiden havaitsemiseen voidaan käyttää apuna dokumentointia. Ratkaisujen löytäminen yhdessä auttaa lapsia ymmärtämään, että yhteisön säännöt ovat ihmisten luomia sopimuksia. Niihin voidaan yhdessä myös vaikuttaa. Lasten vaikuttamismahdollisuudet vahvistuvat ja osallisuus mahdollistuu, kun sääntöjä rakennetaan yhdessä. Sääntöjen yhteinen tarkastelu on osa myös oppimisen alueen Kasva, liikun ja kehityksen sisältöjä.

Pohdintojen ja ratkaisujen konkretisoinnissa voidaan

- draaman avulla esittää pulma ja lapset "näyttelevät" ratkaisun.

- hyödyntää kuvasarjoja tilanteiden konkretisointiin ja valita kuvia/ kuvittaa ratkaisu.
- hyödyntää tilanteisiin liittyviä kuvakirjoja ja vuorovaikutteista lukemista (ks. Kielten rikas maailma).
- hyödyntää mobiilisaation mahdollisuuksia konkretisoinnissa.

Ratkaisujen löytämiseksi voidaan myös yhdistää yllä kuvailtuja keinoja. Käsiteltävät teemat (eettiset kysymykset) voivat liittyä esimerkiksi

- ystävyyteen,
- oikean ja väärän erottamiseen,
- oikeudenmukaisuuteen tai pelon,
- surun ja ilon aiheisiin

Varhaiskasvatuksessa käytetään sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja kehittäviä opetusohjelmia ja materiaaleja (Tunne- ja turvataitoja lapsille /THL, vertaissovittelu/Miniverso). Varhaiskasvatuksessa on myötäelämisen kulttuuri, jossa aikuinen sanallistaa lasten keskinäiset spontaanit auttamis- ja lohduttamistilanteet sekä antaa niistä välitöntä positiivista palautetta. Aikuinen mallintaa ja ottaa lapset mukaan tilanteisiin, joissa voi ottaa itse vastaan myötätuntoa ja välittää sitä toisia kohtaan. Katso myös luku 3.2 Ehkäiseminen, puuttuminen ja toimenpiteet kiusaamis-, väkivalta- ja häirintätilanteissa (sovitteleva toiminta). Myötätunto-osaamisen tukemisesta on luvussa 4.3 Mielenkiinnon kohteet ja osallisuus.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Katsomuksiin kuuluu myös uskonottomuus. Tavoitteena on

- edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä
- tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä.
- Lasten kanssa tutustutaan katsomuksiin (myös ryhmän ulkopuoliset) liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Juhlien ja tapahtumien kautta lapsille tarjoutuu mahdollisuus katsomuskasvatukselle tärkeään kokemukellisuuteen.

Tavoitteena on auttaa lapsia **ymmärtämään ja kunnioittamaan** sekä omia että toisten lasten ja perheiden moninaisia katsomuksellisia **perinteitä** sekä niihin liittyviä **tapoja ja käsityksiä**. Tällä tavoitellaan ajatusta, että ei ole olemassa oikeaa tai väärää katsomusta. On olemassa monenlaisia katsomuksia, ajatuksia ja tapoja, joita lapset arjessa kohtaavat. Tutustumalla erilaisiin tapoihin, ennakkoluulot vähenevät ja ihmisten tasa-arvoinen kohtaaminen vahvistuu. **Teemojen käsittelyn pohjana on lapsista lähtevä ihmettely ja heitä askarruttavat elämänkysymykset. Toteutuksessa perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuuleva sekä kunnioittava yhteistyö huoltajien kanssa on olennaista.** Hyvin ryhmäytyneet lapsiryhmät on hedelmällinen pohja matkalla monimuotoisuuden ymmärtämiseen. Näin ollen ryhmäytymisharjoitukset ja tutustumisleikit ovat tärkeitä menetelmiä. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.4 ja perusteet 2.7). Kotkan varhaiskasvatuksessa on Monikielisyden tukemisen -suunnitelma, jossa on oma luku kieli- ja kulttuuritietoisesta varhaiskasvatuksesta.

LÄHIYHTEISÖN MENNEISYYS, NYKYISYYS JA TULEVAISUUS SEKÄ MEDIKASVATUS

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Kotkan ympäristöä värittää Kymijokivarsi ja merellisyys. Historiallisesti seutu on ollut valtakunnan raja-aluetta. Edelleen naapurivaltion rajan läheisyys vaikuttaa toimintaympäristöön ja sen tapahtumiin. Ajallisesti lähellä tapahtuneet tapahtumat voivat olla lapsen näkökulmasta jo historiallisia. Teemojen käsittelyssä hyödynnetään

- juhlaperinteitä,
- kertomuksia,
- tallenteita,
- esineitä,
- lähiympäristöjä,
- leikkejä, liikuntamuotoja sekä
- lauluja ja musiikkia yleensä.

Lapsille luodaan **mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin**. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset, heidän henkilöhistoriansa sekä lähiyhteisön jäsenet. Tässä kohdin hyödynnetään lasten huoltajien asiantuntemusta kulttuuriperinnöstä, mahdollisia paikallisia hankkeita ja harrastusryhmiä sekä esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkejä. Digitaalinen osaaminen ja oppimisympäristö ovat tässä hyvänä apuna. Lisätty todellisuus voi vahvistaa eläytymistä.

Nykyhetkeä tarkastellaan **käsittämällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita sekä myös lähiyhteisön moninaisuutta**. Yhteisessä tarkastelussa tulee ylläpitää kunnioittavaa ja turvallista ilmapiiriä. Kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia, mutta samanarvoisia (moninaisuus luku 3.1.2) .

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää **pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen**. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta. Tässäkin kohdin lisätty todellisuus tarjoaa mahdollisuuksia. Varhaiskasvatukseen tulee vahvistaa lasten uskoa tulevaisuuteen.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään.

Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median monipuolista tuottamista yhdessä. Median tuottamisen tulee olla leikillistä tai toteutua osana lasten leikkiä. Se voi linkittyä paikallisiin/valtakunnallisiin teemapäiviin. Tuottaminen voi esimerkiksi olla

- lehden tekeminen,
- valokuviiin pohjautuva tuotos,
- mediataidetta,
- elokuvatarinan suunnittelu, kuvaaminen ja esitys,
- äänimaisemien tai katsauksien tekeminen sekä
- animaation (piirrostarina) työstäminen.

Lasten elämään liittyvää **mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa**. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia **ohjataan kohti vastuullista median käyttöä** huomioiden oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja käsitellään lasten kanssa pedagogisesti esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä (ajankohtaiset lasten media-aiheet) tai ilmaisullisia keinoja käyttäen (draama, kuvien tekeminen). Kasvan ja kehityksen - oppimiskokonaisuudessa harjoitellaan taitoja toimia turvallisesti digitaalisessa ympäristössä. Tässä kohdin tärkeä asia on luottamuksellinen yhteistyö vanhempien kanssa. Kansallisilta asiantuntijatahoilta saa ajanmukaista tietoa mediakasvatuksen käytännön toteutuksesta. Tällainen on esimerkiksi Mediakasvatuskeskus Metka.

<https://mediametka.fi/materiaalit/4-6-vuotiaat>

<https://mediametka.fi/materiaalit/0-3-vuotiaat>

4.5.4 TUTKIN JA TOIMIN YMPÄRISTÖSSÄNI

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lähiympäristö on erityisen tärkeä lapsen **matemaattisen ajattelun** kehittymiselle sekä **teknologia- ja ympäristökasvatusten toteuttamisessa**. Toimintaympäristöön (luonto ja rakennettu) suuntautuva lapsen omakohtainen

- tutkiminen,
- havainnot,
- kokemukset ja elämykset,
- niiden jäsentäminen ja kuvaaminen auttavat lapsia

syy- ja seuraussuhteiden ymmärtämisessä ja kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Kehittyvä taito nimetä asioita sekä ymmärtää ja käyttää erilaisia käsitteitä edistää lasten monilukutaitoa.

MATEMAATTINEN AJATTELU

Olennaista matemaattisen ajattelun kehittymisessä on vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan.

Olennaista matemaattisen ajattelun kehittymisessä on vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelun eri vaiheissa oleville lapsille**. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen sekä leikinomaisen toiminnan myötä.

- Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja ympäristössä ilmenevään matematiikkaan.

Esimerkiksi tavaroiden muodot, kenkien lukumäärät, käsitteet enemmän ja vähemmän sekä osa tai kaikki ovat arjessa huomioitavaa matematiikkaa.

- Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan.

Kun yhdessä koetaan ja puhutaan matematiikkaa, muuttuu matematiikka tavalliseksi asiaksi ja saa merkityksen arjessa tarvittavaksi osaamiseksi. Yhdessä varmistetaan onko käpyjä kerätty yhtä paljon ja mitä tarkoittaakaan puolet palikoista.

- Havaintoja ilmaistaan ja tarkastellaan esimerkiksi kehollisesti, läsnä olevien esineiden tai eri välineiden ja kuvien avulla.

Omalla jalkaterällä voi mitata kepin pituutta tai etsiä itseään pidempää tai lyhyempää puuta.

- Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia. Lapset asettelevat usein omaehtoisesti pienleikkivälineitä värisarjoiksi tai ryhmittelevät luonnon materiaaleja esimerkiksi kauppaleikeissään.

Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä. Erilaisia oppimisympäristöjä hyödyntämällä matemaattisesta ajattelusta tulee toiminnallisempaa.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi hyödyntäen leikkiä ja lapsia kiinnostavia materiaaleja. Tärkeää on tarttua käsillä olevaan hetkeen sekä lasten omiin havaintoihin. Näitä voivat esimerkiksi vaatekappaleiden laskeminen, mukien lukumäärän tunnistaminen ja vertaileminen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä sekä taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin **taitojensa mukaan**.

Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lukujonotaidoilla tarkoitetaan taitoa luetella lukujonoa eteen - ja taaksepäin ja pysähtyä sovittuun lukuun, nimetä naapuriluvut ja askeltaa lukujonossa eri tavoin. Loruttelu ("yykaakooneevii") ei välttämättä tarkoita että lapsi olisi oppinut taidon. Se kertoo lapsen mielenkiinnosta tai esimerkiksi halusta tehdä samoin kuin toiset lapset.

Lasten kanssa kokeillaan **mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä** esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri esineiden avulla. Mittaaminen on vertailua. Lapsi tarvitsee kokemuksia mittaamisesta (oma keho, luonnon materiaalit, eri välineet) ymmärtääkseen mittaamisen ja vertailun välisen yhteyden. Sijaintikäsite lähtee luontevasti kehittymään tarkasteltaessa sijainteja suhteessa itseensä, omaan kehoon sekä suhteessa toisiin lapsiin ja aikuisiin.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten **tilan ja tason hahmottamista**. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lähiympäristö on oivallinen paikka muotojen havaitsemiseen, vertailuun ja nimeämiseen. Tällöin on mahdollisuus tehdä vertailua suhteessa omaan kehoon tai kokea muotoja tunto- ja tasapainoainin avulla. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

- Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia. Lapset asettelevat usein omaehtoisesti pienleikkivälineitä värisarjoiksi tai ryhmittelevät luonnon materiaaleja esimerkiksi kauppaleikeissään.

Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä. Erilaisia oppimisympäristöjä hyödyntämällä matemaattisesta ajattelusta tulee toiminnallisempaa.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi hyödyntäen leikkiä ja lapsia kiinnostavia materiaaleja. Tärkeää on tarttua käsillä olevaan hetkeen sekä lasten omiin havaintoihin. Näitä voivat esimerkiksi vaatekappaleiden laskeminen, mukien lukumäärän tunnistaminen ja vertaileminen.

Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä sekä taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin **taitojensa mukaan**.

Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lukujonotaidoilla tarkoitetaan taitoa luetella lukujonoa eteen - ja taaksepäin ja pysähtyä sovittuun lukuun, nimetä naapuriluvut ja askeltaa lukujonossa eri tavoin. Loruttelu ("yykaakooneevii") ei välttämättä tarkoita että lapsi olisi oppinut taidon. Se kertoo lapsen mielenkiinnosta tai esimerkiksi halusta tehdä samoin kuin toiset lapset.

Lasten kanssa kokeillaan **mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä** esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri esineiden avulla. Mittaaminen on vertailua. Lapsi tarvitsee kokemuksia mittaamisesta (oma keho, luonnon materiaalit, eri välineet) ymmärtääkseen mittaamisen ja vertailun välisen yhteyden. Sijaintikäsite lähtee luontevasti kehittymään tarkasteltaessa sijainteja suhteessa itseensä, omaan kehoon sekä suhteessa toisiin lapsiin ja aikuisiin.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten **tilan ja tason hahmottamista**. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lähiympäristö on oivallinen paikka muotojen havaitsemiseen, vertailuun ja nimeämiseen. Tällöin on mahdollisuus tehdä vertailua suhteessa omaan kehoon tai kokea muotoja tunto- ja tasapainoainin avulla. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojä havainnoimalla.

YMPÄRISTÖKASVATUS

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Ihastelu- ja seikkailukokemusten sekä löytämisen ilon myötä lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä. Hän kerää elämyksiä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu **ympäristö** ovat sekä **oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä**. Ympäristö ruokkii lasten luontaista uteliaisuutta ja varhaiskasvatuksessa uteliaisuudelle on tilaa kasvaa. Kunkin oppimisen alueen kohdalla on tärkeää toteuttaa oppimista ympäristössä.

Ympäristökasvatuksen **tavoitteena** on

- **vahvistaa lasten luontosuhdetta ja**
- **vastuullista toimimista ympäristössä sekä**
- **ohjata heitä kohti kestävä elämäntapaa.**

Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Lasten **omilla havainnoilla, tutkimisella ja pohdinnoilla** on vahva yhteys oppimiseen.

Edellä kuvattu toiminta synnyttää lasten kysymykset, joihin lähdetään etsimään vastauksia. Lasten kanssa **opetellaan etsimään tietoa** heitä kiinnostavista asioista. Design pedagogiikka vahvistaa lasten kysymyksiin perustuvaa ja niiden selvittämiseen tähtäävää toimintaa. Lasten näkemykset kysymyksen kohteena olevasta asiasta, havaintojen ja tiedon keräämisestä ovat myös tärkeässä roolissa ratkaisujen tai vastausten kokoamisessa. Design pedagogiikassa hyödynnetään asiantuntija-apua (oppimisen edistäminen) ja lopulliset vastaukset

tuotetaan eri aineistoja yhdistämällä yhdessä (oppiva yhteisö). Koko prosessi ja lopputulos valmistetaan esitykseksi, jota tulee julkistaa laajemminkin. Design pedagogiikasta lisää mm. luvussa 2.8.4 Oppimiskäsitys.

Ympäristökasvatuksessa aikuinen käyttää avoimia kysymyksiä, jotka perustuvat lasten ihmettelyyn, valmiisiin väittämiin, kokeiluihin tai havaintoihin. Kysymykset syntyvät yhteisen kokemisen kautta:

- ilmiöiden seuraamisesta (vuorokauden kulku, vuoden kulku, säätmiöt, kasvun ihme jne.)
- päätelmien tekemisestä
- merkityksien löytämisestä.

Havainnointi ja seuranta mahdollistavat luokittelun ja vertailun. Näiden pohjalta löydetään mm. eliöiden tunnusmerkkejä, jotka toimivat perustana lajituntemukselle. Kotkan varhaiskasvatussuunnitelman oppimiskäsitykseen kuuluu tutkiva toiminta ja oppiminen. Se toteutuu luontevasti ympäristökasvatuksessa.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella **edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista** sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittelemista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi

- roskaamaton retkeily,
- kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu,
- ruokailuun liittyvä vastuullisuus - Kuinka paljon jaksankaan syödä?
- energian säästäminen (digilaitteiden lataaminen, valon ja veden käyttö) sekä
- jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleen käytön avulla. Esimerkiksi retkievärsasiat ja juomapullot löytyvät elintarvikekääröistä.

Lasten tulee saada kokea, että heidän **teoillaan on vaikutusta kestävään elämäntapaan**. Aikuisen mallilla on tärkeä rooli kestävä elämäntavan omaksumisessa. Aikuisilla on vastuu kestävä elämäntavan ylläpitämisestä ja heidän tulee huolehtia ettei lapsiin kohdistu ylläpidon osalta liian suuria odotuksia. Kotkan kaupungin työyhteisöissä on käytössä ekotukitoiminta, joka tavoittelee työyksikön ekotehokkuutta ja huolehtii henkilöstön ilmastokasvatuksesta. Kotkan varhaiskasvatuksessa on Vihreä Lippu päiväkotaja.

TEKNOLOGIAKASVATUS

Teknologiakasvatus lähtee liikkeelle lapsen maailmasta. Tärkeää on, että lapsi itse tutkii, tutustuu ja rakentaa erilaisilla välineillä ja materiaaleilla. Teknologiseen maailmaan kuuluu kaikki ihmisen tuot-tama lähtien lapsen tekemästä pienestä esineestä aina monimutkaisimpaan huippu-tekniologian tuotteeseen.

Tavoitteena on

- **kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan** (design pedagogiikka)
- **ohjaa lapsia havainnoimaan ympäristön teknologiaa** (digi-välineet, kuorma-auton nostolava, saksien toiminta, reijitin jne.)
- **ohjaa lapsia keksimään omia luovia ratkaisuja** (leikissä ja rakentelussa sekä ilmaisussa)

- **rohkaista lapsia tekemään kysymksiä, etsimään yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä** (design pedagogiikka katso 4.5.4 ja 2.3.)

Nämä tavoitteet ovat yhteneväiset Kotkan varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksen, tutkiva toiminta ja oppiminen, kanssa.

Lasten kanssa **havainnoidaan** arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja. **Tutustutaan** digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia **toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen** eri materiaaleista sekä **kokeilla eri laitteiden toimintaa**. Lapsia kannustetaan **kuvailemaan tekemiään ratkaisuja**. Tuotoksen voi myös piirtää tai kuvata, jotta se voidaan tehdä uudelleen. **Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan** yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja, ja niiden toimintaperiaatteiden tutkimista.

Teknologiakasvatukseen läheisesti kuuluu ohjelmoinnillinen ajattelu, mikä Kotkan varhaiskasvatussuunnitelmassa täydentää teknologiakasvatusta. Ohjelmoinnillisuus mahdollistaa yhdessä tekemisen ja itsensä toteuttamisen. Laitteiden toimintaideoiden selvittäminen palvelee ohjelmoinnillista ajattelua. Ohjelmoinnillisessa ajattelussa tärkeimmiksi nousevat

- pulmien tunnistaminen ja ratkaiseminen (ratkaisuprosessi ja vaiheittainen eteneminen, design pedagogiikka)
- samankaltaisuuksien tunnistaminen (vertaileminen)
- kokonaisuuksien purkaminen pienempiin osiin (esimerkiksi mitä eri vaiheita on ollut, jotta rakennelma on syntynyt)
- tarkkuus (vaiheittainen eteneminen)

Rakenteluleikissä esineiden ja tuotosten syntyminen erilaisilla välineillä ja prosessin seuraaminen auttavat lasta ymmärtämään, mihin esineitä tarvitaan, miten ne toimivat ja miten niitä voi käyttää. Lapset saavat vastauksia itse kokeilemalla ja omien ratkaisujen löytämisellä. Rakennussarjat tarjoavat mahdollisuuden kokonaisvaltaiseen teknologiseen toimintaan. Rooli- tai sääntöleikeissä toteutuu esimerkiksi ohjelmointia robottileikin muodossa. Leikissä on robotteja, joita ohjelmoijat ohjelmoivat toimintaohjeillaan. Tähän voi liittää myös musiikillista tai kuvallista ilmaisua.

Pedagoginen dokumentointi on osa varhaiskasvatuksen toteuttamista ja tärkeä osa teknologiakasvatusta. Tavoitteena on, että lapset voivat yhä useammin toimia dokumentoijina. Dokumentointitilanteissa hyödynnetään usein teknologiaa. Teknologian käyttö toteutuu myös valmiiden oppimispelien ja -ohjelmien kautta sekä ilmaisun monet muodot oppimiskokonaisuuden käsityöllisessä ilmaisussa. Teknologiakasvatus tarvitsee toteutuakseen kokonaisvaltaista ja oppimisen alueita soveltavaa varhaiskasvatusta.

4.5.5 KASVAN, LIIKUN JA KEHITYN

Omaan hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja arvostavalle elämäntavalle suhteessa edellä mainittuihin taitoihin. Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle ja tuetaan lasten motorisia perustaitoja, niiden kehittymiselle tärkeinä ikäkausina. Aktiivisen elämäntavan pohjan luominen toteutuu kasvatusyhteistyössä huoltajien kanssa.

Varhaiskasvatuksen laaja-alaisen osaamisen "Itsestä huolehtimisen ja arjen taidot" ovat yhteneväiset tämän oppimisen alueen kanssa. Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita.

LIIKUNTA JA LIIKKUMINEN

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on **innostaa** lapsia **liikkumaan monipuolisesti** sekä kokemaan **liikunnan iloa**. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä ja pelaamista sisällä sekä ulkona, retkeilyä sekä ohjattuja liikuntatuokioita. Liikuntakasvatus on säännöllistä, ja lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Sitä toteuttamalla tuetaan kokonaiskehityksen osalta tärkeitä motorisia perustaitoja, joiden kehittymisen otolliset vuodet asettuvat lapsen varhaiskasvatusaikaan. Liikunta on yksi varhaiskasvatuksen monipuolisista työtavoista ja lapsille luontainen olemisen tapa sekä oppimisen keino.

Fyysisen aktiivisuuden suositukset yhdessä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa korostavat liikkumisen merkitystä lapsen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Samalla ne linjaavat liikkumisen osaksi varhaiskasvatuksen jokapäiväistä toimintaa.

Kuva Varhaiskasvatuksen fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016.

Iloa leikkiä ja yhdessä tekemistä. OKM 2016:21,s 8

Monipuolinen liikkuminen ja liikunnan ilo toteutuvat, kun

- lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Tarjotaan mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.
- lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Fyysinen aktiivisuus on luonteva osa lapsen päivää.
- fyysinen aktiivisuuden määrä koostuu päivittäin kuormittavuudeltaan monipuolisesta liikkumisesta; kevyestä liikkumisesta, aktiivisesta ulkoilusta sekä erittäin vauhdikkaasta fyysisestä aktiivisuudesta. Liikunnalliset hippaleikit ja palloleikit kuvaavat hyvin sitä, mitä lapsen erittäin reippaalla liikkumisella tarkoitetaan.
- lapsi saa kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätytaitoja. Kotkan varhaiskasvatuksessa on mahdollisuus toteuttaa liikuttaja -toimintamallia (Kotkan varhaiskasvatuksen PedaNet sivut-kehittämishankkeet). Liikuttajamalli mahdollistaa monipuolisen ohjatun fyysisen aktiivisuuden erilaisissa oppimisympäristöissä. Esimerkkinä vauhdikkaat sykettä nostavat hippaleikit, liikunnalliset sääntöleikit, sekä peuhuleikit.

- huomioidaan vähän liikkuvat lapset ja innostetaan heitä fyysisesti aktiivisiin leikkeihin.
- liikuntavälineet ovat lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Tämä toteuttaa avoimen oppimisympäristön periaatetta.
- lapset otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin sekä päätöksentekoon. Osallisuudessa on kyse myös yhteisöllisyydestä sekä ryhmään kuulumisen tunteesta. Liikuttajaliivejä on myös lapsille.
- yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa. Kotkan varhaiskasvatuksessa on tuotettu perheliikuntakortteja (Kotkan varhaiskasvatuksen PedaNet sivut-kehittämishankkeet).

Kuva Suositeltava fyysinen aktiivisuus koostuu päivän mittaan kuormittavuudeltaan erilaisista touhuista. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016.

Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. OKM 2016:21, s. 14

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on **kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja**, kuten tasapaino-, liikumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus. Liikuntavälineistö on tärkeä osa oppimisvälineitä.

Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoaltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Henkilöstö suunnittelee päivän rakenteen, sisä- ja ulkoympäristön sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Henkilöstö myös varmistaa, että lapsia ohjataan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuoden aikoina. Liikunta ja liikkuminen on yksi toiminnallinen oppimistapa varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Esimerkiksi se on tärkeässä roolissa kielen kehityksen tukemisessa. Kotkan varhaiskasvatuksessa on toimintavälinepaketti "Liki-kassi" liikunnallisen pedagogiikan toteuttamiseen. Kotkan varhaiskasvatus on mukana Liikkuva varhaiskasvatus-ohjelmassa ja hyödyntää ohjelmaa osana varhaiskasvatuksen arviointi- sekä suunnittelutyötä. Liikkuva varhaiskasvatus-ohjelman tavoitteena on, että varhaiskasvatus mahdollistaa lapsen liikkumisen vähintään kaksi tuntia päivässä, joka kattaa noin 2/3 fyysisen aktiivisuuden suosituksista.

Liikunnan ammattitutkinnon suorittaneet, liikuntaneuvojat, sekä yksiköiden liikkavastaavat toimivat yhteistyössä henkilöstön ja esihenkilöiden kanssa. Toimintakulttuuria kehitetään ja myönteistä fyysistä aktiivisuutta ylläpidetään aktiivisesti. Koulutukset ja verkostotapaamiset lisäävät henkilöstön osaamista, hyvinvointia, sekä ylläpitävät liikkumisen iloa. Kotkan varhaiskasvatuksessa panostetaan liikunnallisen elämäntavan tukemiseen avustusrahoituksella, jota ohjataan päiväkotien ja perhepäivähoidon liikuntakasvatuksen koordinointiin, osaamisen kohdennettuun jakamiseen, verkostokehittämiseen ja seudullisen sekä valtakunnalliseen yhteistyöhön.

RUOKAKASVATUS

Varhaiskasvatuksessa yhteiset ateriointihetket toimivat oppimisympäristönä **myönteisen ruokaan ja syömiseen suhtautumisen, terveellisen ja monipuolisen ruokatottumusten** tavoitteiden toteutumisessa. Ruokailutilanteista luodaan lasten kanssa mahdollisimman viihtyisiä ja niissä on kiireetön ilmapiiri. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä. Lapset luontaisesti tutustuvat ruokaan käyttämällä kaikkia aisteja. He katselevat, kuuntelevat, koskevat, haistavat ja maistavat ruokaa. (THL/Terveyttä ja iloa ruoasta-varhaiskasvatuksen ruokailusuositus 2018, s.15).

Ruokakasvatuksessa (aisti)kokemusten ilmaisemisen lisäksi lasten aktiivinen osallistuminen on tärkeää. Kullakin lapsella on iästä riippumatta oikeus henkilökohtaiseen kokemiseen; ei ole olemassa oikeaa tai väärää tapaa tehdä ruoasta havaintoja. Jokaisella on myös oikeus olla kokeilematta tai maistamatta. Aistiharjoitusten rinnalla ruoka on monipuolisesti läsnä leikeissä ja suunnitellussa toiminnassa. (THL/Terveyttä ja iloa ruoasta-varhaiskasvatuksen ruokailusuositus 2018, s.29).

Varhaiskasvatuksessa

- lapsia ohjataan hyviin tapoihin ja ruokarauhaan.
- lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen.
- ateriahetkien kiireettömässä ilmapiirissä opetellaan yhdessä syömisen kulttuuria.

- eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin.

Ruokaillessa harjoitellaan ateriavälineiden käyttöä ja sopivuutta. Lisäksi keskustellen havainnoidaan ruoka-annosten monipuolisuutta ja riittävää syömistä. Suomalaisen ruoka- ja tapakulttuurin lisäksi tutustutaan johonkin varhaiskasvatuksen arjessa läsnä olevaan ruoka- ja tapakulttuuriin kotien asiantuntemusta hyödyntäen.

Tämän oppimisen alueen tukena voidaan hyödyntää ruokapalveluiden ylläpitämää ravitsemuskäsikirjaa. Pedagogiikan toteutumisessa tärkeässä roolissa on päivittäisten kohtaamisten ympärille koottu Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi -asiakirja. Asiakirja on henkilöstön käytössä ja saatavilla varhaiskasvatuksen sähköisellä asemalla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen [varhaiskasvatuksen ruokailusuositus](#) on tärkeä tuki ruokakasvatuksen toteuttamisessa. Esimerkiksi ruokakasvatuksen toteuttamiseen tukea saa luvuista "Syömään oppimisen vaiheet" ja "Onnistunut ruokailu- ja ruokakasvatus".

TERVEYS JA TURVALLISUUS

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu itsearvostuksen vahvistaminen sekä hyvän huomioiminen itsessä ja toisessa. Lapsilla on oikeus turvalliseen ja terveelliseen elämään sekä arvostavaan kohteluun. Lasten kanssa yhdessä pohditaan **terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä asioita. Oppimisen alueen aiheet ovat yhteneväisiä Minä ja meidän yhteisömmme oppimisen alueen kanssa.

Pienten lasten kohdalla on tärkeää, että aikuinen kohtaa lapsen tunteen aidosti ja antaa tukea sen kokemisessa (esimerkiksi eron tuottama ahdistus). **Lapsi nähdään aikuisen tukea ja apua tarvitseväksi**, ei aikuisesta riippumattomaksi, pärjääväksi ja vahvaksi. Kyky ajatella ja tuntea yhtä aikaa (mentalisointi) kehittyy vain turvallisessa vuorovaikutuksessa. (Lapselle hyvä päivä tänään -koulutukset, KT Erja Rusanen, VTM Marjatta Kekkonen).

Tavoitteena on **tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä tukea turvallista toimimista erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä**. Lapsia rohkaistaan kysymään aikuisen apua ongelmatilanteissa ja kiusaamista kohdatessaan sekä kertomaan huolistaan. Lapset ovat mukana ryhmän sääntöjen kokoamisessa ja käsittelevät yhdessä aikuisen kanssa niihin liittyviä arjen tilanteita. Säännöt ohjaavat toisten arvostavaan kohteluun ja turvallisuuden toteutumiseen. Sääntökeskustelua ja pulmatilanteiden ratkaisua lasten kanssa on kuvattu luvussa 4.5.3 Eettinen ajattelu ja katsomuskasvatus. Aikuiset ovat mallina arvostavan ja vahvuuksia korostavan vuorovaikutuksen toteuttamisessa. He myös sanallistavat lasten keskinäiset spontaanit auttamis- ja lohduttamistilanteet sekä antavat niistä välitöntä positiivista palautetta (myötätunnon tukeminen). Aikuinen mallintaa ja ottaa lapset mukaan tilanteisiin, joissa voi ottaa itse vastaan myötätuntoa ja välittää sitä toisia kohtaan. Turvallisuuden tunne vahvistuu, kun saa kokea välittämistä ja huolenpitoa. Arvostava vuorovaikutusta käsitellään mm. Toimintakulttuuri luvussa 3.1.2 ja useassa kohtaa pienryhmäpedagogiikkaa käsittelevissä teksteissä. Myötätunnon tukemisesta on luvussa 4.3 Mielenkiinnon kohteet ja osallisuus sekä hieman luvussa 4.5.3 Eettinen ajattelu ja katsomuskasvatus.

Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa ja erilaisissa ympäristöissä. Päivittäiset tilanteet ovat muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan myös lähiliikenteessä liikkumista sekä turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja.

Liikenneturvalla on varhaiskasvatukselle suunnattua materiaalia aiheeseen liittyen. Digitaalinen ympäristö on lasten ulottuvilla myös varhaiskasvatuksessa. Laaja-alaisen osaamisen digitaalinen osaaminen luvussa on käsitelty vastuullisen ja turvallisen toimimisen tukemista digitaalisessa ympäristössä. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on suunnitelma digitaalisesta toimintaympäristöstä puitetekijöineen. Suunnitelmassa on käsitelty alla olevia Uudet lukutaidot -ohjelman näkökulmia vastuulliseen ja turvalliseen toimintaan kasvamisesta varhaiskasvatuksessa. Uudet lukutaidot -kehittämishjelma on osa opetus- ja kulttuuriministeriön laajempaa Oikeus oppia -kehittämishjelmaa (2020–2022).

Vastuullinen toiminta

Varhaiskasvatuksessa

Henkilöstö keskustelee huoltajien kanssa digitaalisten ympäristöjen käytöstä ja toimintatavoista.

Henkilöstö huolehtii tietosuojasta lasten kuvien ja tuotosten julkaisussa.

Henkilöstö sopii huoltajien kanssa kuvien ottamisesta ja julkaisemisesta sekä lapsen tuotosten julkaisemisesta.

Pedagogiseen dokumentointiin liittyen lasten kanssa keskustellaan käytössä olevista digitaalisista ympäristöistä.

Lapselta pyydetään lupa hänen kuvansa ja tuotoksensa julkaisemiseen. Opetellaan, että kuvan ottamiseen ja julkaisuun tulee olla lupa.

Henkilöstö varmistaa, että kaikki huoltajat pääsevät tiedon äärelle digitaalisissa ympäristöissä. Erotetaan virallinen ja epävirallinen viestintä.

Tutustutaan lasten digitaaliseen maailmaan ja sen ajankohtaisiin ilmiöihin.

Lapsille tarjotaan vain ikä- ja kehitystasoon sopivaa sisältöä.

Turvallinen toiminta

Varhaiskasvatuksessa

Henkilöstö tuntee tietosuoja- ja tietoturvaohjeet ja noudattaa niitä.

Henkilöstö kunnioittaa lapsen yksityisyydensuojaa digitaalisissa ympäristöissä.

Digitaalisiin ympäristöihin tutustumisessa kiinnitetään erityistä huomiota turvallisuuteen.

Kannustetaan lasta kertomaan kokemuksistaan digitaalisissa ympäristöissä.

Lasten digitaalista maailmaa koskeviin aloitteisiin tartutaan ja niistä keskustellaan.

Harjoitellaan kehittyvää kriittistä lukutaitoa.

Keskustellaan ikärajoista ja opetellaan niiden tarkoitus.

Kuva 28.4.22 <https://uudetlukutaidot.fi/tieto-ja-viestintateknologian-osaaminen/vastuullisuus-ja-turvallisuus/#vastuullinen-toiminta>

Lapsen omatoimisuuden, toisten ihmisten kanssa toimimisen ja lähiympäristössä liikkumisen turvataitojen tukemisen keskeisiä teemoja ovat:

Minä olen arvokas

- olen ainutlaatuinen (oman ja toisen kunnioittaminen, myös keho)
- saan ohjausta ja apua itsestäni (ja toisista) huolehtimisen taitoon
- minulla on tunteita (tunnistaminen, nimeäminen) ja minua tuetaan tunteiden hallinnassa

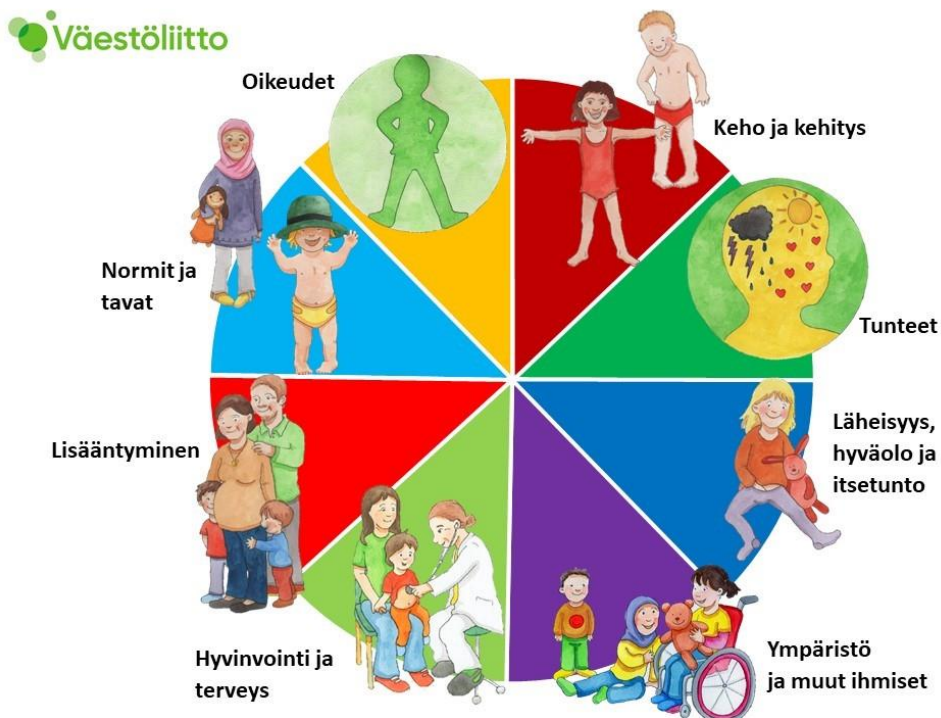
Olemme hyviä kavereita

- opettelen hyvää kaveruutta
- huomaan hyvän itsessä ja toisissa

Minä pärjään

- turvallisuuden tunteeni vahvistuu
- selviytymiskeinot ja aikuisen tuki auttavat eri tilanteissa toimimisessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet nostavat esiin, että aikuisen tulee ohjata kunnioittavasti lapsen seksuaalisuuteen ja omaan kehoon kohdistuvaa uteliaisuutta. Väestöliitto määrittelee 0-8 -vuotiaiden lasten seksuaali- ja turvataitokasvatuksen [kehotunnekasvatukseksi](#).

Kehotunnekasvatuksessa (kuva yllä) on tärkeää:

- aikuisen taito aloittaa puhuminen kehotunnekasvatuksen aiheista ja tarttua lasten aloitteisiin.

- lapsen oikeus kysyä ja puhua kaikista heitä kiinnostavista aiheista, myös liittyen sukupuoleen, kehoon ja ikätasoiseen seksuaalisuuteen.
- ohjata ja tukea lapsia kunnioittavasti esimerkiksi kehoitsetunnon suojaamisessa sekä lapsen hakiessaan hyvää oloa kehoa koskettelemalla ([unnutus](#)). Tällöin lapsia ohjataan kunnioittavasti ja ilman häpeää arjen käytösnormeihin.
- turvata lasten vessa- ja kehorauha.
- antaa lapselle ikätasoisia tietoa, taitojen harjoitusta sekä myönteisen asenteen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa.

Varhaiskasvatuksessa ehkäistään kiusaamista ja kiusaamiseen puututaan (sovittelu huomioiden) arjen käytäntöjen kautta. Henkilöstön sovittelleen työote edistää lasten toimijuutta, vaikutusmahdollisuuksia ja elämäntaitoja. Konkreettiset materiaalit (tunnekortit, kuvat, esineet) toimivat työvälleinä tunteiden tunnistamisessa, nimeämisessä ja hyväksymisessä (monenlaiset tunteet ovat ihmisille luonnollisia ja sallittuja). Aikuisen esimerkki moninaisten tunteiden hyväksyvänä vastaanottajana on tärkeä lapsen tunnekehitykselle.

Ammattilaisella on ymmärrystä sille, että lapsi harjoittelee tunteiden käsittelyä ja niiden kanssa elämistä. Lisänä voidaan käyttää tunteisiin ja kaveruuteen liittyviä valmiita opetusmateriaaleja ja -ohjelmia, joita on lueteltu luvussa 3.2. Samassa luvussa kuvataan yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisemisen ja puuttumisen suunnitelman laadintaprosessia, johon löytyy tukea Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi -asiakirjasta. Mahdollisissa ristiriitatilanteissa tehdään yhteistyötä myös huoltajien kanssa. Mikäli yhdessä huoltajien kanssa sovitaan toimintatavoista kiusaamistilanteisiin, niiden selvittelyyn ja seuraamiseen liittyen, kirjataan sovitut asiat ja seuranta lapsen vasuun. Ohjeet kirjaamisesta löytyvät lapsen vasuohjeistuksesta.

Lasten **valmiuksia huolehtia terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan** tuetaan arjen käytännöillä. Lasten kanssa käsitellään arjen tilanteiden nostamien esimerkkien pohjalta liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkitystä hyvinvoinnille sekä terveydelle. Niiden vaikutusta päivittäiseen virkeyteen ja hyvään oloon. Tässä asiassa **yhteistyö lasten huoltajien kanssa** on tärkeää (perheiden tavat, joista keskustellaan). Hygieniatietoutta jaetaan ja siihen liittyviä perustaitoja harjoitellaan arjen toistuvissa tilanteissa. Esimerkiksi varhaiskasvatuksessa lapset pesevät kädet säännöllisesti ja huolellisesti. Toiminta ja ohjaus perustuvat Kotkan varhaiskasvatuksen Arjen kohtaaminen ja hyvinvoiva lapsi -asiakirjan kuvauksiin.

Varhaiskasvatuksen arjessa korostetaan mahdollisuuksia vaikuttaa omaan fyysiseen terveyteensä ja mielen hyvinvointiin. Tässä korostuu ennaltaehkäisevä näkökulma. Sisällöt pohjaavat lasten huomioille ja ryhmässä esille nouseviin teemoihin. Teemojen käsittelyssä ja tilanteiden läpikäymisessä hyvänä apuna on esimerkiksi [Suomen mielenterveysseuran materiaalit](#). Kotkalainen varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri sallii erehdykset, tarjoaa uusia mahdollisuuksia onnistuneille tilanteille ja kannustaa yrittämään.

Sosiaali- ja terveysministeriön avoimessa julkaisuarkistossa on opas [Tunne- ja turvataitoja lapsille](#).

4.6 KIELI- JA KULTTUURITIE TOINEN VARHAISKASVATUS

Kotkan varhaiskasvatussuunnitelman kokonaisuudessa otetaan huomioon, että varhaiskasvatuksessa olevien lasten kieli- ja kulttuuritaustat vaihtelevat. Kotkalla on pitkä historia kielellisestä ja kulttuurisesta moninaisuudesta johtuen satamasta sekä valtion rajan läheisyydestä. Lisäksi alueella toiminut vastaanottokeskus on muun maahanmuuton myötä vaikuttanut siihen, että lapsiryhmissä sekä henkilökunnassa on erilaisia kieli-, kulttuuri- ja perhetaustoja. Henkilöstön omakohtaista kokemusta ja tuntemusta eri kielistä ja kulttuureista hyödynnetään huoltajayhteistyössä sekä antamalla äidinkielistä tukea. Paikkakunnalla on myös ruotsinkielinen päiväkotito, esiopetus ja peruskoulu. Ruotsinkielisellä koululla on esiopetuksen järjestämiseen koulukohtainen esiopetuslupa. Lisäksi Kotkassa on englanninkielistä varhaiskasvatusta yksityisen palveluntuottajan toteuttamana ja kunnan järjestämänä kielirikasteista (englanti) esiopetusta. Vieraskielistä varhaiskasvatusta ei kunnan toimesta toistaiseksi järjestetä.

Kotkan varhaiskasvatuksessa suomea toisena kielenään oppivalla ja omaksuvalla lapsella on oikeus opetuksen ja toiminnan kielen oppimiseen. Tämä velvoittaa henkilöstöä toisen kielen opetuksen tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen toteuttamiseen. Varhaiskasvatuksella ja esiopetuksella on Monikielisuuden tukemisen suunnitelma, jonka tavoitteena on kielitietoisien pedagogiikan vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. Suunnitelmaa hyödynnetään erityisesti maahanmuuttajataustaisille lapsille, joiden äidinkieli ei ole suomi tai joilla on muutoin monikielinen tausta. Suunnitelmassa kielitietoisien varhaiskasvatuksen vahvistamisella tarkoitetaan tavoitteellista ja tietoista pedagogista toimintaa, joka edesauttaa sekä toisen kielen oppimista, että oman äidinkielen/-kielten säilymistä ja kehittymistä. Lisäksi suunnitelmassa on kuvattu kulttuurista moninaisuutta ja sen huomioimista maahanmuuttajataustaisten lasten kotoutumisen näkökulmasta (etninen/kansallinen kulttuuri, kansalaisuus ja katsomus). Suunnitelmassa on myös luku yhteistyöstä ja nivelvaiheista. " Monikielisuuden tukemisen suunnitelmaa ajantasaistetaan vastaamaan kulloinkin voimassa olevia säädöksiä.

Kotkan varhaiskasvatuksessa käytetään Kielipeda -työvälinettä kielitietoisien varhaiskasvatuksen ja rikasta kieltä mallintavien toimintatapojen kehittämiseksi. Työvälinettä käyttämällä tuetaan myös lasten suomenkielen oppimista ja monikielisyyttä. Kielipedan osa "Kielitietoisien oppimisympäristön tarkastelu" on kaikkien lapsiryhmien arviointiväline Kotkan varhaiskasvatuksessa. Kielitietoisien oppimisympäristön tarkastelu -osiota ryhmien henkilöstötiimit käyttävät vähintään kaksi kertaa vuodessa oppimisympäristön tarkasteluun. Kielipeda työväline on varhaiskasvatuksen verkkoasemalla ja sen käyttöön saa ohjausta varhaiskasvatuksen S2 opettajalta.

5 LAPSEN TUKI JA TUEN JÄRJESTÄMISTÄ OHJAAVAT PERIAATTEET

Varhaiskasvatus toteutuu **inklusion** periaatteiden **mukaisesti**. Kotkan varhaiskasvatuksessa inklusion määritelmä on seuraava (myös luvussa 3.1.1): "Lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen, mikä toteutuu mahdollisimman lähellä lapsen kotia. Lapsi saa tarvitsemaansa tukea osana lapsiryhmän pedagogiikkaa, jossa huomioidaan kaikkien lasten tarpeet ja moninaisuus. Kaikilla lapsilla on oikeus osallisuuteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Jokainen ryhmän työntekijä sitoutuu lapsen tuen toteuttamiseen, jolloin tuki toteutuu myös pienryhmätoiminnassa (strukturoidu arki). Ryhmässä on riittävästi resursseja vastata lasten tarpeisiin (ryhmäkoko,

rakenteellinen tuki ja joustavat ryhmittelyt) ja työntekijöiden osaamista käytetään aktiivisesti. Huoltajien kanssa tehdään yhteistyötä, sillä huoltajan asiantuntemus omasta lapsestaan on tärkeä osa inklusiivista toimintakulttuuria. Toimintaympäristöä muokataan lasten tarpeita vastaavaksi niin, että se mahdollistaa kaikkien lasten aloitteellisuuden, osallisuuden, mahdollisuuden erilaisten valintojen tekemiseen sekä taitojen harjoittamiseen. Arjen struktuuri ja ennakoitavuus tukevat kaikkien lasten toimintaa. Tarvittaessa arjen struktuuria muokataan tarpeen vaatimalla tavalla, jotta lapsen tuki toteutuu. Inklusiota ei nähdä pysyvänä tilana tai valmiina mallina. Inklusio on jatkuvaa oppimisen ja osallisuuden esteiden purkamista varhaiskasvatuksen eri tasoilla."

Varhaiskasvatuksen perusteissa todetaan, että välittäminen, huolenpito ja myönteinen ilmapiiri varhaiskasvatusyhteisössä edistävät lapsen kasvua, kehitystä ja oppimisvalmiuksia. Moninaisuuden kunnioittaminen, esteettömyys ja lapsen vahuuksien, myönteisen minäkuvan sekä tekemisen ilon vahvistaminen ohjaavat jokaisen lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamista. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Varhaiskasvatuksessa lasta kuullaan hänen vahuuksista sekä kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tarpeista. Kuulemisessa huomioidaan lapsen ikä- ja kehitystaso. Kuuleminen on osana lapsen vasua.

Lapsen tuki on **osa laadukasta varhaiskasvatuksen toimintaa**. Jokaisella varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettu tai erityistä tukea, jos tuen tarpeita ilmenee.

Varhaiskasvatuksen perusteet määrittävät, että tuki tulee

- olla oikea-aikaista,
- järjestää viivytyksettä,
- kohdentua yksilöllisesti,
- pohjautua lapsen vahuuksiin sekä kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin terpeisiin sekä
- kirjata lapsen vasuun.

Kotkan varhaiskasvatuksessa tuen järjestämisen lähtökohta on lapsen oikeus saada tuki omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Tämän mahdollistumiseksi tarvitaan usean varhaiskasvatuksen ammattilaisen yhdessä työskentelyä ja tiivistä yhteistyötä huoltajien kanssa. Tuen tarpeen ilmenemisajankohta vaikuttaa siihen, keitä ammattilaisia on mukana järjestämisprosessissa. Jos tuen tarve on tiedossa jo varhaiskasvatuksen hakuhetkellä, on tiedon vastaanottaja tavallisesti palveluohjaaja. Hän käynnistää yhteisen työskentelyn varhaiskasvatuksen aluepäällikön kanssa ja veo kutsutaan mukaan työskentelyyn. Mikäli lapsen tuen tarve ilmenee lapsen jo ollessa varhaiskasvatuksessa, ryhmän henkilökunta on avain asemassa käynnistämässä tuen toteuttamista ja järjestämistä. Kotkan varhaiskasvatuksessa on varhaiserityiskasvatuksen käsikirja, jossa kuvataan yhteistyö huoltajien kanssa, ammattilaisten vastuut tuen järjestämisessä ja tuen järjestämisprosessin eteneminen.

5.1 VARHAISERITYISKASVATUKSEN ASIANTUNTIJAT

Kotkassa varhaiserityiskasvatuksen kehittämissuunnittelija johtaa varhaiserityiskasvatusta, sen suunnittelua ja kehittämistä osana varhaiskasvatuksen kokonaisjohtamista ja -kehittämistä. Tämä toteutuu vahvassa yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajien (veo), päiväkodinjohtajien ja perhepäivähoidonohjaajan kanssa. Lisäksi varhaiserityiskasvatuksen kehittämissuunnittelija vastaa lapsen tuen edellyttämistä hallintopäätöksistä sekä koordinoi varhaiskasvatuksen ohjaajaresurssin kohdentumista.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja työskentelee kunkin päiväkodinjohtajan yksikkökokonaisuudessa. Päiväkodit toimivat perhepäivähoidon varahoitopaikkoina, mikä ohjaa veon työpanosta perhepäivähoitoon. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan työpanosta ohjautuu myös yksityisen palveluntuottajien päiväkoteihin ja esiopetukseen (Ruotsinkielinen esiopetus). Kotkan varhaiskasvatuksessa työskentelee varhaiskasvatuksen ohjaajia (avustamistyö), joiden työpanoksen kohdentumista arvioidaan vuosittain. Päiväkodinjohtaja toimii erityisopettajien ja ohjaajien esihenkilönä. Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa on jokaisen varhaiskasvatuksen ammattilaisten vastuut varhaiserityiskasvatuksen osalta sekä veon ammattitaidon kohdentuminen palveluseteliyksiköihin ja yhteistyö yksityisen varhaiskasvatuksen kanssa. Palvelusetelisääntökirjassa on myös kuvattu varhaiserityiskasvatuksen toteutuminen.

5.2 JÄRJESTÄMISTÄ TUKEVIA RAKENTEITA

Lapsiryhmissä voi ilmetä moninaisia ja useita lasten tuen tarpeita yhtäaikaan. Tämä laajentaa ja ajoittain tiivistää esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajan yhteistyövelvoitetta. Ajoittain ryhmän henkilöstö tarvitsee osaamisensa vahvistamista ja esiintyy myös tarvetta erityisosaamiselle. Henkilöstö voi vastata varhaiskasvatuspäivän aikana erityisistä hoidollisista toimenpiteistä (esimerkiksi imu tai katetrointi) tai lapsen lääkehoidosta. Kotkan varhaiskasvatuksessa on määritelty kriteerit ja prosessit, kuinka edellä kuvatut asiat voidaan huomioida tehtäväkohtaisessa palkassa. Toimintaohje prosessin käynnistämiseen löytyy Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjasta. Lisäksi on henkilöstöhallinnon asiakirjoja tehtäväkohtaisen palkan määrittelyyn.

Kotkan varhaiserityiskasvatuksen järjestämistä linjaavat, arvioivat ja kehittävät vek kehittämisverkosto sekä vek työryhmä. Vek työryhmässä on varhaiskasvatuksen erityisopettajia ja esihenkilöitä. Vek -kehittämisverkostossa on edustettuina koko varhaiskasvatuksen henkilöstö. Tarkemmin ryhmien vastuita ja kokoonpanoja on kuvattu varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa.

Varhaiserityiskasvatuksen työryhmä (vek)	Vek kehittämisverkosto
<p>Huolehtii yhdenveroisen rakenteellisen tuen toteutumisesta</p> <p>Linjaa, arvioi ja kehittää varhaiserityiskasvatuksen asioita</p> <p>Päätää tva -esitykset ja hinnoittelukohdan muutokset</p> <p>Antaa toimeksiantoja Vek kehittämisverkostolle</p> <p>Käsittelee ja tarvittaessa päättää kehittämisverkoston esityksiä</p>	<p>On yksi osa palvelualueen kehittämiskokonaisuutta</p> <p>Kehittää osaltaan varhaiserityiskasvatuksen sisällön ja tuen toteutuksen asioita</p> <p>Luo ja muokkaa käytänteitä</p> <p>- tarkastellen ammattilaisten vastuita, yhteistyötä ja tuen tarpeita sekä järjestämistä</p> <p>Työskentelee vek-työryhmän toimeksiantojen parissa</p> <p>Valmistelelee esityksiä päätettäväksi vek työryhmään</p>

5.3 YHTEISTYÖ JA TUEN JATKUMO

Varhaiskasvatus toteutuu **yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa** siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksen aloittaminen on yhteistyön kannalta tärkeä hetki. Aloituksen vaiheet, henkilöstön vastuu ja keskustelun aiheet on kirjattu auki Kotkan varhaiskasvatuksessa varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa (katso myös vasu luku 3.4). Monikulttuurisuustaustaisten perheiden kohdalla hyödynnetään "Aloituskeskustelu eri kieli- ja kulttuuritaustaisille perheille -lomaketta", joka löytyy varhaiskasvatuksen verkkoasemalta. (Katso myös Monikielisyiden tukemisen suunnitelma s. 7.)

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja käy lapsen kotona yleensä yhdessä päiväkodin tai perhepäivähoidon ammattilaisen kanssa, mikäli lapsen tuen tarve on tiedossa ennen varhaiskasvatuksen aloitusta. Kotikäynnin tarkoitus on saada huoltajien asiantuntemus käyttöön, lapsen tuen tarpeeseen vastaamisessa, heti varhaiskasvatuksen alusta lähtien. Kotikäynti luo perustan yhteistyölle. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan. Varhaiskasvatuksen alettua huoltajien kanssa laaditaan palvelusopimus, jossa selvitetään ja sovitaan lasta koskevien asioiden käsittelystä. Sopimuksen laadinnan tai päivityksen yhteydessä huoltajan kanssa keskustellaan varhaiskasvatuksen järjestämisestä.

Huoltajan kanssa keskustellaan myös

- lapsen oikeudesta tukeen,
- tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista
- lapselle annettavasta tuesta
- tuen toteuttamisen muodoista
- yhteistyön merkityksestä (myös monialainen) tuen ilmetessä ja sen toteutuksessa.

Mikäli tuen tarve nousee esiin lapsen varhaiskasvatuksen jo alettua, luottamuksellinen yhteistyösuhde henkilöstön ja huoltajien välillä mahdollistaa havainnoista keskustelun heti huolen tai tuen tarpeen ilmetessä. Tuen suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin osalta järjestetään yhteistyöpalavereja huoltajien sekä asiantuntijoiden kanssa. Aina ennen monialaisen yhteistyön todentumista henkilöstö keskustelee huoltajien kanssa yhteistyön tarpeesta ja siitä, mistä yhteistyön tarve nousee. Yhteistyöpalavereissa varhaiskasvatuksen erityisopettaja on tavallisesti mukana. Tarvittaessa palavereissa on myös tulkki. Tuen tarpeen tavoitteet voidaan parhaiten saavuttaa, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan. Lapsi saa tarvitsemaansa tukea, vaikka huoltajat eivät sitoutuisikaan yhteistyöhön. Lapsi ja/tai perhe voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta, kuten lastenneuvolasta, kasvatus- ja perheneuvolasta tai vammaispalveluista. Näiden palveluiden asiantuntijat ovat monesti mukana tuen palaverissa.

Päivittäinen kanssakäyminen huoltajien ja henkilöstön välillä mahdollistaa nopean puuttumisen asioihin. Kodin kanssa tehtävässä yhteistyössä vähintään kerran vuodessa toteutuvalla kasvatuskeskustelulla on merkittävä osa tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Pääsääntöisesti lapselle suunnattu tuki lisää päivittäisiä sekä ennakoon sovittuja keskusteluja huoltajien kanssa. Ennakoon sovituissa kasvatuskeskusteluissa lapsen vasulomake toimii työvälineenä lapsen vahvuuksien, tuen tarpeiden, huoltajien näkemysten sekä pedagogisten ratkaisujen kokoamisessa tuen toteuttamiseksi sekä niiden arvioimiseksi. Vanhempainilloissa avataan huoltajille yhteisesti varhaiskasvatuksen suunnitelmia, järjestämistä sekä lapsen tuen kokonaisuutta.

5.3.1 MONIALAINEN YHTEISTYÖ JA TUEN JATKUMO

Varhaiskasvatusyksikön henkilöstön keskinäinen yhteistyö toteutuu yksikön sisäisinä palavereina. Näiden mahdollistuminen perustuu yksikkökohtaisiin suunnitelmiin. Palaverien tavoitteena on taata yksikössä ja ryhmissä yhtenäinen pedagoginen toiminta, kehittävä arviointi ja henkilökunnan ajan tasalla pysyminen. Näiden tavoitteiden merkitys vahvistuu etenkin silloin, kun lapsilla on erilaisia tuen tarpeita. Palaverissa noudatetaan voimassa olevia salassapitosäädöksiä ja tiedon vaihtoa koskevia säädöksiä. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu yksikön sisäisiin palaveriin tilanteiden edellyttämällä tavalla. Erityisopettajien osallistuminen pohjautuu yksikön ja erityisopettajan yhteiseen suunnitelmaan ja elää tuen tarpeiden mukaan.

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on varmistaa varhaiskasvatuksen toteutuminen toimintayksiköissä lapsen tarpeita vastaavasti. Pääsääntöisesti lapsen huoltajat välittävät mahdollisten muiden asiantuntijoiden tiedon varhaiskasvatukseen. Tiivis yhteistyö huoltajien kanssa on edellytys monialaiselle yhteistyölle. Huoltajat ovat palvelusopimuksessa ilmaisseet kantansa monialaisesta yhteistyöstä. Aina ennen yhteistyön todentumista henkilöstö keskustelelee huoltajien kanssa yhteistyön tarpeesta ja siitä, mistä tarve nousee ja miten toteuttamalla se parhaiten palvelee lapsen varhaiskasvatusta. Tässä keskustelussa voi olla mukana varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Monialainen yhteistyö toteutuu ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Varhaiskasvatus kutsuu yhdessä huoltajien kanssa yhteiseen palaveriin ne yhteistyötahot, joiden läsnäolo on tarpeen. Monialaiseen yhteistyöhön osallistuu tarpeen mukaan ammattilaisia esimerkiksi lastenneuvolasta, lasten kuntoutuspalveluista, vammaispalveluista tai lastensuojelusta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii useimmiten monialaisen yhteistyöpalaverin koollekutsujana.

Kasvun ja oppimisen polun nivelvaiheissa, joissa lapsi esimerkiksi vaihtaa varhaiskasvatusyksikköä, aloittaa esiopetuksen tai perusopetuksen, järjestetään tuen jatkuvuuden turvaamiseksi monialainen yhteistyöpalaveri. Nivelvaiheyhteistyö on kirjattu erikseen. Kirjauksessa on kuvattu varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen henkilöstön välinen yhteistyö ja vastuut koskien tiedonvaihto- ja nivelvaiheikäytäntöjä huomioiden salassapito ja tiedon vaihtoa koskevat säädökset. Huoltajat kutsutaan mukaan tiedonvaihtotilanteisiin. Lapsen näkemys vahvuuksistaan ja tuen tarpeistaan ovat tärkeä osa tiedon vaihtoa. Mikäli huoltajat henkilöstön tarjoamista palaveriajoista/toteutuksista huolimatta ovat estyneitä osallistumaan sovitaan, yhteisymmärryksessä huoltajien kanssa, palaverissa käsiteltävistä asioista. Palaverin jälkeen varmistetaan huoltajien tietoisuus käsitellyistä asioista ja näkemykset lapsen vasun sisällöstä.

Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa on kuvattu yhteistyön kokonaisuutta laajasti. Yhteistyötä tarkastellaan varhaiskasvatuksen hakutilanteen, huoltajayhteistyön, varhaiskasvatuksen ammattilaisten keskinäisen ja monialaisen yhteistyön näkökulmista. Käsikirjassa myös määritellään monialaisen yhteistyön toimijat.

5.4 TUEN ARVIOINTI

Varhaiskasvatuksen arki sisältää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevia sekä mahdollisia vaikeuksia ennaltaehkäiseviä pedagogisia järjestelyjä ja työtapoja. Esimerkiksi henkilökunta suunnitelmallisesti eriyttää toimintaa vastaamaan lapsen tarpeita, muuntaa joustavasti ryhmien kokoonpanoja ja muokkaa oppimisympäristöjä. Päiväjärjestyksen selkeys, ennakoitavuus ja toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Kuvat, kuvittaminen ja tukiviittomat tarjoavat visuaalisen kanavan puheen rinnalle. Ne innostavat lähes kaikkia lapsia ja palvelevat useita lapsia puheen ymmärtämisessä sekä tuottamisessa. Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka vahvistaa aikuisen läsnäoloa, jolloin hänellä on mahdollisuus lähes välittömästi havaita lasten tarpeet ja vastata niihin. Lapsiryhmän henkilöstö käy ammatillista keskustelua tekemistään havainnoista. Varhaiskasvatuksen opettaja ohjaa havainnot päätelmiksi ja tiimin pedagogiseen käyttöön. Mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa riittävästi lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, lapsille määritellään sopivin tuen taso ja tuen muoto.

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaiseen ja riittävään tukeen. Tuen tarvetta arvioidaan jatkuvasti osana varhaiskasvatuksen arkea ja siinä hyödynnetään, huoltajien luvalla, lapselle tehtyjen terveystarkastusten sekä mahdollisten muiden kartoitusten tuloksia. Arviointia toteutetaan yhdessä huoltajien kanssa, sillä he ovat oman lapsen asioissa asiantuntijoita. Yhteistyössä arvioidaan tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä sekä tuen toteuttamista. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu tuen arviointiin. Aloite lapsen tuen vahvistamiseksi voi siis tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset havainnoivat ja tekevät arviointia etenkin

- lasten leikkitilanteissa,
- vuorovaikutustilanteissa sekä
- toiminnanohjauksen osalta kaikissa arjen toistuvissa tilanteissa.

Havainnointia toteutetaan laajasti kehityksen eri osa-alueiden kautta.

- liikkuminen, karkea- ja hienomotoriikka
- arjen omatoimisuustaidot ja toiminnanohjailu
- leikki ja sosiaaliset taidot
- kommunikaatio ja vuorovaikutustaidot
- tarkkaavuus ja keskittyminen
- oppimiseen liittyvät taidot havaitseminen ja muisti

Varhaiskasvatuksen erityisopettajan (veo) erityispedagogista osaamista hyödynnetään lapsen tuen tarpeen arvioinnissa. Arviointikäytännöt, seurannan toteuttaminen ja työntekijöiden vastuut ohjeistetaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalomakkeen yhteydessä. Lapsen tuen tarvetta, tuen riittävyttä ja sen toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, kuitenkin vähintään kerran vuodessa lapsen vasun tarkastamisen yhteydessä. Lisäksi muutokset tuen tarpeissa tai oppimisympäristössä edellyttävät arviointia. Arvioinnissa tarkastellaan, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toiveet otetaan huomioon.

Tuen toteutumisen seuranta ja arviointi on kuvattu Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaohjeistus on henkilökunnan käytettävissä varhaiskasvatuksen verkkoasemalla.

5.5 TUEN TASOT

Varhaiskasvatusta ja tukea suunniteltaessa huomioidaan, että lapsen tuen tarve voi vaihdella. Tarve voi olla lyhytaikaista ja vähäistä, jolloin yksittäinen tuen muoto voi riittää (esimerkiksi yleisen tuen tasolla). Osa lapsista tarvitsee enemmän ja säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useampaa tukea. Varhaiskasvatuksen tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasoilla toteutuvat varhaiskasvatuksen tuen muodot. Muotoja ovat pedagogiset, rakenteelliset tai hoidolliset tukitoimet.

Tuen tasoja ja muotoja kuvataan tarkemmin Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa, joka on käytettävissä varhaiskasvatuksen verkkoasemalta.

Varhaiskasvatuksen tuen muodot ja niiden sisältämät tukitoimet ovat käytettävissä kaikilla tuen tasoilla. Menetelmien määrä, käytön intensiivisyys ja tuen tarpeiden syvyys sekä laajuus määrittävät tuen tasoa. Tuen toteuttamisen tavoitteet, menetelmät, arviointi sekä yhteistyö kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan säännöllisesti toteutettaviksi. Niiden merkitystä ja riittävyyttä arvioidaan osana lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamista. Huoltajat ovat mukana tässä arvioinnissa (vasukeskustelut tai päivittäinen yhteistyö).

Riittävän varhain toteutettu yleinen tuki tarjoaa mahdollisuuden sille, että löydetään keinot tukea lapsen kehitystä, oppimista sekä sujuvaa toimintaa arjessa. Saattaa olla, että yleinen tuki on lapselle riittävää. Yleistä tukea toteuttamalla kehitys ja oppiminen etenevät ja muut tuen portaat jäävät käyttämättä. Kutakin varhaiskasvatuksen tuen tasoa on avattu tässä varhaiskasvatussuunnitelmassa.

5.5.1 YLEINEN TUKI

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaiseen ja riittävään tukeen. Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Se muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yleisessä tuessa lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan tarpeen, iän ja kehitysvaiheen mukaisesti.

Lapsen yleinen tuki on lyhytkestoista ja/tai teholtaan (intensiteetiltään) matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä toteutuvilla yksittäisillä pedagogisilla ratkaisuilla sekä tukitoimilla. Koko tiimin henkilökunta toteuttaa tukea.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi

- soveltuvien materiaalien (kuvat kommunikoinnin tukena) ja välineiden (tiimalasi ajan hahmottamiseksi, kolmiokynä, dynair-tyyny jne.) käyttöä
- soveltuvien ryhmäkoonpanojen hyödyntämistä,
- moninaisten oppimisympäristöratkaisujen (oma paikka pukemiselle, ympäristön ärsykkeiden määrän rajaaminen esim. ruokailuhetket sekä lelujen saatavuus) toteuttamista
- soveltuvien opetusohjelmien käyttämistä,
- ennakoivia toimintatapoja (ensimmäisten joukossa pukemaan, tulevan tapahtuman muisteuttelua) tai
- joissakin tilanteissa myös osa-aikaisen erityisopettajan antamaa tukea.

Kotkan varhaiskasvatuksessa ammattilaiset näkevät onnistuneen, henkilöstön yhdessä toteuttaman, pedagogiikan edellytyksenä, että

- henkilöstö jakaa saman ymmärryksen yleisestä tuesta ja sen toteuttamisesta.
- aikuinen on aidosti läsnä tilanteessa keskittyen lapseen.
- henkilöstö on herkkänä havainnoimaan ja huomaamaan lapsen tarpeet.
- yhteiset sopimukset toteutuvasta pedagogiikasta on kirjattu Tiimisuunnitelmaan.
- yhteisiin sopimuksiin palataan säännöllisesti tiimipalaverissa.
- sopimukseen palaaminen nähdään sitouttavan tiimin henkilöstön yhteiseen työhön.
- kunkin ammattilaisen osaamista hyödynnetään pedagogiikan toteuttamisessa.
- toimintaa dokumentoidaan, dokumentteja käsitellään ja toimintaa muokataan tarpeiden mukaan.
- jokainen työntekijä näkee moninaisuuden varhaiskasvatuksen arjen osana, moninaisuus ei siis tuota arkeen kuulumatonta työtä (kts. luku 3.1.2.).

Ammattilaisten työhön sitoutuminen on edellytys tuen toteuttamiselle lapsen tarpeita vastaavasti. Henkilöstö nostaa tärkeäksi oikea-aikaisen ja ajantasaisen yhteistyön huoltajien kanssa. Yhteisellä sujuvalla ja avoimella työskentelyllä arjen struktuurista saadaan lapsen leikkiä, yksin/yhdessä toimimista, kasvua, kehitystä ja oppimista tukeva.

(Katso myös luku 5.6.1 Tuen muodot-Pedagogisen tuen muoto)

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöstä, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki kirjataan osaksi lapsen vasua. Lapsen tarvitsemista mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös (Varhaiskasvatuslaki 15 c §). Samoin hallintopäätös tehdään, jos lapsi tarvitsee esimerkiksi erityisopetusta osa-aikaisesti. Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa on kuvattu lapsen yleinen tuki.

5.5.2 TEHOSTETTU TUKI

Tehostettu tuki toteutuu, kun varhaiskasvatuksen pedagogiikka ja sen lisäksi toteutettu yleinen tuki ei vastaa riittävästi lapsen tuen tarpeeseen. Yleiseen tukeen verrattuna tehostettu tuki on yksilöllisempää ja intensiteetiltään voimakkaampaa tukea. Tehostetussa tuessa käytetään tavallisesti useita tuen toteuttamistapoja. Tuki pohjautuu huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön, lapsen kuulemiseen (ikä- ja kehitystaso huomioiden), varhaiskasvatuksen henkilöstön havainnointiin sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan asiantuntemukseen. Saattaa olla, että lapsen asioissa on jo tehty yhteistyötä Kymsojen lasten neuvolan, terapeutti- ja psykologipalveluiden sekä perheneuvolan kanssa. Monialainen yhteistyö toteutuu tiiviissä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tehostetusta tuesta tehdään hallintopäätös. Esityksen päätökselle valmistelee veo ja välittää sen kirjaamon kautta erityisopetuksen suunnittelijalle.

Tehostetussa tuessa käytetään yhtä aikaa monenlaisia toteuttamistapoja. Tuki on

- intensiteetiltään voimakkaampaa ja pitkäjänteisempää kuin yleisen tuen aikana.
- lyhytkestoista tai pidempään jatkuvaa ja siinä käytetään samanaikaisesti sekä säännöllisesti useita tuen muotoja (pedagoginen, rakenteellinen ja hoidollinen).
- kirjattu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan, jonka laadinnasta vastaa esisijaisesti varhaiskasvatuksen opettaja.

Tehostetussa tuessa vahvistetaan sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti kohdentuvaa tuen suunnittelua. Tehostetun tuen suunnitteluprosessissa varhaiskasvatuksen opettaja huolehtii lapsen ja huoltajien osallisuudesta. Tässä prosessissa hän tekee yhteistyötä varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä lapsen kehityksen tukemisessa mukana olevien ammattilaisten kanssa mm. lastenhoitaja, ohjaaja, päiväkodinjohtaja.

Lapsen huoltajat ja lapsi itse (ikä ja kehitystaso huomioiden) ovat osallisina lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa. Tapauskohtaisesti mukana suunnitelman tekemisessä voivat olla myös lapsen tukemisen yhteistyökumppanit (esim. terapeutti, sairaanhoidon asiantuntijat). Lapsen vasu täydentyy tarvittaessa yksilöllisellä lääkehoidon tai hoitotoimenpiteiden suunnitelmalla. Lapsen vasu-kaavakkeeseen on kirjattu kohdat vasun laadinta-, seuranta- ja arviointiprosessille.

Lapsen tehostetun tuen riittävyttä seurataan ja arvioidaan säännöllisesti. Mikäli lapsen tilanteessa tapahtuu muutoksia (tarpeet, oppimisympäristö yms.), lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tarkistetaan vastaamaan lapsen tuen tarvetta. Lapsen tuen tarve voi oleellisesti vähentyä. Tällöin hänen kehitys ja oppiminen etenevät esimerkiksi varhaiskasvatuksessa toteutetun yleisen tuen (luvussa 5.5.1) turvin. Kun tehostettua tukea ei enää tarvita,

kumotaan tehostetun tuen päätös ja kirjataan muutos näkyviin lapsen vasu-lomakkeeseen. Seuranta ja arviointia tehdään yhteistyössä lapsen, huoltajien sekä tuen aloittamisen kohdalla mainittujen ammattilaisten kanssa.

Tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia samoja tukitoimenpiteitä (intensiivisemmin) kuin varhaiskasvatuksessa yleensä. Vastaavasti tehostetun tuen menetelmiä voidaan hyödyntää osana ryhmän varhaiskasvatusta. Erityisopettajan antaman tuen, lapsen yksilöllisen ohjauksen, joustavien ryhmittelyjen ja kodin kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu tehostetun tuen aikana. Tuki järjestetään laadultaan ja määrältään lapsen kehitystason sekä yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan lapsen mahdollisuuksista valintojen tekemiseen, oppimisen iloon ja onnistumisen kokemuksiin yksilönä kuin myös ryhmän jäsenenä.

5.5.3 ERITYINEN TUKI

Erityisestä tuesta hyötyvät lapset, joilla on pulmia usealla kehityksen osa-alueella tai jollakin alueella erittäin suuri tuen tarve. Tuen tarve voi johtua esimerkiksi neuropsykiatrisesta häiriöstä, vaikeasta vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyvästä tai sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvästä tuen tarpeesta, joka on merkittävästi alentanut lapsen toimintakykyä. Tällöin tuen tarve on yleensä kokoaikaista, jatkuvaa ja yksilöllistä eikä siihen ole voitu vastata yleisellä eikä tehostetulla tuella. Lapsen erityisestä tuesta tehdään hallintopäätös, johon esityksen laatii varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Lapsen erityinen tuki kirjataan osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tuen toteuttaminen voi edellyttää monenlaisia yhtäaikaista arjen järjestelyjä, tiiviimpää varhaiskasvatuksen erityisopettajan työpanosta sekä tukipalveluita. Tärkeintä on turvata lapsen onnistumisen kokemus, valinnanteon mahdollisuus, ryhmään liittyminen ja mukana oleminen sekä oppimisen ilo. Täsmällisemmin erityisen tuen kokonaisuutta kuvataan Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa, joka löytyy varhaiskasvatuksen verkkoasemalta.

Erityisen tuen aikana lapsi voi tarvita tukea

- ryhmässä toimimisessa (esimerkiksi kuvia, viittomia, korvaavia kommunikaatiokeinoja, aikäsitteen tukemista, aikuisen ohjausta),
- toiminnallista eriyttämistä (esimerkiksi koritehtäviä) sekä
- aikaa perustaitojen harjoitteluun (päivittäin toistuvat tilanteet).

Tuki voi edellyttää henkilöstön erityispedagogisen tai sairaanhoidollisen osaamisen vahvistamista. Myös monialainen yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa on tärkeä osa tuen toteuttamista. Esimerkiksi lapsen mahdollisten tutkimus- ja hoitajaksojen päättyessä toteutuvaan yhteistyöpalaveriin osallistuu varhaiskasvatuksen henkilökuntaa tai lapsen omahoitaja vierailee lapsen päiväkodissa tai perhepäivähoitoryhmässä.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on lapsen tuen asioissa yhteistyössä varhaiskasvatuksen yksityisten palveluntuottajien kanssa. Mikäli lapsi ei ole varhaiskasvatuksen piirissä, yhteistyö tuen asioissa painottuu lasten neuvolaan ja varhaisen tuen palveluihin. Erityissairanhoidosta tulee ajoittain tieto erityisen tuen tarpeesta lapsen kohdalla, joka ei ole varhaiskasvatuksessa. Tällöin kysymyksessä voi olla lapsi, joka tarvitsee vaativaa erityistä tukea.

Erityisen tuen piirissä oleva esiopetuksen lapsi on oikeutettu varhaiskasvatukseen. Esiopetuksen ajalle lapsella on henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Tässä kohdin on tärkeää huolehtia huoltajien kanssa yhteistyössä siitä, että lapsen HOJKS ja varhaiskasvatussuunnitelma muodostavat jatkumon lapsen päivän kulussa. Käytännössä tämä tarkoittaa tuen suunnitelmien, tuen käytännön ratkaisujen sekä arvioinnin painottumista eri tavoin kummassakin suunnitelma-asiakirjassa. Toisaalta molemmissa suunnitelmissa on samankaltaisuutta.

Lapsen lähikoulussa toteutuvan esiopetuksen täydentävä varhaiskasvatus järjestetään esiopetuksen kanssa samoissa tiloissa sekä saman henkilökunnan toimesta. Pääsääntöisesti pidennetyn oppivelvollisuuden esiopetus toteutuu perusopetuksen pienryhmissä. Perusopetuksen pienryhmien lasten varhaiskasvatus toteutuu lähikoulun esiopetusryhmässä tai lähipäiväkodissa. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä tehdään tiivistä yhteistyötä huoltajien kanssa.

5.6 TUEN MUODOT

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti (Varhaiskasvatuslaki 15 b §). Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti.

Lapsen tuen muodot

- ovat **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia**.

- voivat toteutua samanaikaisesti, heti tuen tarpeen ilmettyä, osana päivittäistä varhaiskasvatuksen perustoimintaa.

- käsittävät lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan muunneltavia varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä.

Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan

- tukea tarvitsevien lasten etu,
- tuen tarve ja
- taso (yleinen, tehostettu ja erityinen) sekä
- se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia. Tuen muotoja on avattu Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa, joka on henkilöstön saatavilla varhaiskasvatuksen verkkoasemalla.

5.6.1 PEDAGOGINEN TUEN MUOTO

Pedagoginen tuen muoto
<p>Varhaiskasvatuksen arjen toistuvat toiminnot ja sisällöt. Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi. Selkeä ja ennakoitava päivärytmi. Sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat</p> <ul style="list-style-type: none"> • puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät (viittomat, kuvat ja erilaiset teknologiset ratkaisut) • positiivinen pedagogiikka • vuorovaikutuksellisessa pienryhmäpedagogiikassa aikuinen on aidosti läsnä ja lähellä lasta <p>Yhteisesti sovittujen pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien johdonmukainen käyttäminen osana varhaiskasvatuspäivää.</p>

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevat, erityispedagogiset menetelmät voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen muodon toimintatavat toteutuvat osana lapsen vertaisryhmää. Luvussa 5.5.1 on kirjattu tukeen liittyvät henkilöstön nostamat huomiot.

5.6.2 RAKENTEELLINEN TUEN MUOTO

Rakenteellinen tuen muoto
<p>Henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen hyödyntäminen, lisääminen sekä jakaminen, koskettavat erityisesti tuen tarpeen havaitsemista ja tuen toteuttamista. Ryhmän lapsimäärän pienentäminen Henkilöstön mitoitukseseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut Lapsimäärän ja henkilöstömitoituksen/rakenteen muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan. Varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen sekä esteettömyyden huomioiminen. Tulkitsemis- ja apuvälinepalveluiden osalta ollaan tiiviissä yhteistyössä Kymsoten kanssa. Varhaiskasvatuksen pienennetty ryhmä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki tehtäväalueellaan.</p>

Lasten tarpeet voivat edellyttää henkilöstön osaamisen lisäämistä tai vahvistamista. Kotkan varhaiskasvatuksen henkilöstö kokee, että on tärkeää saada kunkin ammattilaisen osaaminen oikeasti käyttöön hyödyksi ryhmän ja yksikön lapsille. Päiväkotien on mahdollista järjestää henkilökunnalle koulutusta vähintään kehittämispäivissä. Ammattilaisia ohjautuu myös yksittäisiin seudulla ja valtakunnallisesti toteutuviin koulutuksiin. Varhaiskasvatuksessa järjestetään vuosittain koulutusta koko henkilöstölle tai kohdentuen eri henkilöstöryhmille, joko omien ammattilaisten toteuttamana tai ulkopuolisen koulutuksen muodossa.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajat (veo) työskentelevät tehtäväkokonaisuuksien mukaan määritellyissä päiväkodeissa (mukaan lukien avoin varhaiskasvatus), esiopetusyksiköissä, perhepäivähoidossa ja yksityisessä varhaiskasvatuksessa. Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa on kuvattu veon tehtäväkokonaisuuksiin liittyviä sisältöjä ja toimintatapoja. Varhaiskasvatuksen ohjaajat toteuttavat avustamistehtävää. He voivat työskennellä ryhmäohjaajina tai lapsen henkilökohtaisina ohjaajina. Tarve määritellään tuen tarpeiden mukaisesti Vek -ryhmässä (katso luku 5.2).

Lapsiryhmiä muodostettaessa Kotkan varhaiskasvatuksessa huomioidaan ryhmän lasten tarpeita ja arvioidaan niiden vaikutusta varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Lasten tarpeiden kokonaisuus voi edellyttää esimerkiksi resurssihenkilön työpanoksen ohjaamista lapsiryhmään. Varhaiskasvatuslaki määrittää lapsen iän mukaan lasten ja aikuisten välisen suhdeluvun. Kotkan varhaiskasvatuksessa on mahdollista muuttaa henkilöstön ja lasten suhdelukua, jolloin lapsimäärä pienenee. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa suhdeluvun muutoksen tavoitteena on

- mahdollisuus toteuttaa lapsen tukea suunnitellusti ja
- varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden saavuttaminen ryhmässä.

Perusteissa kuvataan, että lapsen tuen tarpeet voivat edellyttää varhaiskasvatuksen järjestämistä myös pienryhmässä tai erityisryhmässä. Kotkan varhaiskasvatuksessa ei ole erityisryhmiä. Päiväkodeissa on mahdollisuus muodostaa pienennetty ryhmä, mikäli siihen on tarvetta. Pienennetyn ryhmän tarvetta arvioidaan vuosittain. Ryhmän suunnittelussa ja muodostamisessa veo, päiväkodin johtaja ja aluepäällikkö tekevät tiivistä yhteistyötä. Rakenteellinen tuen muoto on kirjattu Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjaan.

5.6.3 HOIDOLLINEN TUEN MUOTO

Hoidollinen tuen muoto
<p>Menetelmät ja toimintatavat, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja</p> <ul style="list-style-type: none"> • esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet <p>Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet edellyttävät usein esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä (konsultaatio ja ohjaus).</p>

Päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito annetaan lapsen tarpeen mukaan niin yleisen, tehostetun kuin erityisenkin tuen aikana. Jos lapsen tuen tarve ja hoidolliset tuen muodot edellyttävät varhaiserityispedagogista osaamista, tehdään yhteistyötä veon kanssa.

Kotkan varhaiskasvatuksessa on "Kotkan varhaiskasvatuksen lääkehoitosuunnitelma", mikä pohjaa varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, kouluterveydenhuollon ja lastenneuvolan seutukunnalliselle yhteistyölle. Suunnitelmaa noudatetaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yksiköissä. Kukin yksikkö suunnittelee lääkehoitosuunnitelman pohjalta lääkehoidon kannalta tarpeelliset toimenpiteet yksittäisen lapsen kohdalla. Suunnitelma koskee välttämättömiä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tapahtuvia lääkehoidollisia ja muita hoidollisia toimenpiteitä. Kotkassa lapsen lääkehoidosta vastaa varhaiskasvatuksen lastenhoitaja tai ohjaaja, jolla on lääkeosaamisen perusteet (LOP) koulutus sekä tarvittavat luvat. Lapsen vasun liitteenä käytetään tarvittaessa Yksilöllinen lääkehoito -suunnitelmaa ja/tai Yksilöllinen hoidollisten toimenpiteiden -suunnitelmaa. Suunnitelmat löytyvät varhaiskasvatuksen verkkoasemalta, josta löytyy myös ohje lääkehoitopätevyden vahvistamisprosessista. Yksilöllisten suunnitelmien ohjeistus on kirjattuna suunnitelmakaavakkeisiin.

5.7 LAPSEN VASU TUEN AIKANA

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan (lapsen vasu) kirjataan lapsen tarvitsema tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako. Lapsen vasun laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja kohdentaa ammattitaitoaan ja osaamistaan tuen (taso, muoto, tuen toteutus, arviointi, suunnittelu) kirjaamisessa lapsen vasuun. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide ja toiveet selvitetään sekä huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arviotaessa (Perusteiden luku 1.3.). Lapsen näkemys vahvuuksistaan ja oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin tarpeistaan on arvokasta tietoa tuen toteuttamisessa. Dokumentoinnilla voidaan tukea lapsen näkemysten esille tuomista. Kotkan varhaiskasvatuksessa on käytössä Kasvun kansio, josta lisää muun muassa luvussa 1.3.

Lapsen tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan sekä tarkistetaan vähintään kerran vuodessa (vasukeskustelu) tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen vasuun kirjataan toiminnan tavoitteiden saavuttaminen. Tavoitteita tarkastellaan ja muutetaan vastaamaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta. Lapsen tuen tarpeiden ja tukitoimenpiteiden päättymisen merkitään myös suunnitelmaan.

Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet määräävät lapsen kasvun ja oppimisen tuesta. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta tuki sovitetaan yhteen esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjataan lapsen esiopetuksen suunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan arviointi mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuudesta. Arvioinnissa

- kuvataan lapsen oppimiseen liittyviä erityistarpeita,
- arvioidaan käytössä olevia tukitoimia sekä niiden vaikuttavuutta,
- kuvataan tukitoimien kehittymistä tuen tarvetta vastaavaksi ja

- perustellaan sitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja sen sisältämä mahdollinen tuen tarpeen arvio on, Varhaiskasvatuslain (15 e §) mukaisesti, pohjana tehostetun tai erityisen tuen tai tukipalveluiden hallinnolliselle päätökselle. Veo kirjaa lapsen tuen tarpeen arvioin ja huolehtii sen kohdentumisesta päätöksen teon tuksi. Varhaiserityiskasvatuksen suunnittelija tai varhaiskasvatuksen kehittämissuunnittelija tekee tarvittavat päätökset ja lähettää tiedon kirjallisena huoltajille. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisältöä vastaavaksi.

Tilanteen niin vaatiessa lapsen vasuun liitetään myös lapsen lääkehoitosuunnitelma ja suunnitelma hoidollisten toimenpiteiden suorittamisesta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman kirjaamiskäytännöt lapsen tuen aikana, tuen vaikuttavuuden arviointikonaisuus sekä tukitoimien kehittämisprosessi on kuvattu Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi Kotkan varhaiskasvatuksessa on kuvattu kuntavasun luvussa 1.3.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan tuen tarpeen mukaisesti seuraavia kokonaisuuksia:

- Pedagogiset tuen muodot
- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.
- Rakenteelliset tuen muodot
- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pienennetty ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.
- Hoidolliset tuen muodot
- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet
- mahdollinen lääkehoitosuunnitelma tai hoidollisten toimenpiteiden suunnitelma
- Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut
- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.
- Tuen vaikuttavuuden arviointi
- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat. Kotkan varhaiskasvatuksessa veo kirjaa asiat Lapsen tuen tarpeen arviointi -lomakkeelle.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystyöpalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta.

5.8. TUEN JA TUKIPALVELUN PÄÄTÖSMENETTELY

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista tehdään viipymättä hallintopäätös, jonka menettelyssä noudatetaan hallintolakia. Tehostetun ja erityisen tuen päätös tai päätös tukipalveluista on toistaiseksi voimassa. Hallintopäätös muutetaan tai se kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu. Huoltajalla on oikeus hakea päätökseen muutosta valittamalla. Yksityisen palveluntuottajan yksiköiden tuen ja tukipalveluiden päätökset tekee Varhaiskasvatustilain mukaisesti Kotkan varhaiskasvatus.

Lapsi voi osallistua useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän varhaiskasvatukseen. Tämä on mahdollista esimerkiksi vuoroasumistilanteessa. Tällöin Kotkan varhaiskasvatuksella on lapsen edun mukaisesti velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän kanssa. Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista tehdään molemmissa kunnissa erikseen.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, tehdään tarvittaessa erillinen hallintopäätös tukipalveluista (esim. yleisen tuen aikana).

Tehostetun ja erityisen tuen päätös tai päätös tukipalveluista perustuu tuen tarpeen arviointiin. Tuen tarpeen arviointiprosessista vastaa varhaiskasvatuksen erityisopettaja (Katso myös luvut 5.5.2 Tehostettu tuki ja 5.5.3 Erityinen tuki). Osana tuen tarpeen arviointia, Varhaiskasvatustilain (15 e §) mukaisesti, kuullaan lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. (Katso myös kuntavasun luku 5.7. Lapsen vasu tuen aikana.) Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle.

Lapsen tuen aikana tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. Perusteiden luku 5.4 ja kuntavasun luku 5.4). Tämä arviointi tai lapsen vasun tarkistaminen voi tuoda esiin muuttuneen tuen tarpeen. Tuen tarpeen muutos velvoittaa joko muuttamaan hallintopäätöstä tai kumoamaan päätös.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveystyöpalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammais- ja tukipalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Kuntavasun luvussa 5.5.2 ja 5.5.3 on kuvattu lyhyesti hallintopäätösprosessia. Varhaiserityiskasvatuksen käsikirjassa avataan päätösprosessia tarkemmin, jolloin kuvataan myös prosessiin liittyvät vaiheet ja ammattilaisten vastuut.

6 VAIHTOEHTOISEEN PEDAGOGIIKKAAN TAI ERITYISEEN KATSOMUKSEEN PERUSTUVA VARHAISKASVATUS

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voi olla omaleimainen, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää ja kuvaa suunnitelmassa sen lisäksi, mitä perusteasiakirjassa aiemmin määrätään,

- mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat
- miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa.

(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, s. 46)

Kotkan varhaiskasvatuksessa toimii ostopalveluna Pelastusarmeijan päiväkoti. Päiväkoti on Merimajan päiväkoti ja sen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja kaikessa kanssakäymisessä näkyy kristillinen arvopohja. Päiväkoti kokoaa kunnan varhaiskasvatusyksiköiden mukaisesti yksikkökohtaisen toimintasuunnitelman, jossa avataan kristillisen arvopohjan näkyminen osana arjen varhaiskasvatustoimintaa.

7 ARVIOINNIN, SEURANNAN JA KEHITTÄMISEN KOKONAISUUS

Arviointi- ja seurantakokonaisuuden muodostavat varhaiskasvatuksen järjestäjän ylläpitämät arviointikäytännöt ja -kanavat sekä yksiköissä ja toimintamuodoissa toteutettu arviointi. Arviointi luo pohjaa varhaiskasvatuksen kehittämislle.

Arviointikokonaisuus jaetaan kahteen tasoon:

- yksikkötaso: lapset, huoltajat ja henkilöstö
- järjestäjätaso

Varhaiskasvatusta ja varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioivat lapset, huoltajat ja varhaiskasvatuksen henkilökunta. Arviointi on jatkuvaa ja säännöllistä. Jatkuvuus mahdollistuu henkilöstön ja huoltajien päivittäisten kohtaamisten ja tiimien säännöllisten kokoontumisten kautta. Säännöllisyyttä tukevat tietyn väliajoin toistuvat tiimipalaveriaiheet sekä yksikkö- ja kuntatason asiakaskyselyt. Arviointi koskettaa toiminnan järjestämistä, toimintakulttuuria, arvoja, laaja-alaista osaamista, pedagogiikkaa, siis koko varhaiskasvatuksen kokonaisuutta. Järjestämisen seuranta toteutuu asiakastietojärjestelmän avulla ja se kohdentuu esimerkiksi aikuisten ja lasten suhdelukujen seurantaan. Tämän rinnalla seurataan myös henkilöstön rekrytointia ja kelpoisuusehdot täyttävien ammattilaisten riittävyyttä. Lisäksi henkilöstön ammatillista täydennyskoulutustietoa kerätään ja seurataan.

Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka vahvistaa lasten osuutta arvioitsijoina sekä selkeyttää henkilöstön roolia arviointitiedon välittäjinä. Se tarjoaa arviointiin osallisuutta vahvistavia mahdollisuuksia. Aikuisella on mahdollisuus

- asettua lähelle lasta sekä lapsiin keskittyen nähdä, kuulla, havainnoida ja dokumentoida.
- näkemysten vaihtoon lasten kanssa juuri läsnä olevassa hetkessä (keskustelut, toiminnalliset ilmaissut mielipiteet, lasten toivomukset kertovat suosikkiasian tai -teeman).
- säännöllisesti pysähtyä tarkastelemaan dokumentteja yhdessä lasten kanssa (vähintään 1 krt/2vko).
- pidempikestoisen vuorovaikutuksen kautta nähdä se, kuinka lasten toivomusten ja vahvuuksien huomioiminen vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen.

Kansallinen arviointikeskus (KARVI) on määritellyt Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset lokakuussa 2018. Kotkan varhaiskasvatuksessa on työstyetty Varhaiskasvatuksen arvioinnin perusteiden ja suositusten suuntainen arvioinnin kokonaisuus. Kokonaisuutta tarkastellaan jälleen uudelleen inklusiivisen toimintakulttuurin ja lapsen tuen näkökulmista.

7.1 ARVIOINTI, SEURANTA JA KEHITTÄMINEN YKSIKÖTASOLLA

Varhaiskasvatuksessa lasten kokoontumisista osa varataan säännöllisesti toteutuvaan yhteiseen arviointiin. Näissä hetkissä kerätään **lasten huomioita ja kokemuksia** toteutuneesta toiminnasta sekä lasten osallisuudesta (laaja-alainen osaaminen) siinä. Tätä toteutetaan esimerkiksi keskustellen dokumenttien (valokuvat, videot, kerätyt aarteet, tehdyt taideteokset jne.) pohjalta (pedagoginen dokumentointi). Taaperoilta vastaavasti voi tarjota mahdollisuuksia tutkia dokumentteja toiminnallisesti, nimetään ympäristön tapahtumia ja havainnoidaan heidän kokemuksiaan kokonaisvaltaisesti. Arvioinnin mahdollisuuksia tulee ajoittain tarjota myös osana yhteistä toimintahetkeä. Esimerkiksi toimintahetkessä käytetään jotakin arviointimenetelmää mielipiteen ilmaisemiseen.

Apuna **arvioinnissa** hyödynnetään lasten **ilmaisua tukevia ja näkemyksiä konkretisoivia keinoja**. Näitä ovat esimerkiksi hymynaama-asteikot, tunnekellot tai -janat. Lisäksi mielikuvat ja leikit, sadut ja draama auttavat lapsia ilmaisemaan näkemyksiään. Lapset voivat esimerkiksi asettaa oppimisympäristössä "punaisen maton" paikkaan, joka tuntuu turvalliselta, jännittävältä tai kauniilta. Lapsen omaa itsearviointia toteutetaan lasten haastattelujen muodossa sekä kasvun kansion tarkasteluhetkissä. Haastattelut dokumentoidaan lapsen kasvun kansioon. Konkreettista arviointikeinoista ja kasvun kansion tarkasteluhetkistä on koottu esimerkkejä sekä ohjeistusta varhaiskasvatuksen verkkoasemalle.

Havainnointitieto ryhmän yhteisistä ja yksittäisen lapsen arvioinneista tuodaan tiimipalaveriin, jossa se jalostuu tiimin pedagogiikan ja vuorovaikutuksen suunnitteluun (pedagoginen dokumentointi). On tärkeää osoittaa myös lapsille, miten heidän näkemyksensä ja mielipiteensä vaikuttavat yhteiseen toimintaan. Yksittäistä lasta koskeva tieto on hyödyksi lapsen vasukokonaisuudessa, siihen kirjattujen toiminnan tavoitteiden kehittämisessä.

Huoltajien osallisuus lapsen vasukokonaisuuteen toteutuu vähintään yhden kasvatuskeskustelun kautta vuosittain. Kasvatuskeskustelussa voidaan hyödyntää dokumentteja esimerkiksi taaperoikäisen videopäiväkirjaa

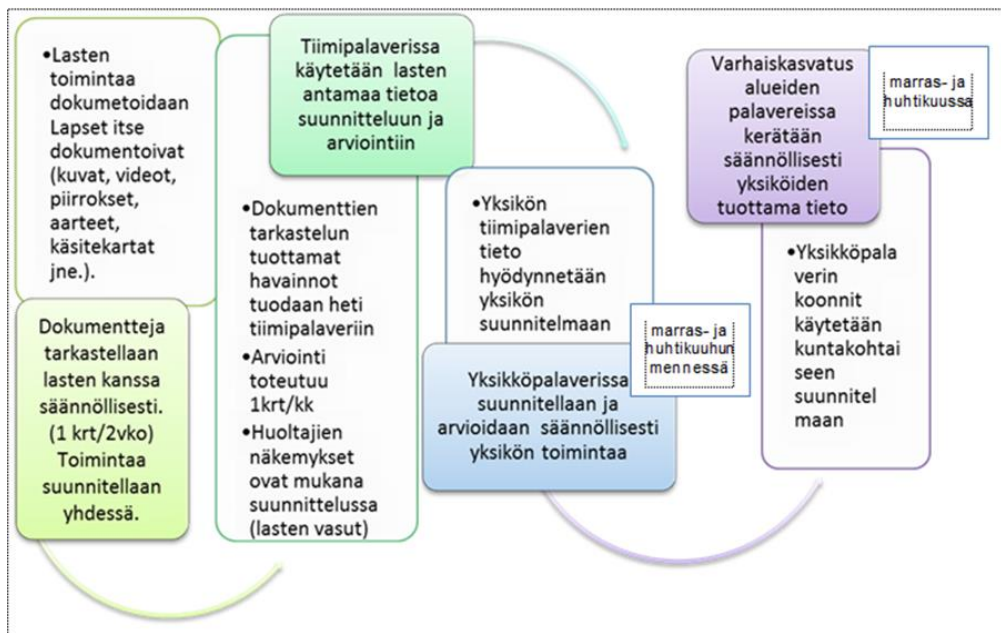
(pedagoginen dokumentointi). Koska lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on ajassa elävä kokonaisuus, tulee huoltajilla olla mahdollisuus vaikuttaa sen kehittämiseen muulloinkin toimintavuoden aikana. Varhaiskasvatuksen arjessa turvataan muutama tilaisuus tälle mahdollisuudelle. Voidaan esimerkiksi nimetä aamu- tai iltapäivähetkiä lapsen vasulomakkeen ja/tai Kasvun kansion tarkastelulle.

Kuntakohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan huoltajilla on mahdollisuus tutustua verkkoalusta Pedanetissa ja varhaiskasvatusyksiköissä. Yksiköiden toimintasuunnitelmien kohdalla huoltajien osallisuus ja palaute mahdollistuvat esimerkiksi toiminnallisissa vanhempainilloissa. Palautteen antaminen on tällöin yksi illan työskentelyteemoista. Tätä palautteenantoa tukemaan yksiköt toteuttavat heidän varhaiskasvatustaan palvelevia kyselyitä (koko yksikköä tai ryhmiä koskevia). Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on käytössä vuosittainen asiakaskysely. Kyselyssä on kysymyksiä järjestämiseen, ympäristöön, lapsen hyvinvointiin, yhteistyöhön ja pedagogiikkaan liittyen. Huoltajilla on myös mahdollisuus kirjoittaa avoimiin kohtiin toiveita ja palautetta yksiköille sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestäjälle. Kyselyn koontia hyödynnetään yksikön sekä koko varhaiskasvatuksen kehittämiseen.

Henkilöstön itsearviointi mahdollistuu tiimipalaverien ja kehityskeskustelun kautta. Tiimipalaverissa arvioidaan toteutunutta pedagogiikkaa suhteessa varhaiskasvatussuunnitelman sekä tiimin pedagogisen suunnitelman tavoitteisiin. Kasvattajatiimin onnistumisten jakaminen edistää yhteisöllistä oppimista. Tiimiä koskevat tavoitteet nousevat henkilöstön havainnointitietoa sekä lasten ja huoltajien näkemyksiä yhdistellen. Varhaiskasvatuksen opettaja on tiimien vetäjä ja hänellä on pedagoginen vastuu varhaiskasvatuksen toteutuksesta sekä kokoontumisten sisällön suunnittelusta. Yksikön pedagoginen johtajuus mahdollistaa tiimien säännöllisen ja riittävän tiiviin kokoontumisen. Kokoontumisten sisällöt suunnitellaan niin, että kokoontumisten hyöty kohdentuu pedagogiikan kehittämiseen ja sitä kautta voidaan vastata lasten tarpeisiin. Tällä vahvistetaan sujuvaa varhaiskasvatuksen toteutumista.

Tiimien kokoamaa tietoa käsitellään säännöllisesti yksikön palaverissa ja hyödynnetään vuosittain toteutuissa kehittämispäivissä. Kehittämispäivät voivat toimia myös palautteen keräämisen paikkoina. Yksiköt hyödyntävät toimintakauden aikana pedagogiseen arviointiin soveltuvia valmiita välineitä (mm. Kehittämisen portaat, Suunnittele, toteuta, arvioi ja kehitä-kartta), jotka löytyvät varhaiskasvatuksen Pedanet-sivulta Kehittämishankkeet-kohdasta. Työvälineet on koottuna luvussa 4.1. Arviointitiedon kokonaisuutta yksikkö hyödyntää toimintasuunnitelman kehittämiseen ja sitä kootaan myös alueellisesti kuntakohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman hyödyksi.

Alla on kuvio arviointitiedon kulusta lapsilta kohti kuntakohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa

Kuva Kati Rintakorven koulutuksen myötä koonnut Pia Eskola 2017.

Varhaiskasvatuksen järjestämisen osalta päiväkodinjohtajilla on asiakastietojärjestelmän tuottama työkalu seurata lasten ja henkilöstön päivittäistä läsnäoloa. Seurantatieto ohjaa johtajaa yksikön varhaiskasvatuksen päivittäisessä järjestämisessä, osoittaa muun muassa tarpeen rekrytoinnille tai tiimien yhteistyön tiivistämiseen.

7.2 ARVIOINTI, SEURANTA JA KEHITTÄMINEN JÄRJESTÄJÄTASOLLA

Vuorovaikutuksellinen pienryhmäpedagogiikka vahvistaa lasten kuulemisen ja osallisuuden toteutumisen myös arviointiin liittyen. Arjen vuorovaikutuksessa ja dokumenttien käsittelyssä nousset lasten arviointitieto kulkeutuu eri tason palaverien kautta kehittämisverkostotyöskentelyyn ja järjestäjätasolle asti (kuva luvussa 7.2.).

Varhaiskasvatussuunnitelman kehittämistyöstä vastaa varhaiskasvatuksen kehittämissuunnittelija yhdessä varhaiskasvatuksen johtoryhmän, henkilöstön ja esimiesten kanssa. Varhaiskasvatuksen kehittäminen pohjautuu verkostokehittämiseen, jossa varhaiskasvatuksen eri toimintamodoilla on omat verkostoryhmänsä. Toimintamuotojen ryhmät ja vuorohoidon, varhaiserityiskasvatuksen, esiopetuksen ja yksityisen varhaiskasvatuksen henkilöstöstä ja esimiehistä koostuvat verkostoryhmät kokoontuvat säännöllisesti tarttuen varhaiskasvatuksen arjen, asiakaspalautteiden ja säädösten nostamiin kehittämistarpeisiin. Näiden ryhmien puheenjohtajat muodostavat varhaiskasvatuksen yhteisen kehittämisryhmän, jossa on jäseninä myös varhaiskasvatuksen asiantuntijoita (mm. S2- ja TVT-varhaiskasvatuksen opettajat, hanketyön koordinaattori). Näiden verkostojen rinnalla kehittämistyötä tehdään alueittaisissa esimiesten palaverissa, Tieto- ja viestintätekniikan sekä Varhaiserityiskasvatuksen (VEK) ryhmässä. Verkostoissa kehitetyt toimintamallit tai työvälineet esitellään varhaiskasvatuksen johtoryhmässä, joka päättää niiden toimeenpanosta.

Järjestäjätason arviointia, seuranta ja kehittämistä toteutuu myös tv-tuutoritoiminnan sekä kieli- ja kulttuuritietoisen varhaiskasvatuksen koordinoinnin (laaja-alainen osaaminen) kautta. Näiden rinnalla valtionrahoitukseen pohjautuvien hankkeiden myötävaikutuksella varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa arvioidaan kohdennetummin. Samalla vahvistetaan varhaiskasvatussuunnitelman todentumista arjessa sekä luodaan välineitä arviointiin ja kehittämiseen. Kotkan varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan hankkeet ovat kohdistuneet toimintakulttuuriin ja oppimisympäristöön.

Varhaiskasvatuksen yksiköillä on toimintavuoden aikana kaksi kehittämis- ja arviointipäivää. Varhaiskasvatuksen esimiehillä on säännöllisesti esimiespalavereja ja kehittämispäiviä sekä varhaiskasvatuksen hallinto kokoontuu säännöllisesti. Esimiesten kehittämispäivissä arvioidaan säännöllisesti toimintakulttuuria sekä tuotetaan ja sovitaan arviointia ja kehittämistä ylläpitävistä käytännöistä. Lisäksi vuosittain toteutuu henkilöstötilaisuus, jossa henkilöstöllä on mahdollisuus tuoda esille tai keskusteluun varhaiskasvatuksen arjen näkökulmia. Tavoitteena on, että arviointitieto kulkee yksiköistä alueelle ja koko kunnan tasolle toimivien palaverikäytäntöjen sekä suunnitelmallisen kehittämistyön myötävaikutuksesta.

Kotkan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toteutetaan yksikkökohtaista auditointia. Auditointi keskittyy hyvinvointiin, oppimisympäristöön, osallisuuteen, pedagogiikkaan ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyviin tekijöihin. Se toteutuu esimiesten ja henkilökunnan vuoropuheluna, jonka perusteella kootaan auditointiraporttia. Auditoinnin toteutuksesta on laadittu työryhmätyönä ohjeistus ja lomake. Auditointiprosessi on käyty läpi esimiesten ja henkilöstön kanssa. Materiaalit ovat henkilöstön käytettävissä verkkoasemalla tallenteena. Auditoinnin anti kootaan ja hyödynnetään kehittämistyössä sekä koulutusten suunnittelussa.

Auditointien rinnalla Kotkassa on käytössä kehittävä arviointi, joka rakentuu Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen määrittelemään Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset -asiakirjaan. Arvioinnin perusteet ja suositukset sisältää varhaiskasvatuksen laadun indikaattorit rakenteellisen sekä sisällöllisen jaottelun mukaan. Kotkan varhaiskasvatuksessa kohdennetaan indikaattoreihin perustuva kehittävä arviointi lapsille, huoltajille ja henkilöstölle. Arvioinnin toteuttajina ovat yksiköiden henkilöstö ja varhaiskasvatuksen kehittämisverkosto. Kehittävän arvioinnin tieto on käytettävissä ryhmissä, yksiköissä ja kuntatasolla.

Kuntakohtaisen vuosittain toteutuvan asiakaskyselyn pohjalta kootaan raportti, jossa näkyy varhaiskasvatuksen vahvuudet ja kehittämiskohteet. Samalla saadaan yleisarvosana varhaiskasvatuksen kokonaisuudesta. Raportti käsitellään hyvinvointilautakunnassa.

Asiakastietojärjestelmä antaa työkalun varhaiskasvatuksen järjestämisen seurantaan. Varhaiskasvatuksen sähköisellä verkkoasemalla on henkilökunnan luettavissa säännöllisesti päivittyvät yksiköiden käyttö- ja täyttöastaulukot. Myös yksityiset palveluntuottajat ovat mukana tässä seurannassa. Seurantatieto viedään kuukausittain kokoontuvaan varhaiskasvatuksen johtoryhmään. Palveluohjaus tuottaa varhaiskasvatuspaikoista ja -hakijoista ajantasaista tietoa, joka on myös johtoryhmän seurannassa. Lisäksi varhaiskasvatuksen ammattilaisten rekrytointia seurataan kuukausittain. Samalla saadaan tietoa kelpoisuusehdot täyttävien ammattilaisten riittävydestä.

VARHAISKASVATUKSEN ARVIOINTIKOKONAISUUS Tasot ja niiden roolit sekä arvioinnin välineet.	Väline	Pedagoginen dokumentointi (koonti)	Kehittävä arviointi	Asiakaskysely	KieliPeda oppimisymp.	Auditointi	Käyttöaste	Liikkuva vaka	Toimintasuunnitelma onnistumiset/oivallukset
	Taso								
	Yksilö	Lapsen arki näkyville Tukee lapsen vasun toteutumista Lapsi arvioi toimintaa	Arvioidaan vasun toteutumista Lapsi ja vanhempi toimivat vastaajina	Vanhempien kautta lapsen näkökulmaa	Tukee lapsen kielitietoisien vasun toteutumista	Tuo näkyville vasun toteutumisen kunkin lapsen arjessa	Lapsi osallistuu varhaiskasvatukseen	Lapsi saa olla fyysisesti aktiivinen Lapsen vasu toteutuu	Tukee lapsen vasun arviointia ja toteutumista
	Yksikkö Ryhmä	Dokumentointi osana arkea (suunnitelma) Käsittely yhdessä lasten kanssa 1 krt/ 2 vkossa Arvioinnin ja suunnittelun pohja tiimissä ja yksikössä	Arvioinnin toteuttaja, vastaaja ja aktivoi vastaamaan Kunkin yksikön omat vastaukset /vahvuudet ja tavoitteet ovat suunnittelun tukena	Aktivoi vastaamaan Seuraa ja varmistaa saavutettavuuden Kunkin yksikön omat vastaukset /vahvuudet ja tavoitteet	Tukee kielitietoisien oppimisympäristöä. Arvioinnin ja suunnittelun pohja tiimi/yksikkö 2 krt vuosi	Ilmentää painopisteitä vahvuuksia tavoitteita pedagogiikkaa vuorovaikutusta Vuoropuhelu järjestäjän kanssa	Kirjaa ja seuraa läsnäoloa Saa tiedon ammattilaisresurssin riittävydestä	Luo tavoitteellisen askelteen Yksikkö/tiimi vasu tavoitteiden saavuttaminen ja arviointi	Löytää toiminnan onnistumiset Kuvaa työyhteisön oivallukset Ryhmän/yksikön SAK –Tiimi-, Kehittämisen aikakartat
	Järjestäjä	Kokoaa dokumentointitiedon 1 krt/vuosi	Toteuttaja ja kokoaja Kehittämisverkoston työskentely	Toteuttaja 1 krt/v Kokoaa kehittämiskoht. Tuloksen KA on sitova lautakuntaan nähdä		Vastaa toteutumisesta 1 krt/2v/Yks. Osallistuu toimintaan, kuuntelee ja keskustele	Lakivelvoite täyttyy Resurssit tukevat laatua Johtoryhmä seuraa	Seuraa kunta kohtaista tietoa Toimii kehittämisen (verkostot) työkaluna	Auditointi todentaa Luetaan toimintasuunnitelmista 1 krt/v Mahdollistetaan vertaisvaihto
Kuntavasu	- Mitä ja miten dokumentoidaan - Lasten ajatuksia toiminnasta	- Vakan laatutekijöiden arviointitietoa vasun kehittämiseen	- Kuntakohtaiset vahvuudet ja kehittämiskohteet				- Fyysinen aktiivisuus vasussa		

Digitaalinen toimintaympäristö mahdollistaa arviointivälineiden käytön ja tiedon kokoamisen sekä on samalla arvioinnin kohde (välineet, osaaminen). Inklusiivinen varhaiskasvatusta on toimintakulttuuri lapsen oikeuksien sekä vasun toteutumiseksi ja velvoittaa varhaiskasvatusta järjestämistä. Varhaiserityiskasvatusta on osa tätä toimintakulttuuria. Inklusiivisuuden toteutumista sekä tuen vaikuttavuutta tulee arvioida.

Kuva Kotkan varhaiskasvatusta arviointikokonaisuus koontanut Pia Eskola (2021)

Kunnan henkilöstöpalvelu toteuttaa henkilöstölle sekä esimiestyöhön kohdentuvia kyselyitä (esim. työilmapiiri ja hyvinvointi aiheina). Kyselyjen tulosten käsittely työyhteisössä on selkeästi aikataulutettu ja ohjattu. Varhaiskasvatusta kehittämistyössä toteutetaan toimintavuoden aikana kyselyitä pedagogiikan kehittämiseen liittyen. Asiakas-, työilmapiiri- ja pedagogiikkaa koskevien kyselyiden sekä kehityskeskustelun tuottamaa tietoa kehittämisen tarpeista hyödynnetään henkilöstön koulutussuunnittelussa. Koulutuksia toteutetaan kunta- ja yksikkökohtaisesti. Yksiköiden esimiehet koordinoivat oman henkilöstönsä koulutustarpeisiin vastaamista.